The book cover features a vertical bar on the left side, divided into three horizontal sections: blue at the top, yellow in the middle, and a combination of dark blue and red at the bottom. The background is a soft-focus image of an open book's pages, with a prominent diagonal crease running from the top left towards the bottom right.

Галина ДРАНЕНКО
Олена СТЕФУРАК

УКРАЇНСЬКИЙ
ХУДОЖНІЙ
ПЕРЕКЛАД
У ФРАНЦІЇ

TRADUCTIONS
DE LA LITTÉRATURE
UKRAINIENNE
EN FRANCE

Міністерство освіти й науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Галина ДРАНЕНКО

Олена СТЕФУРАК

УКРАЇНСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ
ПЕРЕКЛАД У ФРАНЦІЇ

*TRADUCTIONS DE LA LITTERATURE
UKRAINIENNE EN FRANCE*

Навчальний посібник

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2023

УДК: 811.161.2'255.4(430)(075.8)

Д 72

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 6 від 29 червня 2023 р.)*

Рецензенти:

Чистяк Д. О. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри романської філології Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Дешане Максим – доктор з історії України, Паризький національний інститут східних мов, Лотаринзький університет (Франція)

Драненко Г. Ф., Стефурак О. В.

Д 72 Український художній переклад у Франції / Traductions de la littérature ukrainienne en France: навч. посіб. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 190 с.

Видання прагне ознайомити студентів, що вивчають французько-український переклад зі станом перекладу української художньої літератури у Франції. Воно містить відомості з історії перекладу художніх творів з української мови на французьку, а також інформацію про особливості видавничого ринку Франції. Увагу приділено франкомовній Україні та критичній рецепції української літератури у Франції.

УДК: 811.161.2'255.4(430)(075.8)

© Г.Ф. Драненко, 2023

© О.В. Стефурак, 2023

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023

ЗМІСТ / SOMMAIRE

Вступне слово / Introduction _____ 4

МОДУЛЬ 1. КОНТЕКСТ / MODULE 1. CONTEXTE ____ 12

Тема 1.1. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку / Thème 1.1. Histoire de la traduction des œuvres littéraires de l'ukrainien en français _____ 12

Тема 1.2. Особливості видавничого ринку Франції / Thème 1.2. Particularité du marché éditorial en France _____ 22

Тема 1.3. Традуктивні настанови перекладачів української літератури французькою мовою та елементи перекладознавчого аналізу / Thème 1.3. Postures traductives des traducteurs de la littérature ukrainienne en français, éléments de l'analyse traductologique _____ 52

МОДУЛЬ 2. ТЕКСТ / MODULE 2. TEXTE _____ 81

Тема 2.1. Франкомовна україніка та критична рецепція української літератури у Франції / Thème 2.1. Ouvrages en français des auteur.e.s ukrainien.ne.s sur la littérature ukrainienne et la réception critique la littérature ukrainienne en France _____ 81

Тема 2.2. Українська література в сучасних французьких перекладах / Thème 2.2. La littérature ukrainienne dans les traductions françaises contemporaines _____ 90

Тема 2.3. Труднощі при перекладі української літератури французькою мовою / Thème 2.3. Les difficultés de la traduction de la littérature ukrainienne en français _____ 94

ДОДАТКИ _____ 110

Вступне слово / Introduction

Актуальність курсу *Український художній переклад у Франції*. Російська інвазія в Україні спричинила у Франції незаний і постійно зростаючий інтерес до української літератури. Слід визнати, що досі Україну ігнорували, незважаючи на її велику територію та розташування в Європі, на її історію, культуру та літературу, яка безумовно є частиною європейської та світової історії, культури й літератури. У добу варварської агресії, українська література потроху виходить з тіні та колоніальних рамок, у які її було загнано зокрема у Франції, що є справді трагічним парадоксом.

Ті кілька перекладів української літератури, які були здійснені й опубліковані у Франції, гостро свідчать про проблему асиметричності культур і літератур колонізатора та колонії в галузі перекладу. Окрім того, одомашнений паратекст цих перекладів скеровує реципієнта до російської культури, постулюючи російсько-українське братерство, оскільки максимально адаптує переклад під франкомовного сприймача. Отже, ця тематика проблематизує художній переклад як важель визнання пригнобленої нації.

Зважаючи на мізерну кількість творів української літератури перекладених французькою мовою та, на відміну від росіян, через майже відсутні обміни, коли українські письменники мали би можливість представити свою творчість у Франції, художній (не)переклад можна вважати не лише способом російської колоніальної асиміляції, а й засобом «домашнього арешту» колонізованої літератури. Адже російська імперія, яка, як відомо, нещодавно ще й перетворилася з гнобителя на агресора, хотіла продемонструвати світові, зокрема у радянський період, свій ніби існуючий інтернаціоналізм, дозволяючи час від часу переклад французькою кількох знакових українських авторів (Шевченко, Франко, Леся Українка). При цьому, їх ідеологічна міфологізація у радянському паратексті почасти перетворювала їх на мумії. Проте, слід визнати, що в часи незалежної України, незважаючи на діяльність кількох ентузіастів, ситуація з перекладами українських авторів не була виправлена. Французи досі запитують українців: «А чи є у вас література?».

Так, вже після 24 лютого 2022 року серед нових публікацій перекладів української літератури у Франції вийшла (травень 2022 р.) тільки збірка поезій Шевченка *Notre âme ne peut pas mourir* (травень 2022 р.). Але не йшлося про видання нових перекладів, адже ця книга насправді є майже ідентичним перевиданням збірки 1964 року. У передмові до видання запрошений французький письменник і перекладач Андре Марковіц із сумом констатує:

«Між 1964 та 2022 роками, нічого або майже нічого з Шевченкової спадщини (і, на жаль, жодного іншого українського поета) не вийшло друком у більш-менш вагомому французькому видавництві. Це свідчить про байдужість та обурливу відсутність цікавості французьких культурних кіл до України. Слід було отримати десять мільйонів внутрішніх і три мільйони зовнішніх біженців, десятки тисяч убитих на війні, розв'язаній кривавим режимом Путіна, щоб французи помітили існування на порозі власного дому великої та незнайомої їм літератури» (Taras Chevtchenko, *Notre âme ne peut pas mourir*, traduit et préface par Guillevic, Avant-propos d'André Markowicz, Paris, Éditions Seghers, 2022, p. 6-7).

Таким чином, підготовка майбутніх перекладачів української літератури французькою мовою дозволяє не лише боротися з невидимістю нашої літератури у французькому культурному полі, але й осмислити важливість перекладацької діяльності для виживання нашої мови і культури.

Actualité du cours. L'invasion russe en Ukraine a eu pour conséquence de provoquer un intérêt inédit et grandissant en France pour la littérature ukrainienne. Il faut dire que l'Ukraine était relativement «ignorée» jusque là, en dépit de sa taille, de sa situation en Europe, de son histoire enchevêtrée avec celle de ses voisins proches et lointains, de sa culture et de sa littérature. Par un paradoxe tragique, dans ces temps de violence barbare, la littérature ukrainienne sort peu à peu de l'invisibilité et des marges dans lesquelles elle était confinée, notamment en France.

Les quelques traductions existantes de la littérature ukrainienne en français témoignent des liens asymétriques qui peuvent exister entre des langues/cultures dominantes et dominées. De plus, elles produisent aussi des effets de naturalisation et d'étrangéisation qui sont, certes, inhérents à toute traduction au niveau textuel, mais également au niveau paratextuel qui impacte l'accueil du texte traduit par un récepteur francophone. Se pose, dès lors, plus largement, la question de savoir quel rôle peut jouer la traduction littéraire dans la reconnaissance, pleine et entière, d'une nation opprimée.

Vu le nombre infime de traductions de littérature ukrainienne en français et la quasi-absence d'échanges littéraires franco-ukrainiens, on peut considérer la (non)traduction, non seulement, comme, une modalité d'assimilation coloniale russe, mais, aussi, plus précisément, comme un acte d'assignation à résidence coloniale. Car l'empire russe, dominateur puis agresseur, tout à la fois, voulait maintenir aux yeux du monde entier une sorte d'internationalisme soviétique de vitrine et empêcher tout développement d'un sentiment national de la part de ce peuple slave, abusivement appelé « frère », car contraint à vivre sous le joug d'une domination coloniale qui dure depuis des siècles. Et, force est de constater que, après l'indépendance de l'Ukraine, la situation ne s'est pas beaucoup améliorée.

Après le 24 février 2022, parmi les nouvelles traductions de textes poétiques, on ne trouve qu'un seul recueil de poèmes (paru le 5 mai 2022), celui de Taras Chevtchenko *Notre âme ne peut pas mourir*. Cet ouvrage, de plus, n'est, en fait, qu'une réédition fidèle du même recueil déjà paru en 1964. Dans sa préface André Markowicz, poète et traducteur français, fait un triste constat:

«Entre 1964 et 2022, rien, ou quasiment rien de Chevtchenko (ni, hélas, d'aucun autre poète ukrainien) n'est paru dans une maison d'édition française de quelque importance. Cela seul montre l'indifférence et l'absence de curiosité abyssale dont le monde culturel français a fait preuve envers l'Ukraine. Il aurait fallu les dix millions de déplacés, les trois millions de réfugiés et les dizaines de milliers de morts de la guerre lancée par le régime sanguinaire de Poutine pour qu'on se rende compte en France de l'existence, à nos portes, d'une littérature majeure et totalement inconnue». (Taras Chevtchenko, *Notre âme ne peut pas mourir*,

traduit et préface par Guillevic, Avant-propos d'André Markowicz, Paris, Éditions Seghers, 2022, p. 6-7).

Aussi, la formation des futurs traducteurs de la littérature ukrainienne en français, permet non seulement d'apporter une solution à l'invisibilité de notre littérature dans le champ culturel français, mais aussi de mener une réflexion sur l'importance du geste traductif pour une survie d'une langue-culture.

Структура курсу. Тематика вибіркового курсу *Український художній переклад у Франції* розподілена на два модулі, кожен з яких складається з трьох тем:

Модуль 1. КОНТЕКСТ

- 1.1. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку.
- 1.2. Особливості видавничого ринку Франції.
- 1.3. Традиційні настанови перекладачів української літератури. французькою мовою та елементи перекладознавчого аналізу.

Модуль 2. ТЕКСТ

- 2.1. Франкомовна україніка та критична рецепція української літератури у Франції.
- 2.2. Українська література в сучасних французьких перекладах.
- 2.3. Труднощі при перекладі української літератури французькою мовою.

Курс викладається українською або французькою мовою (залежно від мовного рівня студентів).

Structure du cours. Le cours universitaire en option *Traductions de la littérature ukrainienne en France* est reparti sur **deux modules** chacun comprenant **trois thèmes**, à savoir:

Module 1. CONTEXTE

- 1.1. Histoire de la traduction des œuvres littéraires de l'ukrainien en français.
- 1.2. Particularité du marché éditorial en France.

1.3. Postures traductives des traducteurs de la littérature ukrainienne en français et éléments de l'analyse traductologique.

Module 2. TEXTE

2.1. Ouvrages en français des auteur.e.s ukrainien.ne.s sur la littérature ukrainienne et activités de la diaspora ukrainienne sur le partage de la littérature ukrainienne en France.

2.2. Littérature ukrainienne dans les traductions françaises contemporaines.

2.3. Difficultés de traduction de la littérature ukrainienne en français.

Le cours a lieu en ukrainien ou en français en fonction du niveau de langue des étudiant.e.s.

Методика навчання. Для викладання курсу *Український художній переклад у Франції* застосовується **проектна методика**. Вона дозволяє студентам навчатися через дослідження, тобто здійснювати (індивідуально чи/та колективно) пошукову діяльність, аналізувати запропоновані викладачем інформаційні та наукові джерела й за допомогою викладача самостійно укладати конспекти лекцій. Опрацювання студентами джерел містить три етапи, це:

Етап 1. Пошукова діяльність

Етап 2. Аналітична діяльність

Етап 3. Реферування

Переваги проектної методики, застосованої для викладання курсу *Український художній переклад у Франції*, це:

- творення мотивації вивчати курс та інтересу до нових знань;
- вироблення знання в активний спосіб;
- самостійне набуття студентами нових знань та вмінь;
- краще засвоєння матеріалу шляхом розв'язання «проблеми», яка з самого початку контекстуалізується та поступово розв'язується шляхом серії відкриттів у процесі реалізації проекту;
- колективність проекту;
- пошук, який простягається в часі і просувається методом проб і помилок;
- результат у формі конкретного продукту;
- взяття студентом відповідальності на себе.

Загальні компетентності та *soft skills*, яких набуває студент при вивченні курсу, це:

- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел;
 - вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми;
 - здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
 - самопізнання, пізнання своїх потреб і можливостей, найкращого способу самоорганізуватися;
 - вміння дискутувати з колегами та викладачем у процесі досягнення навчальних цілей, вміння досягати консенсусу.
- Реалізація навчального проєкту через дослідження передбачає:
- колективну розробку плану дій й розподілу завдань для досягнення навчальної цілі;
 - ведення студентами колективного робочого зошита (Google-документ);
 - написання студентами індивідуальних конспектів.

Перший страт реалізації проєкту – це час **конкретних дій**. Студенти виконують певну кількість завдань, мета яких набуття знань, умінь і *soft skills*. Впродовж реалізації проєкту студенти опановують також вміння існувати в часі реалізації проєкту, перебуваючи у часопросторі автономії та індивідуальної й колективної відповідальності. При цьому викладач, ка спостерігає за роботою студентів, підбадьорює та оцінює найкращі здобутки, пояснюючи свій вибір групі. Якщо виникає проблема, він/вона надає необхідну точкову допомогу, але не розв'язує проблему, яка виникла, замість студентів.

Другий страт – це **навчання через дослідження**, перехід від дії збирання й опрацювання матеріалу до осмислення його застосування та тематичного проблематизування. На цій стадії викладач, ка допомагає студентам поглибити та збагатити свої знання, пов'язати здобути теоретичні знання з практикою. Тобто тут студент повинен навчитися ефективно застосовувати теоретичний матеріал курсу.

Третій страт, це **навчальний підсумок** проєкту. Він дозволяє студентам оцінити себе у процесі реалізації проєкту – усвідомити свої позитивні надбання та критичні моменти, свої вміння співпрацювати в колективі, розв'язувати проблеми та досягати цілей.

Méthode d'apprentissage. La méthode d'apprentissage proposée pour le cours *Traductions de la littérature ukrainienne en France* est **la pédagogie de projet**. Le choix de cette méthode permet d'intégrer dans l'apprentissage la recherche, apprendre en recherchant, en analysant et en synthétisant. C'est pourquoi l'étude des sources d'information est proposée en trois étapes:

Étape 1. Recherche

Étape 2. Analyse

Étape 3. Synthèse

Les avantages de la pédagogie de projet utilisée dans l'enseignement du cours *Traductions de la littérature ukrainienne en France* sont:

- l'attrait de l'intérêt et de la motivation des étudiant.e.s;
- la construction des apprentissages se fait par l'action;
- l'acquisition personnelle de savoirs et de savoir-faire nouveaux par étudiant.e.s;
- l'acquisition d'une meilleure maîtrise du matériel par les réponses au « problème » contextualisé de départ et par toutes les découvertes engendrées par le processus du projet;
- une dimension collective du projet;
- une aventure qui s'inscrit dans la durée, qui s'enrichit de ses tâtonnements, de ses essais, de ses erreurs, de ses amendements successifs;
- le résultat en forme d'une fabrication concrète;
- une prise de responsabilité par l'étudiant.

Cette méthode permet aussi de développer les compétences transversales (les *soft skills*):

- l'acquisition d'une meilleure connaissance de soi-même, de ses besoins, de ses limites, de ses manières de fonctionner;
- une négociation permettant l'explicitation de l'intention d'action et aboutissant à un consensus explicite entre enseignant.e. s et étudiant.e.s.

La mise en œuvre concrète du projet repose sur

- l'élaboration de la fiche de la planification collective du projet;
- la rédaction du cahier de bord collectif par les étudiant.e.s (document Google);
- la production des synthèses écrites individuelles par les étudiant.e.s.

Le temps de réalisation du projet se caractérise par l'action. C'est la réalisation proprement dite, l'exécution d'un certain nombre de tâches permettant l'acquisition de savoirs, savoir-être et savoir-faire. Lorsque les apprenants maîtrisent de mieux en mieux la démarche de projet, ce «temps de réalisation» devient véritablement le lieu de l'autonomie et de la responsabilité collective et individuelle. Le formateur est alors le formateur-recours qui observe, encourage et note certains faits dont il fera part au groupe. Si un problème surgit, il peut se placer en relation d'aide mais sans résoudre le problème à la place des formés.

Le temps didactique se caractérise par une démarche essentiellement inductive, qui va «de l'acte à la pensée» pour retourner ensuite à l'acte et le rendre plus efficace. Dans cette phase, l'enseignant a pour rôle d'aider l'élève à approfondir et enrichir ses savoirs, à favoriser la «connexion entre savoirs d'action et savoirs théoriques». Cela suppose de mettre en relation le déroulement du projet et les savoirs théoriques du programme.

Le temps pédagogique, c'est le moment de la mise en place du projet, des différentes réunions (cogestion, relance) et du bilan final qui permet entre autres de donner du sens au temps de réalisation et au temps didactique. Ce temps pédagogique va permettre de favoriser l'émergence d'images de soi positives par la mise en évidence des réussites personnelles et collectives; d'asseoir par une analyse réflexive les savoirs théoriques et les savoirs d'action construits, à travers une formalisation orale et parfois écrite, tout en revenant sur leur signification; de construire la citoyenneté à travers la gestion coopérative du projet dans un esprit de solidarité et de coopération des problèmes rencontrés.

МОДУЛЬ 1. КОНТЕКСТ / MODULE 1. CONTEXTE

Тема 1.1. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку / Thème 1.1. Histoire de la traduction des œuvres littéraires de l'ukrainien en français

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Document 1.

Source: Dragomanow M., *La littérature oukraïnienne proscrite par le gouvernement russe (1878)*, Lviv, 2001, 94 p. (édition bilingue français/ukrainien).

Extrait (p. 48):

Nous revenons à l'oukase, qui proscrit, la littérature de la Russie méridionale.

Le gouvernement a tué la propagande des connaissances humaines parmi les masses populaires. Pendant les dernières années, on a distribué des dizaines de mille éditions oukraïniennes. En 1874-76, les trois quarts de ces éditions furent consacrées à la popularisation de la science. Tous les amis de la propagation de la science et de la littérature démocratique ont le devoir de protester contre l'acte commis par le gouvernement de toutes les Russies.

Mais le Congrès de Paris a un but plus spécial: celui de garantir le travail littéraire, d'améliorer la situation des hommes de lettres.

Il est inutile de prouver que la proscription de la littérature oukraïnienne porte un coup fatal aux droits des hommes de lettres de ce pays.

Voici pourquoi nous avons trouvé nécessaire d'en référer au Congrès, et de lui présenter une esquisse historique de la littérature proscrite par un oukase impérial.

Tout ce que le travail des hommes pourrait produire en langue oukraïnienne est proscrit d'avance dans un État de l'Europe !

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Які труднощі української літератури XIX-го століття представлено в уривку документу? / Quel problème de la littérature ukrainienne au XIXe siècle est cité dans l'extrait choisi?
- Що Ви знаєте про Михайла Драгоманова? Здійсніть пошук інформації про його життя, творчість і політичні переконання. / Qui a été Mykhailo Drahomanov? Faites une recherche sur sa vie, son œuvre et son engagement politique.
- Коли і для кого ця доповідь була виголошена? Якою була очікувана реакція на цю промову? / Quand et pour qui ce texte a-t-il été prononcé? Quel a été l'effet attendu de ce discours?
- Прочитайте текст. Які художні жанри та українські письменники згадуються у цій промові? Укладіть списки. / Lisez le texte. Quels genres littéraires et quels auteurs ukrainiens cite-t-il? Faites une liste.
- Які назви носить Україна та українська мова у тексті промови французькою мовою? Укладіть списки слів з перекладом. / Comment appelle-t-on à l'époque l'Ukraine et la langue ukrainienne en français? Faites une liste de termes avec leurs traductions ukrainiennes.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Яку основну думку розвиває автор у своїй промові? / Quelle thèse principale développe l'auteur dans ce discours?
- Як вплинули згадані у промові історичні події на невідомість в Європі української літератури? / Quelle influence ont eu les événements historiques cités sur la littérature ukrainienne inconnue en Europe?
- Чому голос Михайла Драгоманова не було почуто? / Pourquoi la voix de Mykhailo Drahomanov n'a pas été entendue?
- Які висновки про перспективи ознайомлення французів з українською літературою можна зробити? / Quelles conclusions sur l'introduction de la littérature ukrainienne en France peut-on faire?

Етап 3. Реферування / Étape 2. Synthèse

Законспектуйте з цього документу питання « Історія сприйняття та прийняття української літератури у Франції» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'histoire de la réception de la littérature ukrainienne en France?

Document 2.

Source: *Anthologie de la littérature ukrainienne jusqu'au milieu du XIXe siècle*, avec l'avant-propos d'Antoine Meillet du Collège de France, Paris-Genève-Prague, Institut Sociologique de l'Ukraine, 1921.

Extrait de la préface:

Le résultat est que, avec le temps, le grand-russe et le ruthène, qui continuent un seul et même type de parlers slaves, le type russe, sont, par suite de l'indépendance de leurs développements, devenus des langues distinctes. Les linguistes de l'Académie de Péetrograd l'ont proclamé nettement. Mais deux langues slaves, même de types éloignés, diffèrent moins entre elles, on le sait, que deux langues romanes, même voisines. Et ce qui, au premier abord, frappe l'étranger qui compare le grand-russe et le ruthène, ce ne sont pas tant les différences que les ressemblances.

Toutefois, si l'unité ancienne du russe transparait nettement aux yeux du linguiste, et si elle est encore une force qui peut et qui doit rendre de grands services, la différence actuelle des parlers est telle que les littératures fondées sur les deux langues sont distinctes. Les deux groupes de populations ont d'ailleurs un passé si différent, un tour d'esprit, une sensibilité si distincts que les deux littératures ne se ressemblent guère.

La littérature du grand-russe est bien connue; elle a exercé au XIX siècle une grande action sur l'Europe. Masquée par la Russie orientale d'une part, par la Pologne de l'autre, la littérature de langue ruthène est peu connue au dehors. Le recueil qui est maintenant soumis au public fera entrevoir, pour les Russes de l'occident, qu'on les nomme Petits-Russes, Ruthènes ou Ukrainiens, à la fois leurs vieux titres de noblesse intellectuelle et la fraîcheur, la force d'expression de la littérature des temps modernes. On verra quelle en est la savoureuse originalité.

A. Meillet.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Знайдіть інформацію про Антуана Мейє. / Qui a été Antoine Meillet?
- Що Ви знаєте про Український Соціологічний Інститут? Хто був його засновником і керівником? / Qu'est-ce qu'est l'Institut Sociologique de l'Ukraine? Qui a été son créateur et son directeur?
- Хто уклав текст цієї антології в рамках діяльності Українського Соціологічного Інституту? / Qui a établi le texte de cette anthologie au sein de l'Institut Sociologique de l'Ukraine?
- Прочитайте зміст видання. Яким чином представлена в ньому українська література? / Lisez le sommaire de l'ouvrage. Quelle approche pour exposer la littérature ukrainienne est-elle adoptée?
- Які художні жанри представлено в антології? / Quels genres littéraires sont présentés?
- Яких українських письменників представлено увазі французького читача? / Quels auteurs ukrainiens son concepteur cite-t-il pour présenter aux Français?
- Укладіть список творів української літератури, які було перекладено для цього видання. Знайдіть оригінали цих текстів. Чи існують інші французькі переклади цих текстів? Які саме? / Faites une liste des œuvres ukrainiennes traduites en français pour cet ouvrage. Trouvez leurs originaux ukrainiens. Existe-t-il d'autres traductions françaises de ces textes? Citez-les.
- Хто переклав ці тексти? / Qui sont les traducteur.trices.s de ces textes?

Etape 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Порівняйте перелік авторів української літератури, представлених в антології **1921** року, переліком авторів у двох інших антологіях: / Comparez le choix des auteurs de cette anthologie française de la littérature ukrainienne de français parue en **1921** avec les deux autres anthologies:
 - celle de **1919** – M. Tyszkiewicz. *La littérature ukrainienne (d'après Serge Efremov, O. Efimenko, M. Hrouchevsky et d'autres*

écrivains ukrainiens), Berne, Imprimerie R. Suter & Cie, 1919.
Source:

<https://archive.org/details/lalittératureuk00tyszuoft/page/n3/mode/2up>

- et celle de **2004**: *Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle*, Kyïv, Éditions d'Olena Teliha, 2004. Source: <https://fr.scribd.com/doc/282525485/Anthologie-de-la-litterature-ukrainienne-du-XIe-au-XXe-siecle>

- Порівняйте контексти появи цих антологій, опрацювавши статтю: Аркадій Жуковський. Задумано у Барселоні. До виходу [Source](#): Антології української літератури XI-XX століть, Всесвіт: журнал іноземної літератури. 2005. № 1–2. С. 143–145 (Див. Додаток А) / Comparez les contextes de la parution de deux anthologies selon ce document.
- Прокоментуйте відмінності і відхилення у способі представлення матеріалу у трьох антологіях / Commentez les divergences et les différences dans la façon de présenter le matériel dans ces trois anthologies.

Etape 3. Реферування / Étape 2. Synthèse

Законспектуйте питання «Історія перекладу української літератури у Франції до 1950 р.» / Quelles idées issues de ces ouvrages allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'histoire de la traduction ukrainienne en France avant la réunification de l'Ukraine en URSS?

Document 3.

Source: **Roger Tisserand** *La vie d'un peuple. L'Ukraine*, Paris, Librairie orientale et américaine, **1933**.

Extrait:

У теплі дні збирання винограду
Її він стрів. На мулах нешвидких
Вона верталась із ясного саду,
Ясна, як сад, і радісна, як сміх.
І він спитав: — Яку б найти принаду,

Щоб привернуть тебе до рук моїх?
Вона ж йому: – Світи щодня лампаду
Кіпріді добрій. – Підняла батіг,

Гукнула свіжо й весело на мулів,
І чутно уші правий з них прищулив,
І знявся пил, немов рожевий дим.

І він потягся, як дитина, радо
І мовив: – Добре бути молодим
У теплі дні збирання винограду.

1922

Dans les temps sombres d'aujourd'hui, l'Ukraine poétique continue de chanter. Les principaux de ses poètes actuels sont : Tytchyna, Alexandre Kandyba (Oles), Maxime Rylski, Nathalie Liwicka-Cholodna, Eugène Malanuk, Osmatchka. Lisons ces beaux vers de Maxime Rylski :

« Aux jours de la vendange et sur l'ardent chemin,
Il l'avait rencontrée. Au pas des mules lentes
Elle s'en revenait du jardin, rayonnante
Comme la jeune joie et comme le jardin.

Il lui dit : « Où trouver le secret souverain
Qui jusque dans mes bras te conduise et t'enchanter ? »
— Sur l'autel de Cypris, dit-elle, souriante :
Allume chaque jour une lampe ». Et soudain

Elle leva le fouet vers les mules pareilles.
Alors, celle de droite agita les oreilles;
Et la poussière rose aussitôt s'étendit.

Et s'étirant avec le bonheur sans mélange
D'un enfant qui s'éveille en plein soleil, il dit :
« Il est bon d'être jeune aux jours de la vendange » (1).

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Знайдіть у цьому виданні розділи, де йдеться про літературу. Яких класиків української літератури та сучасних виданню авторів згадано (1933 рік)? / Trouvez dans cet ouvrage tous les chapitres qui parlent de la littérature. Quel.le.s auteur.e.s classiques et contemporaine.s (en 1933) son concepteur cite-t-il pour présenter aux Français?
- Які художні жанри представлено? / Quels genres littéraires sont présentés?
- Як французький автор оцінює ці тексти української літератури? / Quels commentaires donne l'auteur français à ces textes ukrainiens?
- Укладіть перелік творів української літератури, перекладених французькою мовою для цього видання. Знайдіть їх українські оригінали. Чи існують інші французькі переклади цих текстів. Які саме? / Faites une liste des œuvres ukrainiennes traduites en français pour cet ouvrage. Trouvez leurs originaux ukrainiens. Existe-t-il d'autres traductions françaises de ces textes? Citez-les.
- Укладіть перелік перекладачів і перекладачок цих текстів. Знайдіть інформацію про їх персоналії. /Faites une liste des traducteur.trices.s de ces textes. Trouvez les renseignements sur leurs personnalités.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Як можна пояснити вибір письменниць та письменників, який здійснює Роже Тісран для того, щоб розповісти французам про українську літературу у 1933-му році? Наведіть причини історичного та культурного плану? / Comment peut-on expliquer le choix des auteur.e.s que fait Roger Tisserand pour parler aux Français de la littérature ukrainienne en 1933? Exposez les raisons historiques et culturelles.
- Які висновки можна зробити про перекладачів і перекладачок французькою мовою українських текстів, представлених у виданні? / Quelles conclusions peut-on faire sur les

traducteur.trices.s les versions françaises des textes ukrainiens desquel.le.s sont présentes dans le livre?

- Які принципи транскрипції українських власних назв французькою мовою використовує автор видання? Порівняйте його спосіб написання з варіантами з інших джерел. / Quels principes de transcription française des noms propres ukrainiens utilise l'auteur de l'ouvrage? Comparez ces transcriptions avec d'autres sources.
- Порівняйте французький переклад з оригіналом. Які лексичні трансформації Ви помітили? Здійсніть підрядковий переклад українською французького перекладу вірша Максима Рильського та порівняйте його з оригіналом. Які синтаксичні трансформації Ви помітили? / Comparez la traduction française avec l'original ukrainien. Quelles transformations lexicales remarquez-vous? Faites la traduction littérale en ukrainien de la traduction française du poème de Maksym Ryls'kyi. Comparez-la avec l'original. Quels changements syntaxiques apercevez-vous?

Etape 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспекуйте з цього документу питання «Історія перекладу української літератури у Франції до 1950 р.» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'histoire de la traduction ukrainienne en France avant 1950?

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ / ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1.

Source: Чистяк Д. О. Українська література у франкомовних країнах у діахронічному аспекті: проблеми і перспективи. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія. Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32. № 5. Ч.1. С. 214–222.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Які праці Дмитра Чистяка з рецепції української літератури у французьких перекладах ви знаєте? / Quelles sont les travaux de Dmytro Tchystiak sur la réception de la littérature ukrainienne dans les pays francophones?
- Розкажіть про діяльність Дмитра Чистяка в галузі перекладу та промоції української культури у франкомовних країнах. / Parlez des activités de Dmytro Tchystiak comme traducteur et médiateur culturel.
- Прочитайте статтю. Укладіть списки перекладачів, які згадуються у статті. Знайдіть інформацію про їх життєвий та творчий шлях. / Lisez l'article. Faites la liste des traducteurs mentionnés dans l'article. Faites la recherche sur leur vie et œuvres.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Яку основну думку розвиває Дмитро Чистяк у своїй статті? / Quelle thèse principale développe Dmytro Tchystiak, auteur de l'article?
- Які етапи історії перекладу української літератури у Франції наводить автор статті? / Quelles étapes de l'histoire de la traduction de la littérature ukrainienne en France cite l'auteur?
- В чому містяться труднощі просування української літератури за кордоном? Які вирішення проблеми пропонуються? / En quoi le processus d'introduction de la littérature ukrainienne en dehors de ses frontières est problématique? Quelles solutions sont proposées?
- Яку роль відводить автор статті якості перекладу як чинника рецепції української літератури у франкомовних країнах? / Quel rôle joue la qualité de la traduction pour la réception de la littérature ukrainienne dans les pays francophones?
- Що нового Ви дізналися про стан перекладу української літератури у франкомовних країнах і у Франції зокрема в наші дні? / Qu'apprend-on sur l'état actuel des choses dans le domaine

de la traduction de la littérature ukrainienne dans les pays francophones et notamment en France?

- Укладіть перелік перекладених творів, згадуваних у статті / Faites la liste des œuvres traduites citées dans l'article.

Eman 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспекуйте з цього документу питання «Історія українського перекладу у Франції в повоєнну радянську добу та в часи незалежної України» / Quelles idées issues de ces articles de recherche allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'histoire de la traduction ukrainienne en France à l'époque soviétique après 1950 et en Ukraine indépendante?

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА / POUR ALLER PLUS LOIN

1. Кириченко Р.С. Франкомовна україніка кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція: автореф. дис...канд.. іст. наук: (07.00.08) / Нац. Акад.. наук. України. – Київ, 2005. – 19 с.
2. Чередниченко О.І. Україніка у франкомовному світі. Всесвіт. 2005. №-5. С. 169-172.
3. Dranenko G. Le mythe Marie Bashkirtseff. Femme et/ou Artiste connue. Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac, mai 2012. № 27. P. 31-32.
4. Dranenko G. Présence-absence de Gogol à Paris: un étranger de passage dans une ville étrange. Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac, mai 2012. № 27. P. 15-21.
5. Traduire sous le totalitarisme par Tatiana Sirotchouk <http://www.histrad.info/langues/50-ukrainien>

Тема 1.2. Особливості видавничого ринку Франції / Thème 1.2. Particularité du marché éditorial en France

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Document 1. (Див. Додатки)

Source: Микола Сенченко. **Книжкова індустрія Франції, Книжковий ринок** (листопад 2021).

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Назвіть найвідоміші французькі видавництва. / Quelles sont les maisons d'éditions françaises les plus connues?
- Назвіть найвідоміші французькі видавництва, які спеціалізуються на виданні перекладів і зокрема перекладів східноєвропейської літератури. / Quelles sont les maisons d'éditions françaises qui se spécialisent dans la traduction des littératures étrangères et notamment celles de l'Europe de l'Est?

Etape 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Яку основну думку передає автор статті? / Quelle thèse principale développe l'auteur dans son texte?
- Як функціонує книжкова індустрія у Франції? / Comment fonctionne l'industrie du livre en France?
- Як фінансується книговидавництво у Франції? / Comment est financée l'édition du livre en France?
- Як формується ціна книги? Що означає фіксована ціна книги? / Comment est formé le prix du livre? Qu'est-ce le prix unique du livre?
- Яке місце посідають у Франції електронні книги? / Quelle place occupe en France le livre électronique?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспекуйте з цього документу питання «Особливості видавничого ринку Франції» / *Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur les particularités du marché éditorial en France.*

Document 2. (Див. Додаток В)

Source: Ірина Дмитришин. **Переклади з української мови французькою мовою з 1991 до 2012.** Дослідження фонду Next Page в рамках проекту Book Platform (лютий 2013).

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Прочитайте статтю. Виберіть з неї твори української літератури, перекладені та видані у Франції з 1992 року, та впорядкуйте їх за жанровими категоріями: / *Lisez le document. Faites une liste d'œuvres de la littérature ukrainienne traduites en français et éditées depuis 1992, selon les catégories génériques:*
 - класична поезія / *poésie classique*
 - сучасна поезія / *poésie contemporaine*
 - класична драматургія / *théâtre classique*
 - сучасна драматургія / *théâtre contemporain*
 - класична проза / *prose classique*
 - сучасна проза / *prose contemporaine*
 - інше / *autre*
- Доповніть свій список за іншими джерелами, зокрема додайте переклади, здійснені з 2013 року. / *Complétez votre liste par d'autres sources, notamment sur les traductions publiées à partir de 2013.*
- Назвіть медіаторів (посередників, промоутерів, рекламистів) видання перекладів української літератури у Франції. / *Qui sont les médiateurs de la traduction de la littérature ukrainienne en France?*

- Назвіть сучасних перекладачів української літератури французькою мовою. / Citez les noms des traducteurs contemporains de la littérature ukrainienne en français.
- На яких носіях ці переклади публікуються у Франції (книги, журнали, інтернет тощо)? / Sur quels supports les textes ukrainiens traduits sont publiés en France (livre, revue, internet, etc.)?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Як Ви прокоментуєте укладені списки відповідно до теми, що вивчається? / Quel commentaire pouvez-vous faire des listes établies?
- Які художні жанри перекладають і видають найбільше? Чому? / Quels genres littéraires sont les plus traduits et édités? Pourquoi?
- Твори яких авторів перекладають і видають найбільше? Чому? / Quels auteur.e.s sont les plus traduit.e.s et édité.e.s? Pourquoi?
- З якими труднощами стикаються українці в галузі перекладу та видання своєї літератури у Франції? / Quelles sont les difficultés pour éditer une traduction d'un texte littéraire ukrainien?
- Якою є роль українських державних і недержавних інституцій у поширенні української літератури у Франції? / Quel rôle jouent les institutions d'état et les initiatives privées dans la promotion de la littérature ukrainienne en France?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспектуйте з цього документу питання «Стан видання української літератури у Франції» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'état de l'édition de la littérature ukrainienne en France?

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ /
ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1.

Source: Extrait de l'article de Galyna Dranenko «**Traduction/trahison: manipulation du texte, manipulation d'une mémoire. Le cas du Jardin de Gethsémani d'Ivan Bagrianyi**», *Qualifier des lieux de détention et de massacre (4). Dispositifs de médiation mémorielle*, In: B. Fleury, J. Walter (dirs.), Nancy, Presses universitaires de Nancy, 2011, p. 271-318 (traduction en ukrainien par Olena Jytar et Galyna Dranenko).

Extrait:

«Існування перекладу роману, виданого у Франції, тлумачиться у критичній літературі про особистість і творчість І. Багряного як своєрідна перемога¹, адже навіть сьогодні українська книжка у Франції – це справжній раритет. Проте, увагу «якості» французького перекладу так ніхто з науковців і не приділив. Більше того, в їхніх працях ми почасти натрапляємо на дещо необґрунтовані висновки. Так, вітчизняний дослідник творчості І. Багряного М. Балаклицький у своїй науковій монографії характеризує його як «дуже вдалий французький переклад²». Натомість, представник української діаспори І. Качуровський зазначає: «Мій добрий знайомий, який першу частину життя провів у Парижі, другу – в Москві, а третю – доживає у Мюнхені, спробував читати той переклад – і не міг: настільки невдало й кострубато переклав цей твір російський політик Григорій Алексінський...³». Немає сумнівів, що цей переклад не викликав інтересу в широких колах читачів, а отже не здійснив впливу на

¹ Див., зокрема, розвідки про І. Багряного та передмови до його творів О. Шугая.

² Балаклицький М. «Нова релігійність Івана Багряного» / Максим Балаклицький. — К.: Смолоскип, 2005. — С. 18.

³ Качуровський І. Для бою народжений / Ігор Качуровський // Дзеркало тижня. — 3 листопада 2006. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/dlya_boyu_narodzhennyi.html

західну громадську думку, тому неможливо говорити про «багрянівський ефект», подібний до «вибуху», який спричинив «Один день Івана Денисовича» О. Солженіцина вже через декілька років після виходу у (західний) світ українського твору.

Отже, слід визнати, що роман І. Багряного в перекладі не сколихнув свідомість тодішнього французького суспільства й не посприяв усвідомленню жакливної радянської реальності представниками франкомовної інтелігенції. Тому мета нашої розвідки – здійснити комплексний аналіз причин та наслідків такої «неприхильності» франкомовного читача до роману «Сад Гетсиманський». Щоб їх виявити, ми вважаємо за потрібне поперед розглянути питання про історичний контекст, в умовах якого цей твір було перекладено й видано у Франції. Адже латинське слово «*traducere*», етимологічне джерело слова «*traduire*» (фр. «перекладати»), містить як загальновідоме значення – «перекласти з однієї мови на іншу», так і інші сенси, а саме – «вивести за, перевести, перейти; перевести з одного пункту в інший». Тому перша частина нашого дослідження матиме за завдання виявити стратегії, застосовані автором, перекладачем та видавцем задля публікації роману у Франції, а також з'ясувати результат дієвості цих стратегій. На ділі, саме агенти літературно-видавничого процесу мали би *провести* багрянівський твір *за межі* вузького кола українських емігрантів до франкомовного читача, допомогти йому перетнути мовні й культурні кордони та, головню, донести правду про радянський режим до західного читача, щоб розвіяти його незнання та / чи ідеологічну сліпоту. Щоб проілюструвати умови цього «переходу», ми покажемо, яких зусиль потрібно було докласти українському авторові, щоб його роман переклали французькою мовою; розкриємо причини, які зумовили вибір франкомовного перекладача та французького видавництва. Й нарешті, ми проаналізуємо характеристики літературної та журналістської діяльності перекладача та принципи видавничої політики видавця роману І. Багряного у Франції.

Але тлумачення лише особливостей тодішнього французького літературно-видавничого простору видається нам недостатнім. Як було зазначено вище, існують чинники, пов'язані з «якістю» перекладеного роману, які також призвели до провалу його

рецепції у Франції. Так, навіть швидке зіставлення українського тексту з його французьким перекладом свідчить про операцію довільного редагування, яка має явні ознаки цензури, адже у Багряновому тексті було здійснено величезну кількість далеко не «невинних» вилучень, які зовсім не спричинені стилістичним порядком. Отож, нашим завданням буде укладення репертуарію викреслених із тексту уривків, їх класифікація, і врешті-решт, пошуки автора (авторів?), причин та визначення розміру цієї цензури, оскільки операція (і в хірургічному значенні також), здійснена над текстом І. Багряного, докорінно змінює його значення та значимість.

Окрім того, що переклад став жертвою явищ «обтинання» та фальсифікації змісту, він також потерпає від незадовільної мовної якості перекладу. Отже, інше наше завдання міститься у тому, щоб проаналізувати перекладацький досвід Г. Алексинського, російського емігранта, який більшість свого існування провів у Франції. Після здійснення кількісного та якісного аналізу виявлених вилучень, у другій частині нашого дослідження ми пропонуємо своєрідний звіт про мовностилістичний аспект перекладу роману. Щоб точно й вірно передати оригінал тексту, знайти правильні й точні слова повинен не лише перекладач, а й видавець. У цьому сенсі, видавничий перітекст стане окремим об'єктом нашого дослідження. Ми приділимо увагу назві роману, передмові до його французького видання, епіграфу, авторському зверненню до читача, приміткам тощо; тобто ми дослідимо всі паратекстуальні елементи, які перевизначають «угоду з читачем», й які дозволяють побачити, з яким ступенем вірності оригіналу представлено переклад, а в нашому випадку він позбавлений усякої відповідності першозразку.

[...]

Щойно роман «Сад Гетсиманський» був виданий у Німеччині українською мовою⁴, І. Багрянний розіслав декілька примірників відомим постатям дисиденства, які перебували у вигнанні у Франції. Серед цих особистостей можна згадати Єжи Гедройця,

⁴ Багрянний І. Сад Гетсиманський / Іван Багрянний. — Новий Ульм: Україна, 1950. — 560 с.

який, починаючи з 1947 року видавав у Парижі часопис «Kultura»⁵. Український письменник отримує від свого польського колеги передусім моральну підтримку для видання роману у Франції. У листі від 30 жовтня 1950 р. І. Багрянний відписує Є. Гедройцю: «[...] для письменника, який поставив собі за мету гідно зрештовуватися з московською деспотією, це [видання роману у Франції. – *Авт.*] було б найбільш бажаним. Скажу Вам щиро, що я про це мріяв довгі роки в советських казематах, а саме – про змогу крикнути на весь світ страшну правду про советський “рай” та про трагедію людей в нім. І тому я безмежно Вам вдячний за ті заходи, які Вами зроблені в напрямку просунення цієї книги до французького видавництва, [...] мною не керує ані момент матеріальної вигоди, ані момент слави, а лише одне бажання – “щоб світ про те знав”⁶». Однак, співпраця І. Багряного із Є. Гедройцем щодо видання українського роману французькою мовою на цьому зупинилася.

Письменник надсилає також примірник «Саду Гетсиманського» В. Винниченку. Відповідь із Франції прийшла швидко. У листі від 12 грудня 1950 р. «французький» колега запитує в автора, чи той робить щось для того, щоб популяризувати цей історичний документ, чи він докладає зусиль, щоб його книжку перекладали іноземними мовами, навіть якщо це «справа досить трудна⁷». Через декілька днів, у листі від 27 грудня 1950 р., В. Винниченко, який мав власний досвід друку творів української літератури у Франції⁸, дає своєму колезі практичні поради. Він наполягає на поданні до французького видавництва вже готового перекладу роману, а не його оригіналу (або хоча б кількох перекладених уривків і короткого змісту), та радить наперед зібрати суму гонорару за переклад (щонайменше 500 000 тодішніх

⁵ Він, зокрема, друкує в ньому статтю про роман І. Багряного (Łobodovski J. Ogród Getsemański // Kultura. — 1951. — № 1. — S. 137).

⁶ Багрянний І. Листування. 1946–1963 / Іван Багрянний. — К.: Смолоскип, 2002. — Т. I. — С. 427. Далі: Листування, Т. I.

⁷ Листування, Т. I., С. 170.

⁸ Приміром, його роман “Нова заповідь” побачив світ французькою в Парижі у перекладі Сюзан Давон (Winnitschenko W. *Le commandement nouveau*. — Paris: Éditions des Presses du temps présent, 1949. — 379 p.).

франків). Таким чином, український автор повинен був розв'язати два вкрай складні завдання: обрати перекладача та знайти французького видавця, який би погодився видати його роман. Оскільки І. Багрянний жив у Німеччині, не знав французької мови, а коло його спілкування обмежувалося емігрантами зі східноєвропейських країн, ці дві місії виявилися для нього надзвичайно складними. До цих складностей додалися завваги В. Винниченка: «Інтернаціональна ситуація тепер така, що [...] майже всі видавці припинили видання, а надто таких книг, які зачіпають Москву, – бояться окупанта, заздалегідь готуються до “неутралітету”, себто до покори. У Франції ходить тепер вираз: “Французи вже дозріли до рабства”. З великим сумом мушу підтвердити певну справедливість цього спостереження⁹». Наприкінці свого листа В. Винниченко обіцяє письменнику знайти перекладача на французьку мову (він навіть робить безліч спроб, утім марних). У передсмертному листі до І. Багряного (від 19 лютого 1951 р.) В. Винниченко дає йому останню пораду: варто спробувати надрукувати книгу спочатку англійською мовою, оскільки «посередництво» США могло б полегшити входження до французької видавничої сфери.

«Під сугестіями небіжчика, після його смерти, я сам взявся за організацію видання по-французьки. Справу організував, але... бракує грошей для оплати перекладу!¹⁰» – зізнається І. Багрянний наступного року в одному з листів. Однак, незважаючи на скрутне матеріальне становище, письменник залишається переконаним у кінцевості свого починання; тому він докладає всіх зусиль, щоб назбирати необхідну суму грошей та знайти людину, яка зможе перекласти його роман. Цим перекладачем стає Г. Алексинський, російський журналіст, який живе у Парижі та працює над друком та поширенням французькою мовою творів, написаних його співвітчизниками в еміграції. Відомо, що у 1953–1959 рр. Г. Алексинський друкує у видавництві «Українські вісті»¹¹ російськомовний

⁹ Листування, Т. I, С. 172.

¹⁰ Листування, Т. I, С. 488.

¹¹ «Українські вісті» – видавництво, створене у 1945 р. Іваном Багрянним на основі видавництва однойменної газети, яку він та інші українські вигнанці редагували у Німеччині, в місті Новий Ульм. Пізніше під

двотижневик «Визволення» (рос. «Освобождение»), видавничий орган міжнародного революційно-демократичного руху народів Радянського Союзу. Пізніше, ця газета поширюватиметься у вигляді додатку, який отримуватимуть читачі, які підписалися на багрянівську газету «Українські вісті». Отже, саме Г. Алексинському автор довіряє переклад «Саду Гетсиманського». Вибір І. Багряного можна легко пояснити: з одного боку, то був вибір вимушений, адже не знайшлося жодного перекладача, який би взявся за подібну справу; з іншого – український письменник оцінив особливе становище Г. Алексинського, який не тільки досконало володів французькою мовою, оскільки жив у Франції та публікував там свої твори протягом п'ятдесяти років, але й володів цінним знанням усіх тонкощів тамтешньої видавничої сфери.

Нам не вдалося дізнатися, чи Г. Алексинського було обрано перекладачем через те, що він друкував свою газету у видавництві І. Багряного, чи навпаки – він зміг друкуватися у цьому видавництві, оскільки взявся за переклад роману. Єдине, в чому можна бути певним є те, що автор «Саду Гетсиманського» оплатив переклад. У своїх листах І. Багрянний зазначає, що «в цей французький переклад [він] вбухав 2500 нм. марок¹²». У листі до Д. Завертайла він пише: «Звичайно, я його працю оплатив. Ще й інші праці над перекладом, переписуванням (кількаразовим) тощо [...], все це й забрало ті кошти, що я зібрав на «БУЙНИЙ ВІТЕР». Це моя таємниця і моя мука¹³». До того ж, відомо, що, якщо Іван Багрянний і дає Г. Алексинському дозвіл на публікацію його газети російською мовою, то це через те, що він знаходить там відлуння власних політичних переконань. У 1955 році, тому самому році, коли переклад роману добігає кінця, І. Багрянний виправдовується перед співробітниками власного видавництва: «Що ж до “ОСВОБОЖДЕНИЯ”, то цей орган дефіцитний. Але ті копійки, які ми докладаємо, окупаються тисячу разів тією

назвою “Україна” воно починає друкувати не тільки періодику, а й художні твори. Саме друга назва видавництва представлена на обкладинці першого видання “Саду Гетсиманського”.

¹² Листування, Т. I., С. 681.

¹³ Листування, Т. I., С. 508.

політичною вартістю й вагою, що ця газета має¹⁴». Нижче ми повернемося до характеристики особи перекладача, а тут лише зазначимо, що спочатку І. Багрянний повністю довіряв Г. Алексинському, як про це свідчать похвали, які він неодноразово робить у листуванні. Так, у листі від 20 лютого 1957 р. читаємо: «Переклад дуже добрий, бо робив його АЛЕКСІНСЬКИЙ. Відгуки французьких рецензентів, що переглядали рукопис, дуже добрі¹⁵». Інший лист (від 6 квітня 1961 р.) також містить позитивне ставлення автора до перекладача його роману: «Алексінський – не в приклад багатьом нашим «патріотам». Він працював над перекладом завзято й віддано, захопившись цією справою, і тим допоміг їй здійснити блискуче¹⁶».

Коли проблема перекладу була вирішена, І. Багрянний почав пошуки французького видавництва, яке б змогло опублікувати його роман (наперед зазначимо, що між завершенням перекладу та його виходом у світ минуло шість років). Після смерті В. Винниченка головною кореспонденткою І. Багряного у Франції стає його вдова. Саме їй він доручає керувати цією справою. У листі до І. Багряного від 12 лютого 1955 р. Розалія Винниченко радить йому обирати видавця серед найбільш знаних, оскільки маловідоме видавництво, видавши книгу, «нічого не зробить для розповсюдження її, бо не має для того відповідного апарату. Яка б не була цінна річ, вона ніколи не дійде до широкого читача¹⁷». Вона також радить суттєво скоротити текст роману, «бо франц. читач вимагає стислого роману¹⁸». На прохання І. Багряного вона погоджується перечитати переклад, щоб проконтролювати, чи зроблені ним скорочення не занадто спотворюють роман; однак, стосовно перевірки лінгвістичної якості перекладу, вона зізнається йому, що обмежені знання французької мови не дозволяють їй висловити авторитетну думку, що зрештою не заважає їй запевнити його: «Але Ви маєте

¹⁴ Листування, Т. I., С. 606.

¹⁵ Листування, Т. I., С. 681.

¹⁶ Листування, Т. I., С. 508.

¹⁷ Листування, Т. I., С. 177.

¹⁸ Листування, Т. I., С. 178.

досвідченого перекладача, як сами пишете, а він не міг зробити помилок у змісті¹⁹».

Отже, вже в 1955 р. І. Багрянний надсилає примірник рукопису французького перекладу «Саду Гетсиманського» пані Винниченко, додавши до нього деякі пояснення та пропозиції. Він усе ж таки пропонує своїй кореспондентці висловити щирішу думку про якість перекладу (він хоче знати «чи варто з ним стукатись до видавництва²⁰»). Далі він просить її знайти «хороше (солідне і знане)» видавництво, оскільки бажає видрукувати цю книгу за власний рахунок, що є фінансово ризикованою справою: «Але я такої думки, що ризикувати треба. І якщо вже падати, так падати з хорошого коня. [...] Коротше, – я плачу гроші за хорошу фірму²¹». Більше того, письменник повідомляє, як він планує отримувати оплату своїх авторських прав (його влаштує 30% чи навіть 20% від суми за продаж книги). І, нарешті, він нагадує, що йому б хотілося, «щоби до неї була додана коротенька передмова якогось відомого автора, от, скажемо, ДАВІДА РУССЕ²², як відомого борця проти советського рабства й невільництва та комуністичного терору Кремля²³».

Врешті-решт, І. Багрянний знаходить те видавництво, яке, за його власними словами, виглядає «солідним²⁴». 22 січня 1961 р., а саме напередодні виходу його книги²⁵, письменник пише до Д. Грушецького, що «проникнення у французьку літературу, це як узяти штурмом дуже міцну та непереборну фортецю. Штурм доходить до успішного завершення і, якщо нічого катастрофального не станеться, то за пару тижнів я матиму щастя прислати вам усім доказ, чим же я був зайнятий та що «сумувати» немає причин.

¹⁹ Листування, Т. I., С. 178.

²⁰ Листування, Т. I., С. 179.

²¹ Листування, Т. I., С. 179.

²² Д. Руссе (1912–1997) – французький письменник та політичний діяч, учасник руху Опору. Будучи депортованим до Бухенвальду, після звільнення він став авторитетним автором, який писав про нацистські концтабори. Його роман «Табірний світ» отримав престижну літературну премію Ренодо у 1946 р.

²³ Листування, Т. I., С. 180.

²⁴ Листування, Т. I., С. 426.

²⁵ На книзі вказано: «Друк завершено 31 березня 1961 року».

Принаймні поки що²⁶». Видавництво, де мав з'явитися багрянівський роман зветься «*Les Nouvelles Éditions Latines*» (Нувель Едісьйон Лятін, з фр. «Нове Латинське видавництво»).

[...]

На офіційному сайті видавничого дому «*Les Nouvelles Éditions Latines*» (*NEL*) можна прочитати таку інформацію: «Видавництво *Les Nouvelles Éditions Latines* було створене у 1928 р. Фернаном Сорло. Вже з моменту свого заснування воно почало спеціалізуватися на історичній літературі, зокрема після публікації свідчень учасників бойових дій часів Першої світової війни (передусім у працях Ж. Нортон Крю²⁷). У 30-тих роках *NEL* викупує видавничу спілку Босар, а згодом видавничий дім розширюється ще більше – завдяки приєднанню видавництва Каталонь, що призводить до друку цілої серії перекладів іншомовної літератури, це видавничий напрям, який розвиватиметься до середини 50-их років. На початку XXI століття, каталог *NEL* налічує близько 2000 назв, розподілених за різними серіями²⁸». Насправді, цей видавничий дім не одразу звався «*Les Nouvelles Éditions Latines*». Історик Паскаль Фуше у праці «Французькі видавництва в період окупації. 1940-1944 роки» зазначає, що після банкрутства видавництва «*Les Étincelles*», яке Ф. Сорло заснував разом із М. Бюкаром у 1928 році, майже одразу, тобто в 1932 році, виникає «Видавництво Сорло»²⁹. А вже внаслідок післявоєнної люстрації, «Видавництво Сорло» змінює назву, ставши «*Les Nouvelles Éditions Latines*». Так само, через звинувачення у співпраці з нацистськими окупантами видавничий дім «*Les Éditions Denoël*» Робера Деноеля перетворюється на «*Les Nouvelles Éditions Françaises*»

²⁶ Листування, Т. I., С. 426.

²⁷ Ж. Нортон Крю вважається першим істориком, який у своїй роботі спирався переважно на свідчення учасників та очевидців історичної події. Його книга «Свідки» (1929) спричинила справжній переворот в історіографічному описі подій Першої світової війни. Його книга спростовує, зокрема, достовірність подій, описаних у культовому творі про найкривавішу для французів війну – романі А. Барбюса «Вогонь».

²⁸ <http://www.editions-nel.com/>

²⁹ Fouché P. L'Édition française sous l'Occupation. 1940-1944 // Pascal Fouché. — Paris: Éditions de l'IMEC, 1987. — Vol. 1. — P. 222. Далі: Fouché P., 1987.

(з фр. «Нове французьке видавництво»). До слова, самого видавця знайдено мертвим у грудні 1945 р. Слід пояснити, що у Франції всі великі видавництва були причетні до колабораціонізму, а Р. Деноель забрав з собою в могилу багато відомостей стосовно їх діяльності в період окупації.

Видавець Ф. Сорло (1904-1981) прославився тим, що надрукував без авторського дозволу французький переклад знаменитого твору Гітлера «Моя боротьба» («*Mein Kampf*»). Одіозний автор книги подав позов до суду та виграв справу в червні 1934 р. З початком окупації органи німецької влади закривають «Видавництво Сорло», оскільки нова влада вважає його попередні публікації «ворожими по відношенню до Німеччини» (так, 38 видань, опублікованих Ф. Сорло до війни, зараховані до «списків Отто»³⁰). Приймаючи, хоч і після нетривалого вагання, правила гри окупанта, французькі видавці просять дозволу знову взятися за свою діяльність. Відтак вони підписують угоду, яка містить умову, що в обмін на дозвіл німців продовжувати друкувати вони погоджуються на цензуру та обіцяють брати до уваги «списки Отто». Таким чином, починаючи з жовтня 1940 р., видавничий дім Ф. Сорло відновлює свою діяльність. Паризький видавець відкриває офіс у провінції (місті Клермон-Феран)³¹. Там він починає видавати провладну політичну літературу пропагандистського змісту: так, у 1940 р. виходить друком «Заклик до французів» Маршала Петена, «Друзі Маршала» П'єра Бутанга й Генрі Дюбрейля, «Французький селянин» Генрі Пура, «Нова конституція» Метра Бетінжера; а наступного року видавництво нараховує вже 19 творів колабораціоністського змісту³². У вересні 1941 року німці намагаються взяти під контроль «Видавництво Сорло», тобто викупити його і створити на його основі французько-німецьке товариство з обмеженою відповідальністю. Головною метою новоутвореного дому мав стати фінансовий

³⁰ «Списки Отто» – це перелік книг, заборонених для продажу в окупованій Франції, укладений німцями в 1940 р. (тоді вони налічували 1060 видань, які нібито критично ставляться до Німеччини та її расових теорій) та розширений у 1941 р. (тоді до цих списків було додано твори євреїв, марксистів, комуністів і противників нацизму).

³¹ Fouché P., 1987, P. 15.

³² Fouché P., 1987, P. 83.

прибуток, адже за задумом німців, це видавництво мало постачати французьку перекладну літературу до Німеччини. Перебуваючи у «делікатному» становищі (через історію із книжкою Гітлера та публікації, які вважалися «ворожими щодо Німеччини»), Ф. Сорло був змушений прийняти фінансово не вигідну для себе пропозицію окупанта. Тому він починає з того, що видає французькою мовою журнал Третього Рейху «*Cahiers de l'Institut Allemand*» (з фр. «Вісник Німецького Інституту»). Хоча надалі «німцям так і не вдалося досягти із Сорло бажаної співпраці³³».

Після війни Ф. Сорло стає об'єктом переслідувань Комісією з люстрації видавництва. Звинувачений у колабораціонізмі, він уперше заарештований на початку 1945 р. (хоча його звільнили вже через місяць). А 17 травня 1945 р. «Національна міжвідомча комісія з люстрації виносить йому догану без оприлюднення³⁴». 15 травня 1948 р. «у Цивільній палаті з розслідування діяльності під час окупації відбувся суд, за вироком якого Ф. Сорло був засуджений на 20 років громадянського осуду з конфіскацією майна на суму у два мільйони франків³⁵». Звинувачення у колабораціонізмі стосуються його партнерства з німецьким видавцем; роботи у спільному офісі у Клермон-Ферані із центром німецької пропаганди, друку «Друзів Маршала», публікації інших німецьких праць тощо. Фахівець у галузі історії видавництва Жан-Ів Мольє вважає, «що Сорло співпрацював свідомо³⁶». Він зокрема нагадує, якою була ситуація видавців під час окупації: «усі паризькі видавці різною мірою брали участь у приборканні французької думки окупантом [...]. Вони робили це не від щирого серця і не тому, що поділяли ідеологію нацизму чи тоталітаризму, хіба що за винятком Бернара Гресе, Жана де ля Гіра, Фернана Сорло, Жака Бернара та інших, менш відомих постатей...³⁷». Після засудження

³³ Fouché P., 1987, P. 224.

³⁴ Fouché P. L'Édition française depuis 1945 / P. Fouché. — Paris: Éd. du Cercle de la Librairie, 1998. — P. 802. Далі: Fouché P., 1998.

³⁵ Fouché P., 1998, P. 805.

³⁶ Mollier J.-Y. Édition, presse et pouvoir en France au XXe siècle / Jean-Yves Mollier. — Paris: Fayard, 2008. — P. 136. Далі: Mollier J.-Y., 2008.

³⁷ Mollier J.-Y., 2008, P. 9.

Ф. Сорло, *NEL* продовжує свою видавничу діяльність, але – за кордоном (у Швейцарії та Бельгії).

Слід зазначити, що з ідеологічної точки зору від самого початку свого існування, видавничий проект *NEL* має винятково антикомуністичне та антирадянське спрямування. Як доказ, досить навести лише декілька назв книг, які з'явилися у його видавничій серії «Історія та політика»: «Ідеологія комунізму» Полковника Резанова (1923), «Червона печатка» Бенеса (1945), «Московські вбивці» Андерса Карла (1968), «Підпільна преса у СРСР. 1960/1970 рр.» М. Славінського (1970) тощо. Зміст книги Марселя Клемена «Комунізм проти Бога», яка вийшла друком у 1960 р., вдало ілюструє видавничу політику *NEL*. Ця монографія, як мовить її паратекст, «поглиблено» вивчає марксизм, ленінізм і революційну боротьбу з метою показати, що «опір комунізму можливий. Але спочатку він має стати боротьбою духовною»³⁸. Разом із тим, ця книга містить традиційний для французьких видань паратекстуальний елемент – сторінку, де вказано, які інші твори автор видрукував у цьому видавництві. Так, М. Клеман публікує в *NEL* праці «Вступ до соціальної католицької доктрини», «Жінка та її покликання», «Дослідження націоналізму» та ін.³⁹ Як видно з цих назв, всі ці видання є реакціонерськими, вони не вписуються в республіканські ідеали Франції. До цього слід додати те, що «*NEL* видає також літературу, що містить расистські теорії»⁴⁰. Все це вкупі свідчить про політичну орієнтацію Ф. Сорло – його підтримку крайніх правих рухів профашистського спрямування. Важливо також звернути увагу на неабияке місце відведене релігійній літературі, яка, до речі, утворює окрему видавничу

³⁸ Clément M. Le Communisme face à dieu / Marcel Clément. — Paris: Nouvelles Éd. Latines, 1960. — P. 12.

³⁹ Серед видавництв, які спеціалізувалися у тій же сфері, що і *NEL*, можна назвати Видавництво Спартакус (головний редактор Р. Лефевр). Ось кілька прикладів видань цього дому: “16 розстріляних у Москві: Зінов'єв, Каменєв” В. Сержа (1947), “Те, чим стала Російська революція” І. Івона (1947), “Штучна зрада. Комуністична партія і російська політика” М. Сейра (1948).

⁴⁰ Parinet É. Une histoire de l'édition à l'époque contemporaine. XIXe–XXe siècles / Elisabeth Parinet. — Paris: Éd. Le Seuil, 2004. — P. 356.

серію. Ж.-І. Мольє справедливо зазначає, що країні праві видавництва працюють, «не прагнучи заробити, їх мотивації швидше релігійні та політичні», і далі робить висновок, що «*Les Nouvelles Éditions Latines* [...] самою своєю назвою підкреслюють прихильність до католицького Заходу та до латиномовності, які так поцінував Морас⁴¹ та його прибічники⁴²».

У 1960 р., коли рукопис роману І. Багряного вже знаходиться у видавничому портфелі, *NEL* публікує дві антирадянські праці ймовірно одного автора: «СРСР. США» П'єра Фонтена та «Історія СРСР починаючи з 1945 р.» П'єра Ф. Зрозуміло, що автори подібних праць в умовах тодішньої французької прокомуністичної політики часто публікуються під псевдонімом. Разом із ідеологічно забарвленою есеїстикою, *NEL* неодноразово друкує історичні видання про Росію, більшість з яких на імперську тематику: «Слуга останнього царя» Олександри С. (1931), «Жінка-амбасадор» Наталії Рагузи (1937), «Катерина I – друга дружина Петра I» Шарля Зіглера (1950), «А що ж Росія?» Жана Куртавеля (1952), «Філософія нерівності та політичні ідеї Миколи Бердяєва» Марка Марковича (1978). Щодо роману І. Багряного, то він побачив світ у серії «Метри зарубіжної літератури», тобто серії, яка «продається найкраще⁴³». До неї входять також два переклади російських класиків: «Рудін» (1947) І. Тургенева, який чомусь записаний як «*Tourgoneff*», та «Записки з підпілля» (1948) Ф. Достоевського. Відповідно до вжитку, на звороті книги «Саду Гетсиманського» представлені інші видання з цієї серії. Принагідно додамо, що *NEL* видає також дві книги про Україну: одну – на наступний рік після виходу роману Івана Багряного – «Українська проблема та Симон Петлюра. Вогонь та попіл» Алена Дероша (1962); та іншу – у рік смерті Ф. Сорло – «Моє дитинство в Україні» Софії Яблонської (1981). Жодне з цих видань не мало хоч якогось попиту у французького читача.

⁴¹ Ш. Морас (1868–1952) – французький політик, публіцист, критик, поет, теоретик інтегрального націоналізму. Брав активну участь у діяльності консервативного руху “*Аксьон франсез*”. Під час окупації був прихильником уряду Петена.

⁴² Mollier J.-Y., 2008, P. 269.

⁴³ Fouché P., 1987, P. 224.

Цей короткий історичний огляд допоміг з'ясувати причини, які посприяли тому, що видавничий дім *NEL* взявся за друк роману «Сад Гетсиманський». Як бачимо, роман І. Багряного відповідає його видавничій політиці: 1) український автор видається досить відомим, щоб бути опублікованим у серії «Метри зарубіжної літератури»; 2) біблійний контекст заголовка досконало вписується у релігійне бачення, яке пропагує видавництво; 3) зміст роману стосується в'язничного досвіду, що є темою нечужою для самого Ф. Сорло (це також нерідка тематика вже опублікованих видань *NEL*); 4) тема Росії⁴⁴ виражена тут експліцитно; 5) видавець більш ніж позитивно ставиться до антибільшовицьких поглядів, висловлених автором у творі. Той факт, що український автор планував друкувати роман за власний рахунок також відіграв не останню роль. Цікавим є й те, що опис пережитого тюремного досвіду та антикомуністичної боротьби, наявний у романі І. Багряного, міг перегукуватися із особистими арештантськими спогадами перекладача роману, себто Г. Алексинського. [...]

Вже наступного року після виходу роману французькою мовою, І. Багрянний був розчарований роботою перекладача. Так, він пише, що німецький «переклад виходить дуже добрий. Ліпше, ніж французький⁴⁵». Варто сказати, що автор отримав корисні уроки від досвіду перекручень у французькому виданні «Саду Гетсиманського», вони прислужилися йому у підготовці видання роману німецькою. У 1962 р., тобто через рік після виходу книги у Франції, письменник отримує пропозицію від німецького видавця, який має намір опублікувати його роман. Письменник пристає на пропозицію цього видавця лише за однієї умови: переклад повинен бути зроблений, виходячи з українського оригіналу, оскільки він вважає, що «переклад з перекладу віддаляє зміст і не гарантує від ріжних перекручень⁴⁶». І. Багрянний довіряє цей переклад німкені родом з Буковини – Ользі фон Штреков, «дружині одного міністра міста Бонн», яка нібито знає українську. Проте,

⁴⁴Не думасмо, щоби французький видавець вже дуже аж переймався розрізненням російського та українського народів.

⁴⁵ Листування, Т. I., С. 521.

⁴⁶ Листування, Т. I., С. 512.

оскільки вона не жила в Україні за радянських часів, вона не знала великої кількості реалій, властивих саме цьому періодові. Саме тому письменнику знадобилося багато часу, щоб пояснити їй незрозумілі моменти. Та, незважаючи на всі ті труднощі, які їй довелося подолати, німецький переклад роману, здається, дійшов до вдалого завершення, адже відомо, що перекладачка відправила свій текст авторові для того, щоб той дав згоду на публікацію роману. Але з тих пір доля рукопису залишається невідомою. За словами сина письменника, який народився у Німеччині, інший роман І. Багряного, «Тигролови», також не отримав хорошого німецького перекладу. Так, оригінальну назву роману замінили на більш «екзотичну», а отже більш комерційну – «Закон тайги»⁴⁷. Як бачимо, книги І. Багряного, так само як і їх герої, повинні були боротися за життя.

[...]

Подолавши багато перешкод, щоб опублікувати свій роман у Франції, у щасливу мить довершеної справи І. Багрянний зізнається: «Я аж сам не вірю, що книжка вийшла, хоч вона ось лежить у мене на столі [...]. Стільки було хвилювань і клопоту з цією справою. Це так трудно в наших умовах, та ще в Франції, та ще в такому ворожім кільці (більшовики, білогвардійська пакость, советська агентура й свої дурні, вроді “севеушників” тощо), в яким судилося мені працювати [...]. Заінтересовання французького видавця українським письменником – це річ подиву гідна в тій французькій дійсності, де вороги все зробили, щоби українське ім’я отожднювалось з “жидомором”, “антисемітом”, “крикуном”⁴⁸». І. Багрянний намагається також захистити свого перекладача проти осуду, який поширювався у колі українських емігрантів у Франції, які “почали “хаяти”, тобто ганити, це видання, а це значить завдання великої моральної кривди п. Алексінському насамперед⁴⁹».

⁴⁷ Bagrianyi [Bahriany] I. *Das Gesetz des Taiga* / Ivan Bagrianyi. — Köln/Graz: Verlag Styria, 1962.

⁴⁸ Листування, Т. I., С. 508–509.

⁴⁹ Листування, Т. I., С. 511.

Незважаючи на складні умови, в яких роман вийшов у Франції, він усе ж таки викликав декілька відгуків у французькій пресі⁵⁰. Так, літературний критик, член Гонкурівської академії та хронікер літературного додатка правого тижневика «*Le Figaro*» Андре Біллі публікує у вищезгаданій газеті (у № 786 від 13 травня 1961 р.) статтю під назвою «Невідома у Франції література». Він описує життєвий шлях І. Багряного та розповідає про його діяльність у вигнанні. В інших газетних замітках книга І. Багряного порівнюється, зокрема, з романом Дж. Орвелла «1984» (1948)⁵¹. Автор надсилає примірник надрукованого перекладу члену Французької академії Андре-Франсуа Понсе, вважаючи, що це допоможе отримати більше відгуків у французькій пресі та у французькому інтелектуальному середовищі. Але пан академік надсилає йому у відповідь позірно ввічливого, але насправді байдужого й безособового листа подяки, який український автор, котрий не знав правил офіційного листування французькою мовою, сприймає як винятковий знак уваги. У листі від 21 березня 1961 р. до Д. Завертайла він пише про свою радість з цього приводу: «Це з тих дрібниць, які скрашують моє трохи похмуре життя тут⁵²».

Здійснюючи свій задум, І. Багрянний переслідує тільки одну мету – розкрити західному суспільству правду про радянський режим. Натомість, роман «Сад Гетсиманський» не викликав потрясіння та усвідомлення західними інтелектуалами того, чим була насправді радянська реальність. Поруч із поганою якістю перекладу, причини такої неприхильності знаходяться в площині історичного та політичного контексту його виходу у світ. Тому слід розібратися, в яку землю впало зерно цієї викривальної літератури.

[...]

⁵⁰ Вихід роману англійською мовою викликав в англійській та американській пресі ширшу реакцію (ми нарахували одинадцять критик у вагомих англомовних газетах).

⁵¹ Наприклад, відгук у газеті «Католицька Франція» (!) під назвою «Коли п'янка не спіжить» натякає на титул роману А. Кьостлера «Сліпуча п'янка» (Palante A. Quand le Zéro fait échec à l'Infini // *La France Catholique*. — 12 mai 1961).

⁵² Листування, Т. I., С. 513.

Французькі історики Жан-Франсуа Суле та Жан Шіама у ґрунтовній праці «Історія дисидентства. Опозиція та повстання у СРСР та країнах соціалістичного табору від смерті Сталіна до наших днів» роблять серйозне й систематичне дослідження відомостей про радянське дисидентство, які були в розпорядженні французьких громадян. Зробивши ретельний кількісний аналіз статей, що з'явилися у франкомовній пресі у 1953-1980 рр., ці історики помітили «дивні коливання у кількості друкованих текстів, які стосувалися дисидентства. Кільком періодам “вершин”, протягом яких статті виходили відносно часто (це 1953–1958 рр.; 1967-1970 рр.; 1976-1981 рр.), відповідають очевидні й довготривалі періоди “спаду”. Здається, що протягом періодів затишшя, суспільну думку це питання попросту припинило цікавити. [...] Навіть у газетах і журналах, які першими зацікавилися цим явищем та навіть спеціалізувалися на ньому, інформація про дисидентство з'являється рідко й уривчасто⁵³». Виходить, що з'ява роману І. Багряного «Сад Гетсиманський» у Франції припадає саме на період «спаду» інтересу до критики радянської влади (1958-1967 рр.).

Насправді, ці періоди «затишшя» багато в чому залежали від інтенсивності діяльності французької цензури, оскільки «явища цензури все ж таки існують у сучасному західному суспільстві, звісно, у більш прихованих формах, але, по суті, вони такі ж дієві, як і цензура в попередні століття⁵⁴». Після війни політична цензура відновлюється у Франції вже в кінці п'ятдесятих років: спочатку для «замовчування жорстоких дій французької армії в Алжирі⁵⁵», пізніше – щоб «відсіювати» політично некоректні твори, що їх друкували французькі видавництва. 1961 року (а це рік, який нас цікавить) президент Франції своїм наказом (від 27 квітня 1961 р.) забороняє друк творів викривального змісту, а особливо тих, які містять військові та адміністративні таємниці. Це, приміром, рік,

⁵³ Chiama J. Histoire de la dissidence. Oppositions et révoltes en URSS et dans les démocraties populaires de la mort de Staline à nos jours / J. Chiama, J.-Fr. Soulet. — Paris: Éd. Le Seuil, 1982. — P. 7. Далі: Chiama J., 1982.

⁵⁴ Bustarret C., 2005, P. 8.

⁵⁵ Poulain M. La Censure // dir. Fouché P. L'Édition française depuis 1945. — Paris: Éd. du Cercle de la Librairie, 1998, P. 569. Далі: Poulain M., 1998.

коли судять засновника видавництва «Ле Мінюї», знаменитого Жерома Лендона, за публікацію книги про війну в Алжирі («Дезертир» Морісна⁵⁶). Отже, йдеться про добу, коли цензура ретельно вивчає і вилучає з обігу книги про колоніальні війни: так, близько півтора десятка видань заборонені французькою цензурою 1961 р.⁵⁷

Слід також нагадати, що у післявоєнний час Франція опинилася, так би мовити, поміж ковадлом Заходу та молотом Сходу. Неоднозначність тодішньої суспільно-політичної ситуації у Франції яскраво ілюструє А. Кьостлер, який натрапив на неабиякі труднощі, друкуючи там свій роман «Сліпуча п'їтма»: «У цій атмосфері (тобто в атмосфері післявоєнного часу, а отже влади новоспечених комуністів, котрі вийшли з рядів учасників руху Опору, які на ті часи були найкраще організованою політичною силою та засідали в уряді) роман про російські репресії, хоч він і стосувався подій десятилітньої давності, набув символічної актуальності, став таким собі натяком на комуністичні чистки. Психологічно він діяв ефективніше, ніж книга, яка б описала їх напрям. У висліді, цей роман став першим етичним засудженням сталінізму, опублікованим у Франції після війни⁵⁸». Не дивно, що французькі комуністи прийшли до видавця А. Кьостлера цілою делегацією на чолі зі своїм знаменитим лідером Жаком Дюкло, і, погрожуючи, вимагали, щоб той відмовився друкувати роман.

1961 рік – це також рік виходу французького перекладу роману про події голокосту італійського письменника Прімо Леві «Чи це людина?» (1947). Варто наголосити, що в добу холодної війни відбулася певна монополізація проблеми історичної пам'яті тематикою голокосту, а Французька Комуністична Партія значною мірою присвоїла собі пам'ять про нацистські концентраційні табори, скерувавши її на користь власних політичних інтересів. А все, що стосується пам'яті про радянські табори у французькому суспільстві замовчувалося, а іноді і спотворювалося цензурою. Щоб переконатися у цьому, варто тільки пригадати «справу Віктора Кравченка», автора викривальної книги «Я обрав

⁵⁶ Fouché P., 1998, P. 814-815.

⁵⁷ Poulain M., 1998, P. 571.

⁵⁸ Цит. за: Poulain M., 1998, P. 556.

свободу»⁵⁹. У ній В. Кравченко, високопоставлений радянський чиновник, котрий утік на Захід, докладно розповідає про механізми радянської концентраційної системи, про голодомор та примусову колективізацію в Україні тощо. Це йому вартує знаменитого судового процесу у Франції. Позов до суду подав знаменитий тижневик «*Les Lettres françaises*» (з фр. «Французьке письменство»), яким тоді керував відомий письменник, чоловік Ельзи Тріоле та великий друг СРСР, Луї Арагон. Цей процес зіштовхує у змаганні на достовірність історичну пам'ять про нацистські та радянські концтабори з очевидною метою – заперечити факт існування останніх. Ця судова справа «підтверджує спробу спростування дійсності [...] у Франції. Оскільки велика частина її населення та інтелігенції знаходились під сильним впливом міфу про соціалізм у СРСР, щоб визнати існування радянської концентраційної системи, слід було позбутися тягаря політично скерованого спогаду про німецькі концтабори, який перешкоджав цьому визнанню зrealізуватися⁶⁰».

[...]

Насправді, «багато письменників-дисидентів, оселившись на Заході, намагаються продовжувати боротьбу проти тоталітарного режиму, від якого вони були змушені тікати. Там вони отримують необхідне поле дій. Це, перш за все, інформування західної спільноти, себто викриття безчинств, жертвами чи свідками яких вони стали. [...] Проте, їх вплив на західну думку не тривалий. Якщо країни Заходу жадібно приймали “відкриття” дисидентів одразу по їх прибутті і радше пишалися приймати їх у себе – на “землі свободи”, то цілком інакше повертається справа, коли ці ж, зовсім не захоплені західним життям дисиденти [...], беруться критикувати західний світ, викриваючи прихильність “в односторонньому напрямі” та показуючи наївність та ницість деяких західних урядів по відношенню до радянської влади. Прийняті на початку за правдивих свідків, вони стають хибними пророками, коли дозволять собі подібні промови⁶¹».

⁵⁹ Kravtchenko V. *J'ai choisi la liberté* Victor Kravtchenko; trad. de l'américain par J. de Kerdéland. — Paris: Self, 1947.

⁶⁰ Parrau A. *Écrire les camps* / Alain Parrau. — Paris: Belin, 2009. — P. 58–59.

⁶¹ Chiama J., 1982, P. 76–77.

Таким «хибним пророком» виявився для Заходу й український письменник. У 1949 р. у промові на з'їзді УДРП, тобто в тій її частині, що носить назву «Україна перед зовнішнім світом⁶²», І. Багрянний наголошує на тому, що довкола України існує два протилежних світи: ближній, тобто «світ комуністичний, який облягає Україну залізним кільцем», та віддалений – «світ демократичний, великий світ, від якого Україна ізольована знаменитою залізною заслоною». Парадокс полягає в тому, що світ, близький географічно, – це світ, віддалений ідеологічно, і навпаки. Дійсно, західний світ («віддалений географічно») «зовсім не бере української справи в рахубу», оскільки він розглядає її «як частину справи внутрішньої російської».

[...]

Щоб зрозуміти хиткість відношення *брехня / істина* в контексті (не)визнання радянських злочинів, слід нагадати інше зауваження французького філософа: «... проблематика брехні чи правдивого зізнання, необхідність правдивості у такому питанні, як, приміром, поняття “злочини проти людства”, не мало ніякого змісту ні для індивідів, ні для держави до дефініції цього юридичного концепту у статті № 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі⁶³». Цей закон датується 26 грудням 1964 р., тобто він був прийнятий через три роки після друку роману І. Багряного у Франції. Тому стає зрозумілим, що на той час в західного сприймача цієї новоявленої правди (на державному рівні) попросту не було політичного знаряддя її асимілювати. Таким чином, виникає запитання, завдяки яким істинам та якій брехні, західним і радянським перформативам вдалося перешкодити тому сприйняттю роману, на яке очікував український автор.

[...]

Проживши і пропрацювавши майже двадцять років у Німеччині, І. Багрянний, на відміну від більшості дисидентів, які жили в СРСР, не сприймає Захід як ідеальний світ правди, свободи та справедливості. Ця атопічна позиція українського письменника й політичного діяча яскраво розкрита у його вірші «Вітер»:

⁶² Багрянний І., 2006, С. 123–127.

⁶³ Derrida J., 2005, Р. 64.

До Франції вітер примчав з Колими –
Чорний, забрьоханий вітер,
Звідтіть, де з тобою прощалися ми,
Звідтіть, де лиш ночі понурі самі,
Неначе дереворити.
Ночі такі, як полярна зима,
Чорні такі, як сама Колима,
Сині такі, як останнє «прощай»,
Мертві такі, як відчай.
Ось звідти, від диких полярних заграв,
До Франції вітер сьогодні примчав, –
В країну Свободи, до Жанниних кіс
Крик мільонів приніс.
І ходить той вітер по площах і дачах;
Об мури Сорбонни товчеться й неначе,
Хтось там заламує руки і плаче...
Плаче,
Що вітер з країни рабів
В країну Свободи даремно летів.
Даремно, бо тут – теж своя Колима!
Є тут «свобода»
та гордих нема⁶⁴.

Брехня про українську реальність, з якою І. Багрянний зіткнувся на Заході, впливала не лише із незнання, спричиненого відсутністю систематичних роз'яснень історично-політичних фактів і подій, а й з умисного обману, який набув форми перекручення української історії, її фальсифікації і навіть її заперечення.

[...]

«Зрада», об'єктом якої став переклад роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський», вписується у загальні тенденції, якої знає публікація творів радянських дисидентів на Заході у 50-60-ті рр. минулого століття. Відомо, що одним зі способів викриття злочинів радянського режиму був самвидав⁶⁵. Після Другої світової

⁶⁴ Багрянний І. Вітер // Іван Багрянний. Вибрані твори. — К.: Смолоскип, 2006. — С. 406.

⁶⁵ Нагадаємо, що І. Багряного колись охрестили “батьком українського самвидаву”. Адаже ще в 1928 р. автор наважується на неймовірний вчинок:

війни першочерговим завданням для дисидентів було не тільки створення спільного та незалежного руху проти тоталітаризму, а й доступ міжнародної спільноти до радянського самвидаву, адже «без нього, насправді, що б на Заході знали про цю боротьбу? Свідчення іноземців, які емігрували або народилися на чужині й які викривали сталінський та післясталінський режими, не вважалися правдивими, тому західний світ не бажав їх слухати. Насміхалися, лайали, засуджували всіх тих, хто обмовляв “комуністичний рай”⁶⁶». І дійсно, для західного читача, який цікавився справами в СРСР, тексти, написані тими, хто жив безпосередньо в цій країні і мав статус очевидця, видавалися більш достовірними і менш підозрілими у викривленні фактів, ніж ті, які були написані емігрантами, вмотивованими – чи то справедливо, чи ні – ворожим ставленням до СРСР та помстою. Однак, і ці свідчення, *in vivo* та *in situ*, стали об’єктом політичних махінацій.

Виданням рукописів російського дисидентства за кордоном у 1960-х рр. займається такий собі Віктор Луї. Цей радянський громадянин, засуджений у 1946 р. на 25 років таборів за шпигунство та реабілітований у 1956 р., досить дивним чином має повну свободу пересування за кордоном і навіть відвідує держави, в яких немає дипломатичних зносин з СРСР. Він стає відомим тим, що надає західній пресі інформацію про замовчувані події, які відбуваються у СРСР, не переймаючись тим, що йому доведеться після цього повертатися до Москви. При цьому, Віктор Луї передає на Захід для друку рукописи радянських авторів (без їх дозволу!), які відтоді автоматично стають забороненими у СРСР (найвідоміший приклад – публікація книги Світлани Алілуєвої без її згоди). Виникає слушне питання, звідки В. Луї бере ці

він друкує свою поему “Аве Марія”, обходячи радянські дозволи. Він це робив і раніше: так, в місті Охтирка, найнявшись робітником друкарні, він самостійно видає свою першу книгу – збірку новел “Чорні силуети”. З друком “Аве Марія” він робить те ж саме. Він їде до свого рідного міста і, за допомогою своїх колишніх колег, видруковує на газетному папері маленьку брошуру. Назва видавництва, вказана на обкладинці, “Сам”. Звісно, брошуру було одразу ж конфісковано; проте, декілька сотень примірників було розкуплено (а це 90% тиражу).

⁶⁶ Chiama J., 1982, P. 52.

рукописи. Насправді, серед них часто-густо зустрічаються тексти, конфісковані органами КДБ. Так, «загадковим» чином до його рук потрапляє п'єса О. Солженіцина «Пир победителей». Цікаво, що тексти, опубліковані за сприяння Віктора Луї, зазнають скороченого (а іноді й цензурованого) перекладу. Наприклад, надрукований переклад «Івана Денисовича», який вочевидь був зроблений поспіхом, мав також значні проблеми з якістю. Насправді, автор оповідання не знав ані видавців, ані репутації перекладачів його тексту. Щодо французьких видавництв, які публікують дисидентську літературу, то, приміром, переклад збірки «Колимські розповіді» В. Шаламова друкує вищезгадуваний видавничий дім «Деноель». Вона побачила світ у 1969 р. так само, як і роман І. Багрянного, в обтятому варіанті. Таким чином, посередництво Луї надавало авторам-дисидентам, по суті, «ведмежу послугу». Такого роду провокації були досить частими, а письменники нерідко не здогадувалися про шахрайство, жертвами якого вони ставали. Більш докладно про ці «літературні» махінації пише радянський дисидент-емігрант Жорес Медведєв у книзі «Десять років з життя Солженіцина»⁶⁷.

Стосовно радянського дисидентства у вигнанні, то воно не мало єдності, позаяк російські та українські емігранти, що зрозуміло, не могли досягти порозуміння в національному питанні, а отже – виробити спільну ідеологію. Що їх найбільше розділяло, так це одвічне питання російського імперського честолюбства. Проте, як вважав І. Багрянний, існували винятки – серед особистостей російських емігрантів були ті, хто визнавав право українців на національну незалежність. У статті «Росія і ми», він називає як приклад ім'я Г. Алексинського, «видатного і широкознаного російського політичного діяча і заслуженого антибільшовика»⁶⁸. У своїх політичних промовах І. Багрянний неодноразово зазначає, що співпраця із «росіянами» можлива, якщо вони «визнаватимуть право нашого народу на цілковите відокремлення від Росії та на самостійне державне існування. А також якщо вони

⁶⁷ Medvedev J. Dix ans dans la vie de Soljenitsyne // Jaurès Medvedev; trad. du russe par P. Le Gall. — Paris: Grasset, 1973.

⁶⁸ Багрянний І., 2006, С. 682.

тій боротьбі нашого народу сприятимуть. Група п. Г. Алексинського – група НОРДу, це доказ такої співпраці і думаємо, що це зовсім не погано, а навпаки, це явище дуже позитивне і бажане. Це і є наш спільний осяг⁶⁹». Щоб виправдати свою співпрацю із російським політичним діячем перед українськими колегами, які його критикують за цю «зраду», письменник намагається переконати їх, що Алексинський в жодному разі не поділяє погляди тих, хто категорично відхиляє саму ідею відокремлення України від Росії⁷⁰.

Махінація, проведена з «Садом Гетсиманським» у процесі перекладу, показує, що насправді І. Багрянний зіграв зі своїм перекладачем у російську рулетку і, сам того не відаючи, потрапив у пастку, про яку сам попереджав своїх співвітчизників. «Пошкреби кожного російського соціаліста, і побачиш, як з нього вилізе московський великодержавник, реакціонер», – пише, цитуючи Володимира Винниченка, український письменник у статті під назвою «Соціал-предателі?»⁷¹. Таким чином, якщо роман І. Багряного «Сад Гетсиманський» – це художній текст-документ, який розповідає про події української історії, то французький переклад став документом, який посвідчує «особливості» сприйняття української літератури у Франції. [...]

⁶⁹ Багрянний І., 2006, С. 397.

⁷⁰ Багрянний І., 2006, С. 631.

⁷¹ Багрянний І., 2006, С. 660–662.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Укладіть біографічні довідки про Івана Багряного, Володимира Винниченка, Олександра Солженіцина, Єжи Гедройця, Прімо Леві та Луї Арагона / Faites une recherche sur les personnalités énumérées.
- Пригадайте зміст роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / Résumez le contenu de roman d'Ivan Bagrianyi *Le Jardin de Gethsémani*.
- Які інші українські романи на історичну тематику було перекладено на французьку мову? / Quels autres romans ukrainiens traitant des conflits historiques ont été traduits en français?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Який вплив здійснюють агенти літературно-видавничого процесу для поширення перекладеної літератури? / Comment les agents du champ littéraire et éditorial influencent-ils la distribution de la littérature traduite?
- Які особливості діяльності французьких видавництв у галузі перекладу аналізує авторка статті? / Quelles particularités de l'activités des maisons d'édition françaises dans le domaine de la traduction sont analysées dans l'article?
- Перерахуйте причини, які посприяли тому, що видавничий дім *NEL* взявся за друк роману «Сад Гетсиманський». / Enumérez les causes qui ont contribué au fait que les *NEL* ont accepté de publier le roman *Le Jardin de Gethsémani*.
- Які фінансові проблеми постали перед автором у процесі друку перекладу? / Quels problèmes financiers a rencontrés l'auteur pour faire publier son texte en français?
- Які особливості видавничого дому «*Les Nouvelles Éditions Latines*» завадили поширенню перекладу українського роману у Франції? / Quelles particularités de la maison d'édition «*Les Nouvelles Éditions Latines*» ont empêché la réception du roman ukrainien en France?

- Що Ви дізналися про діяльність французьких видавництв у часи нациської окупації Франції? / Qu'avez-vous appris sur les activités des maisons d'édition françaises pendant l'occupation nazie?
- Чому французьке суспільство після 1950 р. не сприймало українську літературу? / Pourquoi la société française après 1950 est indifférente sinon rejette la littérature française?
- Перерахуйте причини провалу у Франції рецепції роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський», наведені в уривку статті. / Énumérez les causes de l'échec de la réception du roman d'Ivan Bagrianyi *Le Jardin de Gethsémani* en France citées dans l'article.
- Як проаналізувати діяльність видавництва? Яку пошукову роботу слід здійснити? Для чого? / Comment faire une analyse de l'activité d'une maison d'édition? De quels renseignements a-t-on besoin?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

На матеріалі запропонованого уривка статті укладіть довідку про рецептивний статус французького перекладу роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський» / Faites d'après cet article la fiche sur le statut réceptif de la traduction du roman d'Ivan Bagrianyi *Le Jardin de Gethsémani* en France.

Схема укладення довідки про **рецептивний статус перекладу** / Schéma de la fiche sur le **statut réceptif de la traduction**:

- Дата публікації перекладу та її історичний контекст / Contextualisation historique de la date de parution
- Країна публікації (СРСР, діаспора, Україна) / Pays de parution (URSS, diaspora, Ukraine)
- Відомості про видавця / Renseignement sur l'éditeur
- Першопереклад / ретрансляція, переклади інших творів цього автора, ки / Première traduction / retraduction, traductions d'autres œuvres de l'écrivain.e.s ukrainien.ne.s

- Мотивації для здійснення перекладу, медіатори публікації перекладу / Motivations de la traduction, médiateurs de la publication
- Відомості про перекладачів, перекладачок / Renseignement sur le(s) traducteur.trice(s)
- Аналіз паратексту (передмови, післямови, примітки тощо) / Analyse du paratexte (préfaces, postfaces, notes, etc.)
- Обкладинка та зворот книги / La couverture et la quatrième de la couverture
- Примітки перекладача / Notes du traducteur
- Реклама книги, її видимість для французького сприймача / Publicité du livre, sa visibilité pour le lecteur français
- Критичні статті у пресі про перекладену книгу / Articles critiques dans la presse sur le livre traduit
- Наукові статті про переклад / Articles scientifiques sur le livre traduit

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА / POUR ALLER PLUS LOIN

- Драненко Г. Сила й насилля перекладу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського; редкол.: В. П. Казарін (голов. ред.) [та ін.]. Том 32 (71) № 1. Ч. 2. Київ: Гельветика, 2021. С. 262-268.
- Стріха М. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням, К.: Дух і літера, 2020.

Тема 1.3. Трудуктивні настанови перекладачів української літератури французькою мовою та елементи перекладознавчого аналізу / *Thème 1.3. Postures traductives des traducteurs de la littérature ukrainienne en français, éléments de l'analyse traductologique*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ ТЕРМІНИ / TERMINOLOGIE DE TRADUCTION

▪ *Трудуктивна настанова перекладача / Posture traductive*

Поняття **трудуктивної настанови** або **трудуктивної позиції перекладача**, уведене в обіг перекладознавцем Антуаном Берманом, дозволяє «вивчати етичний аспект перекладу, беручи до уваги особистість перекладача, його життєпис і зокрема його освіту, його перекладацьку концепцію, його відносин з мовами, ставлення до авторів і творів, які він перекладає».

Le recours à la notion de **posture** ou de **position traductive**, proposée par Antoine Berman, permet d'«explorer l'aspect éthique de la traduction, en prenant en compte la personnalité du traducteur, son histoire personnelle et, notamment, sa formation, sa conception de la traduction, son rapport aux langues, aux œuvres et aux auteurs qu'il traduit» (Antoine Berman, *Pour une critique des traductions: John Donne*, Paris, Gallimard, 1995).

▪ *Ретрансляція / Retraduction*

Перша причина здійснення/публікації нового перекладу (ретрансляції) – це невдоволення попередніми перекладами, зокрема, якщо переклад був об'єктом ідеологічної, політичної або моральної цензури. «Переклад може бути недостатньо якісним через присутність у ньому вилучень або модифікацій. Відтак ретрансляція має на меті реставрацію цілісності тексту оригіналу» (С. 14).

«Іншою причиною здійснення ретрансляції може бути бажання перекладача відновити прямий зв'язок з вихідним текстом у випадку, зв'язок відсутній у попередньому перекладі, коли йдеться про переклад перекладу, про наявність перекладу-посередника»

[...] «Проте, найбільш значимою причиною оновлення існуючого перекладу є безумовно той факт, що переклади “старіють”» (С.15). Поступ у практиках перекладу та ретрансляції спричинений:

- вдосконалення лексикографічних та пошукових ресурсів;
- перекладачі знають краще іноземну мову;
- переклад став фахом та окремою дисципліною, що має свій теоретико-методичний інструментарій;
- краще розуміння твору через розвиток критичного апарату художнього твору;
- перекладацькі норми (вплив соціокультурних вимог).

При цьому немає гарантії, що новий переклад буде краще попереднього, можливо лише більш «адекватним» (наприклад, через усунення одомашнення-адаптації власних назв).

Інші причини ретрансляції є «бажання надати текстові оригіналу нового бачення», «причини економічного та/або видавничого плану» (дешевше надрукувати новий переклад, ніж купити права на попередній, адже ретрансляцію оплачують перекладачеві дешевше ніж першопереклад).

Каденція ретрансляцій не має регулярного ритму (є пришвидшення й уповільнення), на неї впливають оновлення критичного тлумачення твору, ріст інтересу до автора або тематики твору, що перекладається, екранізація твору, закінчення терміну авторських прав на оригінал... Видимість ретрансляції є проблематичною, адже на обкладинці майже ніколи не вказується чи йдеться про першопереклад чи про ретрансляцію.

«Першопереклад є зазвичай перекладом-уведенням, який акліматизують іноземний твір у культурі і мові перекладу, тоді як подальші переклади прагнуть зберегти чужість відправного тексту» (С. 20).

«Будь-який переклад є тлумаченням відправного тексту, пов'язаним з суспільно-політичним контекстом його створення, отже нормально, що зміна цього контексту викликає нові тлумачення і сприяє множинності перекладу як у діахронії, так і в синхронії» (С. 23).

La première motivation du traducteur / éditeur pour une retraduction c'est l'insatisfaction à l'égard des traductions existantes,

notamment suite à la censure idéologico-politique ou morale. «Une traduction peut être insatisfaisante [...] en raison d'omissions ou de modifications dans les traductions précédentes. La retraduction sera donc déterminée, dans ce cas, par la volonté de restaurer l'intégralité du texte» (p. 14).

«La retraduction peut aussi être motivée par la volonté de recouvrer un rapport direct avec le texte-source, rapport qui pouvait être absent dans la traduction précédente: il s'agit des traductions relais ou des traductions d'une traduction». [...]

«Cependant, la plus forte raison justifiant l'insatisfaction vis-à-vis d'une traduction existante est sans doute le fait que les traductions "vieillissent" » (p.15).

L'évolution de la pratique de la traduction et de la retraduction est causé par:

- amélioration des outils lexicographiques et ceux de recherche;
- traducteurs à la meilleure compétence linguistique;
- professionnalisation du métier du traducteur (instruments théoriques et pratiques);
- meilleure compréhension de l'œuvre grâce au développement de la critique;
- les normes traductives (influence des contraintes socioculturelles).

Ce qui ne veut pas dire que la traduction sera meilleure, mais plus «adéquate» (par exemple, la disparition de la domestication-adaptation des noms propres).

D'autres raisons pour retraduire sont: «la volonté de donner une nouvelle perspective au texte», «raisons d'ordre économique et/ou éditorial» (plus rentable de publier la nouvelle que republier l'ancienne, le retraducteur est moins payé que le traducteur).

La cadence des retraductions n'a pas de rythme régulier (sauts, accélérations), elle est liée à une réévaluation critique de l'œuvre, une recrudescence de l'intérêt autour de son auteur ou de sa thématique, une adaptation cinématographique, l'expiration des droits d'auteur... La visibilité de la retraduction est problématique car dans le paratexte du livre traduit rarement on indique qu'il s'agit de la retraduction.

La «première traduction est tendanciellement une traduction-introduction, avec une acclimatation de l'œuvre à la langue et à la

culture de départ, alors que les traductions successives sont généralement plus portées à afficher l'étrangeté du texte » (p. 20).

«Toute traduction est une interprétation possible du texte-source liée au contexte socio-historique de sa production, et donc rien n'empêche qu'on puisse donner une nouvelle interprétation du texte et que l'on puisse avoir une pluralité de traductions (tant en diachronie, qu'en synchronie)» (p. 23).

Source: Enrico Monti et Peter Schnyder (dirs), *Autour de la retraduction: Perspectives littéraires européennes*, Paris, Orizons, coll. «Universités», 2011.

▪ *Традуктивна серія / Série traductive*

Першопереклад твору та сукупність його ретрансляцій утворюють собою **традуктивну серію**.

Див. приклад: Драненко Г. Множинність перекладів та ітеративність перекладу: ретрансляції роману Г. Флобера «Пані Боварі» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологічні науки. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. Вип. 81. С. 256-272.

La **série traductive** est l'ensemble de retraductions d'une œuvre littéraire avec la première traduction.

Приклад: *Zanovim* Тараса Шевченка (1845) / Exemple: *Le Testament* de Taras Chevtchenko (1845)

traduction anonyme (1921) – Roger Tisserand (1933) – V. Follet (1939) – Kaléna Uhryn (1961) – Alain Desroches (1962) – Eugène Guillevic et Wladislaw Pelc (1964) – Charles Steber (1964) – Henri Abril (1977) – Dmytro Tchystiak (2012)

Le testament, traduction anonyme (1921)

Quand je mourrai, enterrez-moi
Dans une tombe au milieu de la steppe
De ma chère Ukraine,
De façon que je puisse voir l'étendue des champs,

Le Dniéper et ses rochers,
Que je puisse entendre
Son mugissement puissant.

Et quand il emportera de l'Ukraine
Vers la mer bleue
Le sang des ennemis, alors
Je quitterais les prairies et les montagnes
Et m'envolerai
Vers Dieu lui-même
Pour lui offrir mes prières
Mais jusque-là
Je ne connais pas de Dieu !

Enterrez-moi et debout !
Brisez vos fers,
Et arrosez du sang impur des ennemis
La liberté !
Puis, dans la grande famille,
La famille nouvelle et libre,
N'oubliez pas d'accorder à ma mémoire
Une bonne parole !

Le Testament, traduit par Roger Tisserand (1933)

Quand je serai mort, enterrez-moi
Au milieu de la steppe
De mon Ukraine bien-aimée
De façon que je voie les vastes campagnes
Et que j'entende le Dnieper mugir.

Lorsque, de l'Ukraine à la mer bleue
Il emportera le sang de l'ennemi
Je quitterai ces monts et ces plaines
Et m'en irai vers Dieu
Prier. Mais, jusque-là,
Je ne connais pas Dieu.
Couchez-moi et levez-vous !
Brisez vos chaînes

Et, du sang impur de l'ennemi
Abreuvez la liberté !
Puis, membres de la grande famille
De la famille nouvelle et libre
Ne m'oubliez pas et accordez-moi
Une bonne, une douce parole...

Testament, traduit par V. Follet (1939)

Quand je mourrai, que l'on me mette en terre
Dans mon Ukraine douce et chère,
Creusez ma tombe en un kourgan, dressé
Dans la vaste steppe fleurie !
Placez-moi bien: que je puisse embrasser
La côte abrupte et la prairie.
Et que du Dniépre le grondement puissant
Arrive encore a mes oreilles !...
Arrive encore a mes oreilles !...
Lorsque, partout dans mon pays, du sang
Ennemi les vagues vermeilles
Ruisselleront, un regain de vigueur
Fera repalpiter mon cœur !

Et je prierai: "Seigneur, a mon Ukraine
Donnez enfin, entière et pleine.
La Liberté". Mais jusqu'a ce qu'ait lieu
Cela, je ne connais point Dieu !
Ayant scellé ma prison souterraine,
Levez-vous, brisez votre chaîne,
Et de ce sang impur et détesté,
Baptisez votre liberté.
Et puis groupés en famille nouvelle,
En ruche libre et fraternelle,
— Pour moi que vous avez connu
Parfois ayez un mot discret, ému.

Le Testament, traduit par Kaléna Uhryn (1961)

Quand je mourrai, enterrez-moi
En dressant ma tombe
Au cœur des steppes infinies
De ma chère Ukraine.
Pour que je voie les champs immenses,
Le Dniepr et ses falaises
Et pour que je puisse entendre
Son grondement puissant.
Quand de l'Ukraine il portera
Jusqu'a la mer bleue
Le sang ennemi, alors
J'abandonnerai
Montagnes et prairies et m'envolerai
Vers Dieu pour prier.
Mais jusque là,
Dieu m'est inconnu.
Enterrez-moi. Mais vous — Debout !
Brisez vos chaînes
Et abreuvez la Liberté
Avec le sang des ennemis.
Puis, dans la grande famille,
La famille libre et nouvelle,
N'oubliez pas de m'évoquer
A voix basse, tendrement.

Le Testament poétique, traduit par Alain Desroches (1962)

Quand je serai mort, enterrez-moi
Au milieu de la steppe
De mon Ukraine bien-aimée,
Afin que, de ma tombe,
Je puisse admirer les vastes campagnes
Et entendre le rugissement du Dniéper.

Lorsque de l'Ukraine, a la mer bleue,
Le fleuve emportera le sang des ennemis,
Je quitterai ces vallons et ces plaines,

Et je monterai vers Dieu.
Je prierai, alors. Mais auparavant,
Je ne connaîtrai pas Dieu !

Couchez-moi, mais restez debout !
Brisez vos chaînes !
Et que le sang impur de nos ennemis
Abreuve la Liberté !

Le Testament, traduit par Eugène Guillevic aidé par Wladislaw Pelc (1964)

Quand je serai mort, mettez-moi
Dans la terre qui sert de tombe
Au milieu de la plaine immense,
Dans mon Ukraine bien-aimée,
Pour que je voie les champs sans fin,
Le Dniepr et ses rives abruptes,
Et que je l'entende mugir.
Lorsque le Dniepr emportera
Vers la mer bleue, loin de l'Ukraine,
Le sang de l'ennemi, alors
J'abandonnerai les champs,
Jusqu'au ciel je m'envolerai
Pour priez Dieu, mais si longtemps
Que cela n'aura pas eu lieu
Je ne veux pas connaître Dieu.
Vous, enterrez-moi, levez-vous,
Brisez enfin, brisez vos chaînes,
La liberté, arrosez-là
Avec le sang de l'ennemi.
Plus tard dans la grande famille,
La famille libre et nouvelle,
N'oubliez pas de m'évoquer
Avec des mots doux et paisibles.

Quand je mourrai..., traduit par Charles Steber (1964)

Lorsque je serai mort, ensevelissez-moi
Au faote d'un kourgane
Dans la steppe sans fin
De mon Ukraine aimée,
Pour que je puisse voir
Les champs illimités, le Dniepr, ses rives abruptes,
Et ouïr
Le fleuve mugissant.
Lorsque de l'Ukraine,
Au fond de la mer bleue,
Le Dniepr entraînera le sang des ennemis,
Alors, champs et collines,
J'abandonnerai tout et je m'envolerai
Jusqu'auprès de Dieu même
Pour prier... Mais jusque là,
Je ne connais pas Dieu !
M'ayant enseveli, dressez-vous,
Brisez les chaînes,
Que le sang vermeil de l'ennemi
Abreuve la liberté !
Puis, dans la grande famille,
Dans la famille libre, nouvelle.
N'oubliez-pas d'évoquer mon souvenir
D'une parole paisible et douce.

Testament, traduit par Henri Abril (1977)

Quand je mourrai, enterrez-moi
Au milieu de nos plaines,
Sur un tertre au milieu des steppes
De ma si douce Ukraine,
Pour que je voie les champs immenses,
Les rives escarpées,
Que je puisse entendre le Dniepr
Mugir a mon côté.

Quand le fleuve, loin de l'Ukraine,
Dans la mer bleue profonde
Versera le sang ennemi,
Je quitterai ce monde,
Champs et collines... Volerai
Au royaume de Dieu
Pour prier... Mais en attendant,
Je ne connais pas Dieu.

Enterrez-moi et dressez-vous,
Brisez les fers maudits,
Arrosez votre liberté
Du sang de l'ennemi.
Et que dans la grande famille,
Délivrée de ses chaînes,
Avec des mots doux et paisibles
De moi l'on se souviene.

Testament, traduit par Dmytro Tchystiak (2012)

A ma mort, je vous demande, Enterrez mes cendres
Dans les steppes interminables De mon Ukraine tendre !
Que j'admire ces champs sans bornes Et ces roches rauques,
Que j'écoute mugir le fleuve
Malgré les époques.
Quand le sang des ennemis rudes Coulera de l'Ukraine
Vers la mer bleue si lointaine,
Je quitterai ces plaines
Et ces monts pour accéder au Dieu pour des prières,
Mais avant cela, mon Père,
Je ne vous crois guère...
A ma mort, dressez-vous, frères, Déchirez vos chaînes,
Que le sang ennemi asperge Une vie libre et saine
Et que dans la grande famille, Une famille nouvelle,
Une parole pieuse et bonne Parfois me rappelle...

ВПРАВА 1. *Традуктивна настанова перекладача* / EXERCICE 1. *Posture traductive*

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Уніфікуйте попередньо укладені списки перекладачів української літератури у Франції. Впорядкуйте їх за добою діяльності (радянські перекладачі, сучасні українські), походження (французьке, українське) та місце проживання (СРСР, українська діаспора, Франція, Незалежна Україна тощо) / Faites la synthèse des listes des traducteurs littéraires de l'ukrainien en français établies préalablement. Classez-les selon l'époque (soviétique, contemporaine), l'origine (ukrainienne, française) et le pays (URSS, diaspora ukrainienne, France, Ukraine, etc.).
- Оберіть одного перекладача (перекладачку) для визначення його (її) традуктивних настанов. Здійсніть необхідні пошукові дії. / Choisissez un.e traducteur, trice pour définir sa posture traductive. Faites la recherche.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Опрацюйте приклад дослідження традуктивної настанови: Марко Вовчок / Étudiez l'exemple d'étude de la posture traductive: Marko Vovtchok

Уривок доповіді Галини Драненко на міжнародній конференції «Про (не)видимість жінок» в м. Нансі (2018) / Extrait de la communication de Galyna Dranenکو au colloque *Pleins feux sur les femmes (in)visibles* (Nancy, 2018):

Rappelons, donc, brièvement le trajet de **Marko Vovtchok**: une fois mariée, elle découvre l'univers de la langue et de la culture ukrainiennes, notamment, en suivant son mari dans les différentes villes de l'Ukraine, territoire faisant partie alors de la Russie: ainsi, de 1851 à 1858, Marko Vovtchok vit-elle dans des villes ukrainiennes, à savoir Tchernihiv, Kyïv et Nemyriv.

La découverte de la culture «petit-russe» est à l'origine de l'écriture de son premier recueil de nouvelles, *Récits sur/pour le peuple*, et ceci dans une langue fraîchement apprise. Le mari de Marko Vovtchok envoie les textes de sa femme à un de ses amis, Panteleymone Koulich, une des grandes personnalités de la culture ukrainienne de l'époque, qui les édite en 1857, à Saint-Pétersbourg. A l'âge de 24 ans, l'auteure connaît donc un grand succès au sein de l'intelligentsia ukrainienne. Ce premier éditeur est aussi à l'origine du pseudonyme de Mariya dont elle se sert pour signer son premier livre. En effet, Mariya Vilins'ka *alias* Markovytkha (*ukr.* «épouse de Markovytkh») devient, par paronomase, Marko Vovtchok (*ukr.* «Marc Le Petit Loup»). Ce pseudonyme masculin lui vaudra, par la suite, le surnom de «Georges Sand ukrainienne».

Pourtant, l'écrivaine n'aimait pas beaucoup ce surnom, dans lequel Koulich avait codé ce qu'il nommait «le caractère de loup» de Mariya. L'écrivaine débutante, par la suite, rejette les avances que lui fait son mentor. Celui-ci, dépité, se venge en fomentant la rumeur selon laquelle son recueil n'a pas été écrit par elle mais par son mari, Opanas Markovytkh. Comme une traînée de poudre, cette rumeur se propage et alimente un doute sur l'auteur du recueil, doute qui persiste, d'ailleurs, jusque dans les années 1920. En effet, Panteleymone Koulich trouve des relais et des soutiens parmi les écrivains et les critiques qui partagent ses accusations; on pense, parmi bien d'autres, en particulier, à Omelyan Ohonovs'kyi et à Olena Ptchilka. Tous insistent sur les origines grand-russes de l'auteure et considèrent donc qu'il est plus que probable, sinon certain, que ses compétences linguistiques et culturelles ne lui permettaient pas d'écrire des textes littéraires en ukrainien si parfaits et si idiosyncrasiques. Il n'en reste pas moins qu'une analyse génétique entreprise dans les années 1920 prouve le contraire: Marko Vovtchok est bien l'auteur de des récits qu'elle signe, et leur succès est bien le fait cette femme russe. Il faut dire, aussi, que ce procès accusatoire, à l'évidence, est surdéterminé et entretenu par la composition uniformément genrée de la société littéraire ukrainienne qui est composée principalement d'hommes qui ont du mal – disons ainsi pour rester dans l'euphémisme et la litote – à accepter qu'une femme puisse être leur égale, sinon leur supérieure, en talent. Vera Agueyeva signale à juste titre que, en choisissant de

poursuivre son œuvre postérieure en utilisant la langue russe, Marko Vovtchok se venge en quelque sorte de ce monde masculin enclos dans le cercle petit-russe des auteurs pétersbourgeois qui lui envient son succès. Koulich a même le toupet, en entretenant le scandale qu'il a initié, de revendiquer en quelque sorte des «droits d'auteur» sur la création de l'écrivain «Marko Vovtchok».

Nonobstant, la carrière de l'écrivaine a pris son envol, elle publie beaucoup et trouve une place légitime et reconnue dans le champ littéraire de son époque. Ainsi, lors de ses séjours à Saint-Pétersbourg, elle fréquente les cercles littéraires russes où elle a des échanges intellectuels et artistiques avec les plus grands écrivains et critiques de son temps qui l'admirent, à savoir Ivan Tourgueniev, Nikolai Nekrassov, Alexei Pyssemkiy etc. C'est dans ce cadre qu'elle fait la connaissance du peintre et du poète Taras Chevtchenko, qui deviendra et sera déclaré «pour l'éternité» le symbole même de l'Esprit ukrainien. Le grand poète lui dédie son célèbre poème *Rêve*; elle, à son tour, lui dédie son récit *Une dame instruite*. Elle se lie d'amitié aussi avec d'autres personnalités éminentes du XIXe siècle, notamment, lors de ses séjours en Allemagne, en Suisse, en Italie et, principalement, en France (1859-1867). Marko Vovtchok y rencontre le chimiste Dmitriy Mendeleïev, le compositeur Alexandre Borodine, le neurologue Ivan Setchenov, le critique littéraire et politique Alexandre Herzen, l'écrivain Léon Tolstoï. A Paris, l'ami de Flaubert, Ivan Tourgueniev la présente à Jules Verne et à son célèbre éditeur, Pierre-Jules Hetzel. Celui-ci publie les contes que Marko Vovtchok a rédigés en français dans son *Journal de l'éducation et de divertissement*.

Cette écrivaine est le premier auteur, appartenant à la littérature ukrainienne, à connaître un succès international, et ceci, grâce à *Maroussia* (*Maroussia. Texte inédit de Marko Vovtchok*, présenté par I. Dmytrychyn, Paris, L'Harmattan, 2008, collection «Présence ukrainienne», 272 p.; contient le fac-similé de *Maroussia* par P. J. Stahl). C'est à Paris, dans les années 1860, que Marko Vovtchok rédige ce récit en ukrainien (paru en russe, en 1871); elle le traduit en français et le propose à Hetzel. Celui-ci le publie en apportant certaines corrections destinées à adapter le texte de cette auteure ukrainienne au «goût français». En France, cette nouvelle connaît un succès certain: elle est couronnée par l'Académie Française et est diffusée en librairie

régulièrement jusque dans les années 1980. Il faut, en effet, avoir à l'esprit que ce récit patriotique, qui relate la lutte que des patriotes mènent contre les occupants de leur pays, n'est pas sans trouver d'écho dans une France traumatisée par l'annexion de la Lorraine et de l'Alsace par le Reich allemand. Il n'est pas étonnant, donc, que le Ministère de l'Instruction publique, au regard de cette situation historique, en recommande l'acquisition par les bibliothèques scolaires et municipales.

Il nous faut rappeler, aussi, que ce succès s'inscrit dans un contexte éditorial qui n'est pas sans ambiguïté. En effet, assez curieusement, Pierre-Jules Hetzel l'édite sous son propre pseudonyme, P.-J. Stahl; quant au nom de l'auteure ukrainienne, il est d'abord dévoilé-voilé sur la couverture dans un énoncé qui, loin de constituer clairement une indication auctoriale, prend l'apparence d'un sous-titre générique: «d'après une légende de MARKOVVZOK»; par la suite, dans les éditions postérieures, même cette référence paratextuelle auctoriale oblique, qui faisait pourtant peu d'ombre à l'« auteur » indûment affiché, est supprimée. Ivan Tourgueniev prendra la défense de sa collègue et compatriote d'autant plus que par ce tour de passe-passe elle perçoit trois fois moins de droits d'auteur que l'éditeur français. Malgré cet imbroglio éditorial et cette captation auctoriale et financière, Pierre-Jules Hetzel et Marko Vovtchok continueront leur collaboration. L'éditeur français, en effet, fait l'écrivaine la représentante exclusive de la maison Hetzel en Russie, en lui confiant la traduction en russe et en ukrainien des romans de Jules Verne. Il se dit même, selon certaines sources, que Jules Verne lui aurait offert les droits d'auteur sur les traductions russes de ses romans.

Ces liens avec l'auteur français vont être à l'origine d'un nouveau scandale, celui de plagiat. Au départ, eu égard à ces liens, Marko Vovtchok se voit proposer par un éditeur pétersbourgeois la direction de la revue *Traductions des meilleurs écrivains étrangers*. Cette revue avait le projet de publier, entre autres, les traductions d'une vingtaine de romans de Jules Verne. Marko Vovtchok voit les choses avec un pragmatisme entrepreneurial qui n'a rien à envier à celui d'un véritable manager de notre époque: elle sous-traite la tâche en faisant traduire les textes de Verne et ceux des autres auteurs étrangers choisis par des traductrices habitant en province. Et, si elle insiste pour que

les textes soient traduits par des femmes, ce n'est pas pour des raisons qui auraient trait, uniquement, à une quelconque solidarité féminine. En effet, elle prend en considération que, à son époque, dans les provinces russes, il existe un grand nombre de femmes cultivées qui connaissent plusieurs langues et qui se trouvent dans l'obligation de gagner leur vie ou qui souhaitent être autonomes financièrement parlant. De ce fait, elles sont prêtes à accepter un travail sans contrat et sans que soit négocié un prix fixe par feuille. Aussi Marko Vovtchok n'hésite-t-elle pas à réduire les honoraires qui leur ont été promis, sous le prétexte que les ventes n'ont pas été à la hauteur de ce qui était attendu. De plus, elle n'hésite pas à signer de son propre nom les traductions qu'on lui fait, car elle estime que sa signature et sa notoriété sont des bons arguments de vente. Cela lui est d'autant plus facile que les traductrices qu'elle emploie sont dans une situation matérielle plus que précaire et que, dépendantes pour leur survie du salaire que leur entrepreneur leur verse, signer leur texte de leur nom ne leur paraît pas une revendication primordiale. Toutefois le scandale éclate quand l'une des traductrices apprend que la revue connaît un véritable succès commercial et que la directrice du projet empoche une bonne part des revenus de la vente. Pour se venger, cette traductrice imagine un piège diabolique dans lequel va tomber Marko Vovtchok. La traductrice envoie pour publication à l'éditrice la traduction de contes d'Andersen, qui, en fait, ont été traduits et publiés auparavant par deux autres traductrices. Sans vérifier l'origine des textes, Marko Vovtchok les publie sous son propre nom. Le pot aux roses est vite découvert, et le frère d'une des véritables auteures, un critique littéraire reconnu et influent, s'empresse de publier un article sarcastique intitulé «Quelque chose de pas très joli» qui ruine définitivement la carrière de l'écrivaine. Celle-ci se retire de la vie publique, et s'exile dans une province russe, située dans le Caucase du Nord, où elle meurt en 1907.

Une analyse des récits biographiques de Marko Vovtchok montre que l'on retient avant tout sa vie «scandaleuse» au détriment des rôles qu'elle a joués dans la société de son époque (écrivaine, editrice, femme engagée, femme influente). L'accent est mis sur les affaires de plagiat et sur sa réputation de «femme fatal » (on lui attribue même le surnom de «Mozart des histoires d'amour»). Il est vrai que ses amours

s'enchaînent l'une après l'autre. Panteleymone Koulich abandonne pour elle sa femme, elle aussi écrivaine à succès, Hanna Barvinok, ce qui n'empêchera pas Mariya de le quitter, elle aussi, à son tour. Un jeune chimiste polonais se suicide après que l'écrivaine a rompu la liaison qu'ils entretenaient. Tourgueniev, lui-même, s'entremet entre elle et la mère d'un autre jeune amoureux: à la demande de celle-ci, il écrit une lettre à Mariya, pour l'enjoindre de mettre fin à l'amour que lui manifeste son fils; Mariya refuse; son jeune amoureux meurt, peu après, à la suite d'une maladie incurable. Cette sombre affaire mettra un terme aux liens intellectuels et artistiques qui unissaient les deux écrivains. Par la suite, elle a une histoire d'amour avec son propre cousin qui, plus tard, meurt noyé. Et «etc.» pourrait-on ajouter. Finalement, elle se marie avec l'ami de son fils, son cadet de 17 ans. Une telle réputation, à son époque, fait d'elle un monstre, surtout aux yeux de ses contemporaines, qu'elles soient mères ou épouses fidèles. Pour sa part, Marko Vovtchok soutient les idées féministes qui se répandent de plus en plus en Europe, et notamment, en France, et qui revendiquent pour les femmes plus de protection contre les injustices et la domination du monde masculin –sa correspondance en témoigne. Elle est ainsi une des premières à mettre la question du destin des femmes au centre d'une œuvre littéraire. On le voit, ce «caractère de loup» que renferme son pseudonyme explique bien comment cette femme a pu traverser toutes les accusations, les scandales et les épreuves qu'elle a subis.

Альтернативне джерело: Galyna Dranenko. Vovtchok (Marko). Publictionnaire. Dictionnaire encyclopédique et critique des publics, 2023. <http://publictionnaire.huma-num.fr/notice/vovtchok-marko/>

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Визначте традуктивні настанови обраного перекладача. Як вони вплинули на якість та рецептивний статус його перекладів? / Définissez la posture traductive d'un.e traducteur, trice choisi.e. Quelle est son effet sur la qualité et le statut réceptif de ses traductions?

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ /
ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1. Кіра Шахова. Деякі міркування про переклади Шевченка іноземними мовами.

Творчість Тараса Шевченка, а ще більше його особистість і страдницьке життя, відомі в багатьох країнах. Це аксіома, науково доведене фактичне становище. Знайомство з Кобзарем почалося в різних країнах у різні роки, але здебільшого у 50-х роках позаминулого століття. Шлях цього знайомства був відносно повільним і доволі типовим. В Німеччині, Австрії, Угорщині, Франції, Англії, Польщі, Чехії та інших європейських державах, незалежних і залежних, спочатку з'являлися газетні і журнальні публікації ознайомчого характеру, здебільшого короткі і загальні, з відомостями про особистість поета, основні тенденції його поезії, яку називали народною та фольклорною. Часто ці матеріали були досить поверхові і запозичені з других чи третіх рук. Їх автори лише інформували, що є такий митець в Україні, слабо уявляючи його твори, масштаби його поезії. Але нічого дивного в цьому нема. Знайомство з творчістю митців, які писали не на основних європейських мовах, відбувалося найчастіше за такою схемою.

Наступним етапом здебільшого був такий: за популяризацію ще мало відомого в світі письменника з тих чи інших причин брався ентузіаст. Найчастіше вчений чи літературознавець, який ґрунтовніше знав творчість обраного ним автора, іноді навіть володів певною мірою його мовою. Такий популяризатор брався і за відтворення поезій свого обранця власною національною мовою. На жаль переклади в цьому випадку найчастіше були з художньої точки зору дуже далекими від досконалості. В найкращому випадку вони відтворювали зміст і найбільш помітні особливості форми, скажімо, ритм, характер римування чи, якщо власна мова це дозволяла, тип віршування. І знову-таки в цьому не було нічого незвичного. Великі поети перекладали поезії своїх широко відомих колег, чією мовою вони вільно володіли. При цьому вони ніколи не робили філологічних науково точних перекладів, а створювали радше переспіви чи твори за чужими

мотивами. В такий спосіб іноді з'являлися шедеври рідної поезії, такі як «Горные вершины спят во тьме ночной» або «На севере диком стоит одиноко» Лермонтова. Вони лише близькі до поезій Гете та Гейне, а зовсім не адекватні. Тобто крилаті митці вільно ширяли у небі чужої поезії, не прикуті до творів своїх колег путами обов'язку відтворювати точно і ретельно зміст і форму їхніх шедеврів. Такий обов'язок виконували вчені і літератори, які ще й поралися трохи поезією. Іноді виходило досить точно, але безкрило. І ці переклади не ставали явищем національної літератури. Якщо бути відвертим, вони мало чим відрізнялися від підрядників і дискредитували Поезію з великої літери. Цих шляхетних і ретельних популяризаторів виправдовує не тільки те, що поетичний талант – цей рідкісний дар дається лише нечисленним обранцям, а й відсутність в позаминулому столітті (а ми говоримо саме про шевченківське століття) розроблених принципів художнього перекладу, не кажучи вже про перекладознавство як науку.

Однак з кожним десятиліттям справа ознайомлення з творами Тараса Шевченка іноземних аматорів поезії набувала розмаху. У різних країнах Європи та інших континентів з'являлися не лише статті і поетичні ілюстрації до них, а й солідні розвідки біографічного а літературознавчого характеру, томи і томики перекладів Шевченкових творів німецькою, англійською, французькою, італійською, грецькою і багатьма іншими мовами Заходу і Сходу. В Україні видані дослідження історико-бібліографічного типу про рецепцію творчості Кобзаря у світі, наприклад, солідна праця «Шевченко і світ» (Дніпро, 1989). З цих наукових досліджень можна одержати ґрунтовні відповіді про шляхи Шевченка до іншомовного читача, про його дослідників і популяризаторів за кордоном. Однак, на мій погляд, подібні наукові праці часто в минулому хибували на певну ідеалізацію зробленого, на лакування загальної картини. Автори, сповнені найліпших інтенцій, видавали бажане за дійсне. За кількістю видань різними мовами, широтою охоплення перекладами творчості українського генія, губився той вирішальний момент – наскільки якісними були ці переклади і як вони вплинули на сприйняття поезії Шевченка в світі.

В розвиток попередньої думки я хочу зупинитися лише на одному вірші Тараса Шевченка і його перекладах відомими мені мовами. Це «Садок вишневий коло хати». Почнемо з перших рядків. Не треба пояснювати, що значить для українця «вишня», які асоціації викликає «садок вишневий» (до того з інверсією), які картини. Всі співгромадяни, почувши ці слова, бачать сліпучо гарну картину весни, свіжу, духмяну, трепетно-ніжну. Кожний свою і разом з тим всі в головному спільну. Це символ найсвітлішого в нашій землі. Для інших народів є свої рослинні символи – берізка для росіян, липа для чехів, дуб та липа для німців, вереск для англійців і т.д. Звичайно, можливі варіанти, у українців – пісенна тополя, наприклад. Але головним лишається одне символічне дерево народу. Чи буде «cherry-tree» або «Kirsehenbaum» впливати, діяти на розум і почуття, на підсвідомість англійця чи німця так само, як на наші, викликати таку повинь картин, асоціацій? «Коло хати» – це знову-таки формально можна передати словами «Beside the cottage», як це робить Герберт Маршалл, або «Neben der Hütte» – як у німецькому перекладі. Але слово «хата», «українська хата», не те саме, що «Hütte», хоч вони і схожі за звучанням. Тим більше це не «cottage». І не тому, що ми під «котеджем» розуміємо щось зовсім не схоже на побілену хату під солом'яною стріхою, якою вона була у Шевченкові часи та частково зберіглася й понині. А й тому, що образ цієї хати, так само, як вишні-черешні, зримий і емоційний саме в нашій національній свідомості.

Наступний рядок: «Хрущі над вишнями гудуть». Назва весняного жука існує у багатьох мовах, всюди, де він літає і гуде своїм низьким, басовитим гулом. Та звукопис слова «хрущ» – це ж специфічний звук хрустких крилець жука, їх шарудіння, шиширхання, шелестіння, хрупотіння. Чи читач почує це у слові англійського перекладу – «beetles», – «жук», яке стало нам так добре відоме у зв'язку з групою англійських зірок рок музики – бітлами. Навіть відкинувши асоціацію з ними, хіба можна в звучанні «бітлс» почути звук рокотіння і шарудіння крилець хруща. Німецький «Maikfer» у сполученні з дієсловом «summt» (звуконаслідувальним) трохи нашого «хруща» нагадує, як і розкати угорського «cserre-bogar».

Третій рядок: «Плугатарі з плугами йдуть». В наш час слово плугатар по суті мертве, бо хто ж зараз вживає плуга. Але все одно воно, хоч і рідкісне, зберігається в нашій мовній пам'яті. А ось «plugmen» або «Pflüger» щось зовсім анахронічне. Та нехай вже буде, вони ж ці слова у перекладах близькі до плуга і плугатаря, бо спільного походження й семантично однакові.

Четвертий рядок: «Співають ідучи дівчата». «Дівчата» це, звичайно, не аналогічно словосполученню «young women», що скоріше «молодиці». Але, мабуть, ще важливіше широкє, плавне звучання шевченківського рядка з трьома голосними у кожному слові і відкритим складом у кінці. Порівняйте з англійським перекладом: «Young women likewise come in singing bands». Тут і звучання якесь коструbate і метрика інша, не кажучи вже про оті «singing bands», які у мене, наприклад, викликають згадку про «Віа» – вокально-інструментальні ансамблі – і безумовно не можуть бути пов'язані із співучими сільськими дівчатами. Інший англійський переклад такий: «And lassies as they pass are singing». Метрично він ближчий до оригіналу. Та й «lass» ще й у ласкавій формі «lassies» відповідає слову «дівчина – дівчата», хоча «lassies» це слово в англійській мові не таке розповсюджене, як «дівчата» в українській, і його вживають головним чином в Шотландії або Новій Англії в пандан до слова «laddie» – «хлопець», схожого на наше закарпатське «легінь». Та це вже не так важливо.

П'ятий рядок: «А матері вечерять ждуть».

«And mothers wait them all, with food too please».

«While mothers wait with suppers ready».

Звичайно, кращий другий переклад (Маршалла). Він майже так само лаконічний, хоча «ready» додано для рими і ритму.

Можна продовжувати так само прискіпливо розглядати кожний рядок, кожне слово іншомовного перекладу «Садка...». Але не заради того, щоб довести доволі сумнівну істину – поезію не можна відтворити чужою мовою, щоб вона лишилася не перекладом змісту і переспівом або копією деяких образів та тропів, а стала фактом поезії народу, чією мовою перекладена. Безліч фактів доводить, що це не так – поезію можна перекладати. Є блискучі переклади, зокрема й українською мовою (у Рильського, Бажана, Павличка і багатьох інших). Але не можна твердити, що нашим

поетам, у тому числі і класикам, далеко не завжди щастило дійти до іноземного читача у таких мовних шатах, щоб цей читач відчув їх справжню красу, силу, музичність їхнього вірша, багатство і милозвучність української мови. Твори, де момент оповідний, філософський, політичний, історичний, тобто загалом позаестетичний, відіграє значну роль, поезії загальнолюдського звучання, де мало або зовсім нема реалій національного життя, твори, позбавлені елементів національної ментальності, нарешті, твори ускладнені формально, нечіткі, розпливчасті за змістом перекладати, як це не парадоксально звучить, легше, ніж ясно, криштально прозору поезію. Кожне слово в цьому випадку, вихоплене з моря його асоціативних зв'язків у конкретній мові, позбавлене властивого цій мові фонетичного, музичного звучання стає надто простим, безбарвним, втрачає мальовничість, глибину, емоційність, музику.

Наведу приклади з лірики інших народів. Рядок: «Elhull a virág, elirámlik az élet» вважається в угорській мові шедевром і за формою, і за змістом. Не має значення, чи ви володієте угорською мовою чи ні, ви відчуєте, що це не те саме, що в російському перекладі: «Цветы отцвели, умирает живое» чи в українському: «Вмирають квіти вже. І ген зника життя». Я думаю, ви мені повірите, що «elirámlik az élet» – життя, що протікає немов пісок між пальцями» не дорівнює «умирает живое», або «ген зникає життя».

Або зовсім прості слова Гейне:

«In dem Dunkel der Kastanien
Glänzt ein Landhaus, weiss und lüstem,
Und ich hör die Glastür klirren
Und die liebe Stimme flüstem»

Значать значно більше ніж:

«У сутінку каштанів мені відблискує будиночок,
білий та сласний
І я чую деренчання скляних дверей
І шепіт любого голосу».

Зміст в загальних рисах залишився, а музика усіх цих численних плавних «л» та «р», відкритих голосних, чергування довгих і коротких слів у такому підряднику зникає.

Ось чому наші великі поети для світу часто бувають великими зі слів дослідників-популяризаторів, а не завдяки перекладам. Як

не прикро, це стосується і багатьох шедеврів Тараса Шевченка. Слід зауважити, що у нього в цьому плані непогана компанія. Ані Гете, ані Байрон, ані Вордсворт чи Колрідж, як це не сумно, у своїй ліриці поки що не дочекалися адекватних українських перекладів. Пощастило лише Кітсу, його переклав великий митець Василь Мисик. Так само, як нема гідних перекладів Пушкіна або Блока іншими мовами. Я вже не згадую про найбільших поетів нашого століття.

Що ж робити? По-перше, вирощувати повагу і любов до поетичного слова, його образності й звучання, які в наш час дуже занепали. По-друге, плекати молодих безкорисливих перекладачів, знавців рідної та іноземних мов. По-третє, не вважати, що наші корифеї вже були перекладені у ювілейних томах чи збірочках, а знову і знову звертатися до їхніх творів, можливо, як тепер кажуть, на конкурсній основі. Час для цього є, хоч грошей і нема. Великі тому і великі, що живуть довго і вміють чекати іноді століттями, як, наприклад, Шекспір чекав свого повного українського втілення. Нарешті, треба створювати підрядники науславленіших поезій Шевченка та інших наших найбільших, підрядники, оснащені багатим всебічним коментарем. Колись так зробили грузини, видавши підрядника з коментарем до поезій Н. Бараташвілі. Щоправда, Бараташвілі автор лише 33 чи 35 віршів. Та хто сказав, що для всесвітньої слави треба повне зібрання творів, іноді вистачає кількох поезій, чи навіть кількох геніальних строф або рядків.

«Садок вишневий коло хати
Хрущі над вишнями гудуть...»

ВПРАВА 2. Трудуктивна серія / EXERCICE 2. Série traductive ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Знайдіть відомості про історію створення вірша Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати». / Faites une recherche sur l'histoire de la création du poème de Taras Chevtchenko «Садок вишневий коло хати».
- Укладіть трудуктивну серію французьких перекладів вірша «Садок вишневий коло хати». / Composez la série traductive française du poème «Садок вишневий коло хати».
- Знайдіть інформацію про перекладачів вірша «Садок вишневий коло хати» французькою мовою для визначення їх трудуктивних настанов. / Faites une recherche sur les traducteurs,trices français.es du poème «Садок вишневий коло хати» pour définir leurs postures traductives.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Які етапи уведення автора в іноземну культуру наведені у статті? / Quelles étapes d'introduction d'un auteur dans une culture étrangère sont étudiées dans cet article?
- Яким чином і з якою метою провадиться авторкою порівняльний перекладознавчий аналіз? / Comment et pour quel objectif l'auteure de l'article procède-t-elle à l'analyse traductologique comparative?
- Яку тезу ілюструє проведений перекладознавчий аналіз Шевченкового вірша? / Quelle thèse est illustrée par l'analyse traductologique du poème de Taras Chevtchenko «Садок вишневий коло хати»?
- Які поради дає Кіра Шахова для того, щоб ознайомити іншомовного сприймача з якісними перекладами? / Quels conseils donne Kira Chakhova pour faire connaître au récepteur étranger les traductions de qualité?
- Визначте рецептивний статус кожного з французьких перекладів вірша «Садок вишневий коло хати». / Définissez le statut réceptif de chaque traduction française du poème «Садок вишневий коло хати».

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

За прикладом статті Кіри Шахової здійсніть перекладацький коментар традитивної серії французьких перекладів вірша Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати». Доповніть свій коментар аналізом традитивних настанов перекладачів вірша. / A l'exemple du texte de Kira Chakhova, faites un commentaire traductologique des traductions françaises du poème de Taras Chevtchenko «Садок вишневий коло хати». Complétez votre commentaire par l'analyse des postures traductives des traducteurs du poème.

КОРПУС ТЕКСТІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ / CORPUS DE TEXTES POUR ANALYSER

Тарас ШЕВЧЕНКО

В казематі

VIII

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сем'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.
[Між 19 і 30 травня 1847, С.-Петербург]

1/ Traduit par **Émile Durand**. Parution dans: *La Revue des Deux-Mondes*, 15 juin 1876.

Le Soir

Un jardin de cerisiers entoure la maison;
Les hannetons bourdonnent au-dessus des arbres;
Les laboureurs avec leurs charrues,
les jeunes filles avec leurs chansons, rentrent
Et les mères les attendent pour le souper.

La famille prend son repas autour de la maison;
A l'horizon brille l'aurore du soir.
La fille présente les mets du souper;
Sa mère voudrait lui donner des conseils;
Mais le rossignol l'en empêche.

A couché les petits enfants;
Elle-même dort près d'eux.
Tout bruit s'éteint... Seuls, la jeune fille
Et le rossignol veillent encore.

2/ Traduit par **Fernand Mazade**. Parution dans: Bulletin officiel du Comité France-Orient, Section ethnique France-Ukraine, août-septembre, 1926, p. 4.

<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13316/file.pdf>

Le Soir

C'est la maison que les cerisiers environnent.
Autour des cerisiers, les hannetons bourdonnent,
Les hommes du labour reviennent peu a peu;
Et les filles en chœur chantent et papillonnent.
Cependant que la mère attend devant le feu.

La famille est déjà réunie: elle dîne,
L'étoile du berger au levant s'illumine.
Une des filles sert la soupe et puis le pain,
La mère va prêcher la pieuse doctrine,
La voix du rossignol la fait taire soudain.

Les tout petits enfants ont sommeil, et la mère
Les couche doucement dans la nuit presque claire.
Et s'endort elle-même a côté d'un berceau.
Et seuls restent encore sonores, sur la terre,
Des filles, les chansons et le chant de l'oiseau.

3/ Traduit par Eugène Guillevic. Parution dans: *Tarass Chevtchenko*, par Maxime Rilsky et Alexandre Deïtch, préface, traduction et choix de textes de Guillevic, Paris, Pierre Seghers, 1964.

SOUS LES CERISIERS

LES cerisiers entourent la chaumière.
Au-dessus d'eux des hannetons bourdonnent,
Avec leurs charrues les hommes reviennent,
Chemin faisant les jeunes filles chantent
Et pour le souper les mères attendent.

La famille est là près de la chaumière
Qui prend son repas dans le crépuscule.
C'est la jeune fille qui sert à table,
La mère essaie bien de la sermoner,
Mais le rossignol se fait mieux entendre.

La mère a couché ses petits enfants
Près de la chaumière, à la belle étoile,
A côté d'eux elle-même s'endort.
Tout bruit s'éteint. Les jeunes filles seules
Veillent encore avec le rossignol.

4/ Traduit par **Nina Nassakina**. Parution dans: *Tarass Chevtchenko. Oeuvres choisies*. Kyïv, Dnipro, 1978, p. 177.

DANS LA CASEMATE
VIII.

Dans un verger — une chaumière,
Autour — de roses cerisiers,
Des laboureurs rentrent lassés,
Des jeunes filles chez leurs mères
Tout en chantant s'en vont souper.

Devant le seuil une famille
S'est réunie pour le repas,
Bientôt la lune brillera,
La mère allait gronder sa fille,
Le rossignol l'en empêcha.

Près de la porte, sous un saule,
On a couché les plus petits.
La mère auprès s'est endormie —
Silence... Seul le rossignol
Et les jeunes le défient.

ВПРАВА 3. Шевченко у французьких перекладах /
EXERCICE 3. *Chevtchenko dans les traductions françaises*

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Укладіть двомовний репертуарій перекладів Шевченкових віршів французькою мовою, що містить оригінали та ретрансляції. / Constituez votre petite bibliothèque bilingue des traductions de Taras Chevtchenko en français, en recherchant les originaux et les retraductions.
- Які шевченківські вірші є найбільш відомими (вивчаються у школі, цитуються тощо)? Чи перекладені вони французькою мовою? Чи існує один чи кілька перекладів? Хто їхні перекладачі? / Quelles sont les poèmes les plus connus de Taras Chevtchenko

(étudiés à l'école, cités, etc.). Sont-ils traduits et/ou retraduits en français? Par qui?

- Знайдіть критичні статті французькою або українською мовою про французькі переклади творів Шевченка. Які аспекти там аналізуються? / Faites la recherche des textes critiques sur les traductions françaises des œuvres de Taras Chevtchenko, en français et en ukrainien. Quels aspects y sont analysés?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Укладіть традуктивні серії найвідоміших віршів Шевченка. Які з них нараховують найбільшу кількість ретрансляцій? Чому? / Composez les séries traductives des poèmes les plus connus de Chevtchenko. Lesquelles parmi eux ont le plus grand nombre de retraductions? Pourquoi?
- Порівняйте кілька збірок перекладів віршів Шевченка французькою мовою та окресліть різницю їх рецептивного статусу. / Comparez les recueils de traductions françaises des poèmes de Taras Chevtchenko et repérez les différences de leurs statuts réceptifs:
 - *Tarass Chevtchenko*, par Maxime Rilsky et Alexandre Deitch, préface, traduction et choix de textes de Guillevic, Paris, Pierre Seghers, 1964.
 - Tarass Chevtchenko, *Œuvres choisies*, Kyïv, « Dnipro », 1978.
 - Taras Chevtchenko. *Kobzar. Ukrainian poetry of Taras Shevchenko in Ukrainian, English and French*, Toronto, Taras Chevtchenko Museuv, 2014.
 - Taras Chevtchenko, *Kobzar*, traduit de l'ukrainien et annoté par Darya Clarinard, Justine Horetska, Enguerran Massis, Sophie Maillot et Tetiana Sirotchouk. Paris: Editions Bleu & Jaune, 2015.
 - Taras Chevtchenko, *Testament. Poèmes mis en musique*, traduit et édité par Dmytro Tchystiak, Paris, Institut culturel de Solenzara, 2014.

- Taras Chevtchenko, *Notre âme ne peut pas mourir*, traduit et préface par Guillevic, Avant-propos d'André Markowicz, Paris, Éditions Seghers, 2022.
- Переклади яких поезій Шевченка були опубліковані у франкомовній пресі після 24 лютого 2022 р. Чому саме ці вірші? / Les traductions de quels poèmes de Taras Chevtchenko sont publiées dans la presse francophone après le 24 février 2022? Pourquoi ce choix?

Etap 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

За прикладом опрацьованих джерел, укладіть методику вивчення рецепції українського письменника (письменниці) у Франції. / D'après les exemples étudiés, établissez la méthode d'étude de la réception d'un.e auteur.e ukrainien.ne en France.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА / POUR ALLER PLUS LOIN

1. Драненко Г., Сатиго І. Література та переклад: від поетики до етики. Чернівці: Місто, 2016. 184 с.
2. Сайт про українську літературу французькою мовою ***Lettres ukrainiennes***: все про українську літературу у Франції (створений Драненко Г.Ф. разом зі студентами кафедри романської філології та перекладу ЧНУ) <https://lettresukrainiennes.blogspot.com/>
3. Dranenko G. Lessia l'Européenne: une écrivaine ukrainienne (mal)connue. Entrevue. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac, novembre 2011. № 26. P. 26-29.
4. Dranenko G. Mykola Khvylovyi: la voie/voix à travers le silence. Le Silence en littérature. De Mauriac à Houellebecq. Paris: Harmattan, 2013. P. 239-258.
5. Dranenko G. Poésie sans frontières: Vassyl Stouss. Entrevue. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac, octobre 2013. № 29. P. 29-32.
6. *Taras Chevtchenko, 1814-1861, Sa vie et son œuvre*, recueil d'articles et traductions présenté par Kalena Uhryn et Arkady Joukovsky, Paris, P.I.U.F., 1964.

МОДУЛЬ 2. ТЕКСТ / MODULE 2. TEXTE

Тема 2.1. Франкомовна україніка та критична рецепція української літератури у Франції / Thème 2.1. Ouvrages en français des auteur.e.s ukrainien.ne.s sur la littérature ukrainienne et la réception critique la littérature ukrainienne en France

Тема 2.1.1. Франкомовна україніка у Франції та діяльність діаспори з поширення українського слова / Thème 2.1.1. Ouvrages en français des auteur.e.s ukrainien.ne.s sur la littérature ukrainienne et activités de la diaspora ukrainienne sur le partage de la littérature ukrainienne en France.

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Document 1.

Source: ТИМОШИК Микола. Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Опишіть діяльність та значення Рукописного відділу Національної бібліотеки Франції в контексті поширення українського слова / Décrivez l'activité et l'importance du Département des manuscrits de la Bibliothèque nationale de France dans le contexte de la diffusion de la culture ukrainienne
- Опишіть діяльність та значення Українського архіву у Франції в контексті поширення українського слова / Parlez de l'activité et l'importance de l'Archive ukrainienne en France dans le contexte de la diffusion de la culture ukrainienne
- З якою діяльністю пов'язані назви «Український друкар», «Тризуб», «Українське Слово»? / Quelles activités sont associées aux noms «L'imprimeur ukrainien», «Le Trident», «La parole ukrainienne»?
- Опишіть напрями діяльності Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі / Parlez de l'activité de la Bibliothèque Ukrainienne Simon Petlura à Paris
- Опишіть історію становлення та діяльність Першої Української Друкарні у Франції / Parlez de la création et de l'activité de la Première Imprimerie Ukrainienne en France
- Яке було призначення Націоналістичного видавництва в Європі? / Quels étaient les enjeux de l'activité de la Maison d'Édition Nationaliste en Europe?
- Які набутки пов'язані з неперіодичним друкованим органом - журналом «Україна»? / Quelles sont les réalisations de la revue «Ukraine»?
- У чому полягає значущість Наукового Товариства ім. Шевченка в Європі? / Parlez de l'activité de la Société scientifique Chevtchenko en Europe.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Знайдіть інформацію щодо Реймської Євангелії. Яке його походження, яке його значення для французької та української

культури? Trouver des informations sur L'Évangélaire de Reims. Quelle est son origine, quelle est sa signification pour la culture française et ukrainienne?

- Випишіть назви давніх рукописних і друканих документів пов'язаних з історією України, які зберігаються Рукописному відділі Національної бібліотеки Франції. Чим цікаві ці документи, про що вони свідчать? Repérez les noms des anciens documents manuscrits et imprimés liés à l'histoire de l'Ukraine qui sont conservés au Département des manuscrits de la Bibliothèque nationale de France. Qu'y a-t-il d'intéressant dans ces documents, de quoi témoignent-ils?
- Окресліть оснвні етапи української еміграції до Франції. Де зберігаються документальні свідчення про ці етапи? Parlez des principales vagues d'émigration ukrainienne en France. Où peut-on en trouver des preuves documentaires?
- Опишіть діяльність Симона Петлюри у Франції у контексті розповсюдження українського слова / Parlez de l'activité Simon Petlura dans le contexte de la diffusion de la culture ukrainienne
- З діяльністю якої організації пов'язане створення «Енциклопедії українознавства»? Окресліть історію її 35-ти річного творення? Quelle société a contribué à la création de «l'Encyclopédie des études ukrainiennes»? Parlez de l'histoire de sa création.

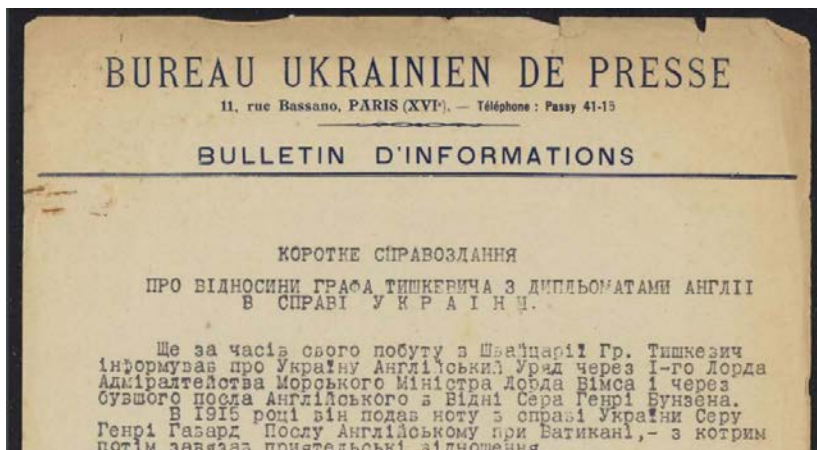
Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспекуйте з цього документу питання «Франкомовна українська у Франції та діяльність діаспори з поширення українського слова» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur les ouvrages en français des auteurs ukrainiens sur la littérature ukrainienne et activités de la diaspora ukrainienne sur le partage de la littérature ukrainienne en France.

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ /
ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1.

Source: БЛАВАЦЬКИЙ Сергій. Українська франкомовна періодика Європи доби національно-визвольних змагань: ідентифікація, систематизація, класифікація.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Чим репрезентативні хронологічні межі 1917-1921 р.р. у контексті висвітлення франкомовної україніки? / Pourquoi la période 1917 – 1921 est particulièrement importante pour l'étude des ouvrages en français des auteur.e.s ukrainien.ne.s?
- Заповніть табличку даними щодо української франкомовної періодики у Франції / Remplissez la grille par les informations sur la presse francophone ukrainienne en France

Назва	Хронологічні межі	Редактори	Періодичність / №	Тип публікацій
Nom	Limites chronologiques	Rédacteurs	Périodicité / №	Type de publication

- Яку роль відігравала Надзвичайна дипломатична місія УНР у Парижі для розвитку української франкомовної періодики у Франції? / De quelle façon la Mission diplomatique de la République populaire ukrainienne à Paris a contribué à la diffusion de la presse francophone ukrainienne en France?
- Публікації якої тематики підтримувались Українським національним комітетом в Парижі? / Quels types de publications bénéficiaient du soutien du Comité de l'Ukraine indépendante à Paris?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Які політичні погляди висвітлювались в українській франкомовній періодиці у Французькій Республіці у 1917-1921 р.р.? / Quels étaient les principaux idéologèmes des périodiques ukrainiens en France durant les années 1917-1921?
- Чим була зумовлена цензура з боку французької адміністрації стосовно окремих українських франкомовних видань? / Quelle était la raison de la censure de la part l'administration française à l'égard de certaines publications ukrainiennes francophones?
- Статті якої тематики переважали в україноцентричних виданнях? / Quelle était la thématique des articles publiés par les périodiques ukrainofiles?
- Статті якої тематики переважали в русофільських виданнях? / Quelle était la thématique des articles publiés par les périodiques russofiles?
- Яким є внесок української франкомовної періодики у процес українського державотворення? De quelle façon les périodiques francophones en France ont contribué à formation de l'Etat Ukrainien?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

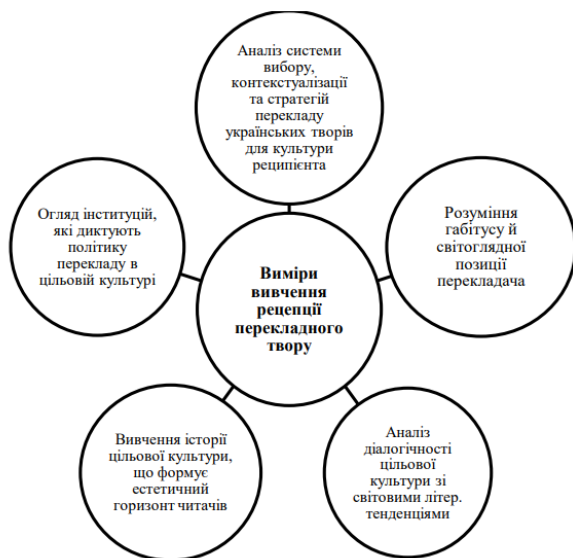
Законспекуйте з цього документу питання «Українська франкомовна періодика у Франції: ідентифікація, систематизація, класифікація» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur la la presse francophone ukrainienne et son role dans la propagation de l'Ukraine démocratique et des ses revendications?

Тема 2.1.2. Критична реценція української літератури у Франції /
Thème 2.1.2. La réception critique la littérature ukrainienne en
France

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ /
ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1.

Source: Одрехівська, Ірина. Аналітична модель дослідження реценції української літератури в інокультурному просторі: уроки учителя професорки Роксолани Петрівни Зорівчак. *Inozemna Philologia*, no. 133 (2020): 173–83. doi:10.30970/FPL.2020.133.3181.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Як визначається поняття «реценція» у Літературознавчій енциклопедії? Comment la réception critique est-elle définie dans l'Encyclopédie littéraire?

- Від чого залежить рецепція перекладу? / Qu'est-ce qui peut influencer la réception d'une œuvre traduite?
- Як характер цільової полісистеми зумовлює сценарій рецепції перекладного твору? / Parlez de différents scénarios de l'intégration de l'œuvre traduite dans le polysystème culturel accueillant.
- Які виміри охоплює аналітична модель вивчення рецепції перекладного твору в інокультурному просторі? / Quelles sont les dimensions du modèle analytique de l'étude de la réception de l'œuvre traduite?
- Як інституційні структури цільової системи впливають на рецепцію перекладеного твору? / Comment les structures institutionnelles du système cible affectent-elles la réception de l'œuvre traduite?
- Як цільова культурна історія визначає рецепцію перекладеного твору? / Comment l'histoire culturelle du système cible détermine-t-elle la réception de l'œuvre traduite?
- Рокрийте сутність поняття «діалогічність культури реципієнтів» у контексті рецепції перекладеного твору / Parlez de la notion de «dialogicité de la culture cible» dans le contexte de la réception de l'œuvre traduite.
- Рокрийте сутність поняття «персонологічний вимір перекладача» у контексті рецепції перекладеного твору / Parlez de la notion de «l'horizon du traducteur» dans le contexte de la réception de l'œuvre traduite.
- У чому полягає аналіз системи вибору, контекстуалізації та стратегій перекладу творів для культури реципієнта? En quoi consiste l'analyse du choix parmi les différents textes, de la contextualisation et du projet de traduction pour la culture cible?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Опрацюйте статтю Яреми Кравця «Франкомовне прочитання Олеся Гончара: досягнення і перспективи (історичний аспект)». Визначіть які інституційні структури цільової системи здійснили вплив на рецепцію франкомовних перекладів Олеся Гончара / Lisez l'article proposé. Identifiez les structures institutionnelles du système cible qui ont eu un impact la réception des traductions françaises des œuvres d'Oles Hontchar.

- Опрацюйте статтю Яреми Кравця «Франкомовне прочитання Олеса Гончара: досягнення і перспективи (історичний аспект)». Lisez l'article proposé. Déterminer le format de la présentation des traductions françaises œuvres d'Oles Hontchar.
- Опрацюйте статтю Наталії Яцків «Творчість Василя Стефаника у франкомовній критиці ХХ століття». Проаналізуйте вплив габітусу й світоглядної позиції перекладача на рецепцію франкомовних перекладів Василя Стефаника / Lisez l'article proposé. Analyser l'impact de l'habitus et l'horizon du traducteur sur réception des traductions françaises des œuvres de Vasyl Stefanyk
- Опрацюйте статтю «Тарас Шевченко і Франція: до історії франко-українських культурних взаємин». Проаналізуйте фактори, які сприяли розвитку діалогічності французької культури з українською культурою / Analyser les facteurs qui ont contribué au développement de la dialogicité entre la culture française et la culture ukrainienne

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспектуйте з цього документу питання «Українська франкомовна періодика у Франції: ідентифікація, систематизація, класифікація» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur la réception critique la littérature ukrainienne en France?

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА / POUR ALLER PLUS LOIN

1. Електронна бібліотека діаспори. URL: <https://diasporiana.org.ua/>
2. Dranenko G. Autour du Prince jaune de Vassyl Barka: variations hypertextuelles et modélisations axiologiques. Carrières de témoins de conflits contemporains (3). Les témoins réflexifs, les témoins pollinisateurs. Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2015. P. 171-193.
3. Dranenko G. Holodomor en régime littéraire: de la répétition à l'itérativité. Carrières de témoins de conflits contemporains (1).

- Les témoins itératifs. Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2013. P. 101-128.
4. Dranenko G. Le Holodomor dans les œuvres des écrivains de la « Renaissance fusillée »: déqualification, oubli et palingénésie du témoin. *Carrières de témoins de conflits contemporains (2). Les témoins consacrés, les témoins oubliés*. Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2014. P. 207-236.
 5. Dranenko G. Les génocides et leurs représentations littéraires dans les oeuvres des écrivains de Bucovine. *Qualifier des lieux de détention et de massacre (2). Territorialisation, déterritorialisation*. Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2009. P. 313-340.
 6. Dranenko G. Récits de vie et vie des récits dans les mémoires collectives ukrainiennes: Ivan Bagrianyi comme figure emblématique de l'histoire de l'Ukraine au XX s. *Qualifier des lieux de détention et de massacre (3). Figures emblématiques, mobilisations collectives*. Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2010. P. 273-300.
 7. La presse ukrainienne francophone en France (1919-1920). URL: <https://gallica.bnf.fr/blog/04072022/la-presse-ukrainienne-francophone-en-france-1919-1920?mode=desktop>

Тема 2.2. Українська література в сучасних французьких перекладах / Thème 2.2. La littérature ukrainienne dans les traductions françaises contemporaines

2.2.1. Діяльність перекладачів української літератури французькою мовою / 2.2.1. L'activité des traducteurs de la littérature ukrainienne en français

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Source 1. Список перекладачів української літератури французькою мовою

Source 2. Чистяк Д. О. Українська література у франкомовних країнах у діахронічному аспекті: проблеми і перспективи. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія. Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32. № 5. Ч.1. С. 214–222.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

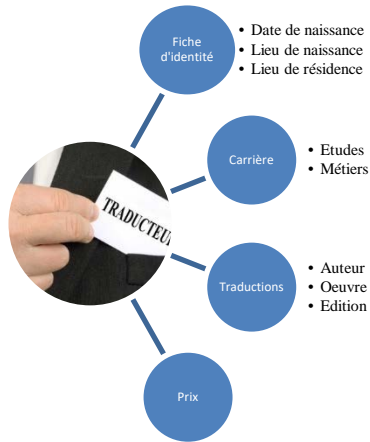
Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Зробіть список перекладачів української літератури французькою мовою
- Складіть біографію кожного перекладача за наступною схемою:

- Faites la liste des traducteurs de la littérature ukrainienne en français

- Fates la fiche biographique de chaque traducteur selon le schéma suivant:

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Які види діяльності найчастіше поєднують із перекладом? / Quels types d'activités le plus souvent associe-t-on avec la traduction?
- У який спосіб перекладачі популяризують українську культуру у франкомовних країнах? / De quelle manière les traducteurs popularisent-ils la culture ukrainienne dans les pays francophones
- Які відзнаки отримують перекладачі української літератури французькою мовою? / Quels prix de traduction récompensent les traducteurs de la littérature ukrainienne en français?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспектуйте з цього документу питання «Діяльність перекладачів української літератури французькою мовою» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur l'activité des traducteurs de la littérature ukrainienne en français.

2.2.2. *Жанрова приналежність та тематика перекладених і виданих у Франції творів українських письменників / 2.2.2. Les genres et les thèmes des œuvres ukrainiennes traduites et publiées en France*

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Source: **LETTRES UKRAINIENNES**: все про українську літературу у Франції (Сайт про українську літературу французькою мовою створений Драненко Г. Ф. разом зі студентами кафедри романської філології та перекладу ЧНУ)

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Etape 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Що таке літературний жанр? / Donnez la définition du genre littéraire?
- Які жанрові види виділяють серед епічних творів? / Quelles œuvres appartiennent au genre épique?
- Які жанрові види виділяють серед ліричних творів? / Quelles œuvres appartiennent au genre lyrique?
- Які жанрові види виділяють серед драматичних творів? / Quelles œuvres appartiennent au genre dramatique?
- Створіть список українських епічних творів перекладених французькою мовою / Faites la liste des œuvres ukrainiennes épiques traduites en français.
- Створіть список українських ліричних творів перекладених французькою мовою / Faites la liste des œuvres ukrainiennes lyriques traduites en français.
- Створіть список українських драматичних творів перекладених французькою мовою / Faites la liste des œuvres ukrainiennes dramatiques traduites en français.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Твори якої жанрової приналежності найчастіше перекладають? / Quel est le genre littéraire le plus traduit de l'ukrainien en français?
- Твори якої жанрової приналежності перекладають найменше? / Quel est le genre littéraire le moins traduit de l'ukrainien en français?
- З чим пов'язана, на вашу думку, перевага того чи іншого жанру у представлених перекладах? / Pour quelle raison certains genres littéraires sont plus présentés dans la traduction que les autres?
- Яка тематика переважає в українських епічних творах перекладених французькою мовою? / Quels sont les thèmes abordés dans les œuvres ukrainiennes épiques traduites en français?
- Яка тематика переважає в українських ліричних творах перекладених французькою мовою? / Quels sont les thèmes abordés dans les œuvres ukrainiennes liriques traduites en français?
- Яка тематика переважає в українських драматичних творах перекладених французькою мовою? / Quels sont les thèmes abordés dans les œuvres ukrainiennes dramatiques traduites en français?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспекуйте з цього документу питання «Жанрова приналежність та тематика перекладених і виданих у Франції творів українських письменників» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur les genres et les thèmes des œuvres ukrainiennes traduites et publiées en France?

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА / POUR ALLER PLUS LOIN

1. Babélio. Littérature ukrainienne. URL: <https://www.babelio.com/livres-/litterature-ukrainienne/13863>
2. La boutique ukrainienne. URL: <http://www.la-boutique-ukrainienne.com/fr/livres/littrature-en-franais/page>

Тема 2.3. Труднощі при перекладі української літератури французькою мовою / Thème 2.3. Les difficultés de la traduction de la littérature ukrainienne en français

ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ / ETUDE DES DOCUMENTS

Document 1.

Source: Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: [монографія]. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. (Розділ 2.2.2 «Природа перекладацьких труднощів та їх типологія» (С. 134-141).

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Що, на думку О.В. Ребрія, зумовлює наявність різних підходів до тлумачення феномену «перекладацькі труднощі»? Pourquoi, selon V.Rebrii, est-il possible d'interpréter le phénomène des difficultés de traduction de différentes façons?
- Охарактеризуйте системні невідповідності між мовою оригіналу та мовою перекладу як джерело перекладацьких труднощів / Parlez des incohérences systémiques entre la langue source et la langue cible en tant que source de difficultés de traduction
- У який спосіб асиметрія природної мови може стати джерелом перекладацьких труднощів? / En quoi l'asymétrie du langage naturel peut-elle devenir source de difficultés de traduction?
- У який спосіб відхід від норми літературної (загальноживаної) мови може стати джерелом перекладацьких труднощів? / En quoi l'écart de la norme de la langue littéraire peut-il devenir source de difficultés de traduction?
- Дайте визначення явищу перекладацьких труднощів / Donnez la définition de la notion de difficulté de traduction
- Наведіть класифікацію труднощів перекладу відповідно до рівневого або семіологічного критерію / Présentez la des difficultés de traduction selon le critère sémiologique

- Наведіть класифікацію труднощів перекладу відповідно до галузевого критерію / Présentez la classification des difficultés de traduction selon le critère de l'appartenance à un certain domaine.

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- У який спосіб тлумачення перекладацьких труднощів у світлі системних невідповідностей між мовою оригіналу та мовою перекладу співвідносяться з поняттями неперекладності? / Commentez la corrélation entre l'interprétation des difficultés de traduction comme résultat des incohérences systémiques entre la langue source et la langue et le concept d'intraduisibilité
- У який спосіб тлумачення перекладацьких труднощів у світлі системних невідповідностей між мовою оригіналу та мовою перекладу співвідносяться з поняттями «життєстійкості»? / Commentez la corrélation entre l'interprétation des difficultés de traduction comme résultat des incohérences systémiques entre la langue source et la langue et le concept de «vitalité».
- На яких рівнях асиметрія природної мови може створювати труднощі для перекладу? / A quels niveaux l'asymétrie du langage naturel peut-elle créer des difficultés de traduction?
- Як трактування труднощів перекладу у світлі асиметричності пов'язане з феноменом відсторонення? / Commentez la corrélation entre l'interprétation des difficultés de traduction comme résultat d'asymétrie et d'aliénation.
- Прокоментуйте поняття норми та види відхилень від норми, які можуть призвести до перекладацьких труднощів / Commenter la notion de la norme et les types d'écarts par rapport à la norme pouvant entraîner des difficultés de traduction

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

Законспектуйте з цього документу питання «Природа перекладацьких труднощів та їх типологія» / Quelles idées issues de cet ouvrage allez-vous retenir pour faire une synthèse sur «La nature et la typologie des difficultés de traduction».

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ / ETUDE DES ARTICLES SCIENTIFIQUES

Document 1.

Source : Дурманенко А. Особливості відтворення реалій роману Любка Дереша «Культ» у французькому перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2013. Вип. 2. С. 118-135.

ЗАВДАННЯ / CONSIGNES:

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Дайте визначення поняття реалія / Donnez la définition des realia
- У чому полягає денотативне і конотативне значення реалій? / Distinguez le sens dénoté et le sens connoté des realia
- Надайте класифікацію реалій за С. І. Влаховим і С. П. Флоріном / Présentez la classification des realia selon les traducteurs bulgares S. Vlahov et S. Florin
- Які реалії представлені у романі Любка Дереша «Культ»? / Quels types de realia trouve-t-on dans le roman de Lyubko Deresh «Culte»?
- Які способи відтворення реалій представлені у перекладі роману Любка Дереша «Культ»? / Quels stratégies de traduction des realia trouve-t-on dans la version française du roman de Lyubko Deresh «Culte»?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- У чому полягають основні труднощі відтворення реалій цільовою мовою? Quelles sont les difficultés essentielles de la traduction des realia?
- Який тип реалій найлегше відтворити у перекладі? / Quels types de realia se prêtent à une traduction plus facile?
- Який тип реалій представляє найбільші труднощі для перекладу? / Quels types de realia posent le plus de problèmes aux traducteurs?

- При перекладі яких реалій доцільно застосовувати прийоми транскрипції (транслітерації)? / Pour la traduction de quelles realia est-il possible d'avoir recours aux méthodes de transcription (translittération)?
- При перекладі яких реалій доцільно застосовувати примітки перекладача? / Pour la traduction de quelles realia est-il possible d'avoir recours au procédé de la note du traducteur?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

- Законспектуйте з цього документу питання «Українські реалії як перекладацька проблема та способи їх відтворення у французькому перекладі» / Parlez des realia ukrainiennes en tant que sources de problèmes pour les traducteurs et des stratégies de leur traduction en français.
- Знайдіть та класифікуйте реалії з уривку оповіді Миколи Хвильового «Життя». Визначте спосіб відтворення реалій у французькому перекладі (Mykola Khvylovy. Une vie. *La Route et l'Hirondelle*. Nouvelles traduites de l'ukranien par Oles Masliouk. Monaco: Editions du Rocher, 1993. P. 119-131.) / Repérez et classifiez les realia de l'extrait de la nouvelle de Mykola Khvylovy «Une vie» en langue source, puis identifiez les procédés de leur traduction en français.

«Життя»

Микола Хвильовий

Коли за лісом зав'яне молодик, там десь, на степах, над озиминою, цвіт стелиться, а він зав'яне – в оселях сутеніє, розливаються цебра синяви – тихої, блідої, і вмирають каганці. Тічки тоді бігають, тріщать тини, скаженіють пси, найбільш крихкотілі. Дужі пси мовчазно шкутильгають за переможцем, а крихкотілі в спорзній солоднечі гризуться. Спорзно тоді в повітрі. Тому: наші прадіди теж у цей час бігали тічкою, а наша кров – прадідівська, червона і теж горить.

А от клуні. Так, клуні. В них торішня солома, а на ній зеленіє кохання. І до клунь тріщать тини. І риплять вони теж спорзно. Хто знає, як у ці ночі клуні риплять? Солома зітхає, так вона зітхала віки, навіть коли татарські загони блукали по степах на Україні.

І от: на однім боці Ворскли – Дамаївка, на другім – хутір Комарівка. Недалеко гетьманський ліс, а далі – Диканька (диканське пиво й меди опішнянські – недалеко біля Полтави). Дивишся на гетьманський ліс, згадується: гетьманщина, Гоголь, татари, Карло XII і т. ін. Тоді могили жевріють, ніч, день, ранок, світанок – все одно... Над степами гойдається шуліка...

Із Дамаївки приїздили двоє: Павло й Мишко-комуніст. Приїздили на човні до Степанового городу. Степанова дівка – Гандзя, казали — повна пазуха грудей. У Степановій клуні спала й Оксана. З Оксаною от що: їй 17 літ, батько її, Рубан, сюсюкає, а мати теж сюсюкає. Оксана ходить «короликом», груди що яблука тверді, й несе їх уперед, от і спокушала парубків.

Казали:

– Оксано, пора на вечорниці!

А батько не пускав. Парубки обмазали ворота дьогтем, а на ворога солон'яного діда поставили. Рубан перелякався й засюсюкав:

– Сарас іди носювати в клуню! Оксана:

– Що ви, тату?

– Сарас, сьоб мені сього гріха більс не було.

І виштовхав із хати, а сам пішов у комнезам скаржитись. А було це вдень. Оксана подумала й пішла до Гандзі. Та ж спить з парубками уже шостий рік. Порадила: лягай зо мною. Послухала. Гандзя з Павлом на возі, а Оксана поки що сама. На другий день Павло приїхав з Мишком, і Мишко ліг біля Оксани.

Було й так: Павло забариться, а Гандзя чекає. Тоді виходили з клуні, щоб парубки не почули, і через город до дощок – прали удень білизну там. Сюди приставав Павлів човен.

Комарівка була на узгір'ї, і з дощок майоріли силуети будівель. З річки йшов дух – може, татарський, задвістілітпозадній, може, з баговиння, і річка була далека в своїй глибині, вона з Дніпра в Чорне море бігла, думалось, що й вона морськими синіми бурями дихає, казали – Комарівка над баговинням замислилась, так: вечори ходили по Комарівці – сірі, тихі – і далі – далі... І Оксана мріяла. А Гандзя булькала у воді ногами, спідницю заковувала й співала:

Маруся отруїлась,

В больничной дом везуть.

І груди її високо підіймались, ніби хотіли полинати в темносині простори. І ще вона співала, і співи лагідно лунали за рікою. А потім зітхала і нудьгувала. Оксана дивилась на Гандзю й теж хвилювалася й думала про очерети, про комуніста, про комуністів, про продподаток – батько лявся – а вони полинуть восени – качки, про качок думала, а куди – невідомо. І мріялось, і ще мріялось...

Нарешті з-за коси виринав човен, наближався скоро, але тихо, щоб ніч не почула. Павло гребе, мов справжній рибалка, а Мишко в душогубці з очима заплющеними – боязко. І Гандзя завмирала, і Оксана завмирала, і всі завмирили. Ах! Павло... Павло... поспішає – міцний, бадьорий і злий.

Збентежено ховалась в очеретах вона – ніч. Зорі горіли хоробливо й у солодкій тузі падали на поверхню.

...Потім учотирьох ішли в клуню спати. В клуні на возі Гандзя здержливо реготала – і солодко було. Тріщав віз – і було тьмяно. На вулиці, і по городах, і по садках блукали зайві парубки й лякали ніч штучним іржанням:

– І-го-го! І-го-го!
І чути було ще тоскний заспів:
Не за Леніна, не за Троцького...
А в другім кінці співали:
Чий я козак, звуся Воля,
Українець з Гуляй-Поля.
Гей шумуй, моє вино,
Йде за правдою Махно!

Біля Оксани лежав Мишко, мовчки цілував їй волосся, а вона мовчала. Мишко брав її руку й теж цілував. Оксана пручалась тихо.

– Господи, не треба, у мене руки брудні.

Мишко важко дихав і уперто не пускав її руки. Було тремтіння. І так цілу ніч: він її руки цілував, а вона пручалась. Іноді він її брав за груди, але зараз же «вибачався» і казав, що це якось так. Світало – і вони розходились. Дивно, яка ніч була коротка! Оксана козою бігла додому, і цілий день туманіло в голові.

...А від дощок відпливав човен, а десь дзвеніли червоні дзвони зорі.

Une vie

Quand derrière la forêt fane le premier quartier de lune, là-bas, dans les steppes, par-dessus les semailles d'hiver, la lumière s'incline, et quand elle fane elle aussi, les villages plongent dans la brune, des tombereaux de bleu se déversent – un bleu calme, pâle, les braseros s'éteignent. C'est l'époque des copulations, les palissades crissent et les chiens maigrelets deviennent fous, tandis que les plus costauds suivent en silence le vainqueur. Les roquets se chamaillent dans une douceur de stupre. L'air est saturé de stupre. Mais nos vénérables aïeux ne copulaient-ils pas aussi, et notre sang c'est le leur, rouge et brûlant.

Et voici les granges. Oui, les granges ! La paille de l'an dernier y repose, et sur cette paille l'amour fleurit. Et crissent les palissades qui mènent aux granges. Et les granges grincent de stupre. Qui sait comment grincent les granges en ces nuits? La paille soupire, oui elle

soupire comme cela depuis des siècles, comme à l'époque où les hordes tatares erraient dans les steppes de l'Ukraine

Ainsi: le long de la Vorskla², d'un côté il y a Damaïvka, et de l'autre le hameau Komarivka. Pas loin la forêt du Hetman, et plus loin Dykanka³ (la bière et l'hydromel enivrants – non loin de Poltava⁴). Quand on regarde la forêt du Hetman, inmanquablement on pense au Hetmanat⁵, à Hohol⁶, aux Tatars, à Charles XII⁷, etc. Alors les tombes irradièrent la nuit, le jour, l'aurore, le crépuscule – sans cesse... Un milan se balance au-dessus des steppes...

Deux gars venaient de Damaïvka: Pavlo et Mychko, le communiste. Ils venaient en canot jusqu'au potager de Stepan. De la fille de Stepan, Handzia, les gars disaient: «Va du monde au balcon». Dans la grange de Stepan, Oksana venait dormir aussi. Oksana, elle, avait dix-sept ans. Son père, Rouban, zézayait et la traitait en bébé, sa mère la chouchoutait et zézayait aussi. Alors bien sûr Oksana se comportait comme une petite reine; ses seins étaient durs comme deux belles pommes, et elle les portait bien en avant, et les gars en devenaient fous.

On disait:

– Oksana, il est temps que tu viennes aux soirées !

Mais son père ne la laissait pas y aller. Alors les gars enduisirent la porte de goudron, et y accrochèrent un bonhomme de paille. Rouban prit peur et zézaya:

– Va t'en cousser dans la grange.

Oksana:

– Que dites-vous, père?

– Immédiatement, z'ai dit, que ze ne voie plus cette honte.

Il la mit à la porte et lui-même alla se plaindre au comité des nécessiteux. Cela se passait le jour. Oksana réfléchit à la situation, elle alla voir Handzia. Cela faisait six ans que Handzia couchait avec des garçons. Handzia lui dit de venir avec elle. Elle suivit son conseil. Handzia et Pavlo allèrent se coucher dans la charrette, et Oksana se coucha toute seule. Le lendemain Pavlo amena Mychko, et Mychko se coucha près d'Oksana.

Parfois Pavlo était en retard et Handzia devait attendre. Alors, doucement, elles sortaient de la grange et par le potager allaient vers le lavoir – dans la journée on y lavait le linge. Le canot de Pavlo

s'amarrait ici. Komarivka se trouvait sur un monticule, et du lavoir on apercevait les silhouettes des maisons. De la rivière venait une odeur, peut-être tatare, une odeur d'il y a deux cents ans, peut-être une odeur de croupissement. La rivière était creuse, profonde, elle allait du Dnipro vers la mer Noire, on aurait dit qu'elle aussi ne respirait que par les grandes tempêtes marines, on disait que Komarivka s'était plongée dans les songes au-dessus de ce croupissement, et c'était vrai: les soirées passaient dans Komarivka, grises, douces, et s'en allaient, au loin, toujours plus loin... Oksana était songeuse, elle aussi. Tandis que Handzia, la jupe relevée, clapotait dans l'eau avec ses pieds, chantonnant:

«Maroussia s'est empoisonnée,

A l'hôpital on l'a menée»

Sa poitrine se soulevait comme si elle voulait rejoindre les vastes espaces bleu sombre. Elle chantait encore, et sa chanson rebondissait doucement sur l'autre rive. Elle soupirait. Oksana regardait Handzia et son inquiétude la gagnait, elle pensait aux roseaux, à son communiste, aux communistes, à l'impôt en nature – père récriminait tout le temps après – et à l'automne les canards partiraient, elle pensait aux canards, mais on ne sait pas où ils vont. Et puis les rêves...

Derrière la langue de terre apparaissait le canot, il s'approchait rapidement, mais en grand silence, pour que la nuit n'entendît pas. Pavlo ramait comme un vrai pêcheur, et Mychko se terrait au fond du bateau, il avait la frousse. Et Handzia retenait son souffle, et Oksana retenait son souffle, et tous retenaient leur souffle. Oh, Pavlo... Pavlo... il se presse, fort, vigoureux et méchant.

Troublée, elle se cachait dans les roseaux – elle, la nuit. Les étoiles brillaient d'une lumière malade et dans une douce tension elles tombaient sur la surface de l'eau.

... Puis tous les quatre ils allaient se coucher dans la grange. Dans la grange, sur la charrette, Handzia pouffait de rire, et c'était doux. La charrette grinçait, et c'était sombre. Dans les rues, les potagers, les jardins, les garçons en vadrouille imitaient les hennissements pour faire peur à la nuit:

– li - HÔ-hô ! li - Hô-hô !

Se faisait entendre le triste refrain:

Ni POUR LENINE NI POUR TROTSKY...

Et dans un autre coin on chantait:

Je suis un cosaque prénommé Liberté,

Un Ukrainien de Houliaï-Polè,

J'ai le vin gai, vive le vin?

Puisque le père Makhno vient chercher justice !

Mychko était couché près d'Oksana, il lui embras-sait les cheveux, et elle se taisait. Mychko prenait ses mains et les embrassait. Oksana se débattait mollement.

– Mon Dieu, ne fais pas ça, j'ai les mains sales.

Mychko respirait bruyamment et ne lui lâchait pas les mains. On tremblait. Et c'était la même chose toute la nuit: il lui embrassait les mains, et elle se débattait. Parfois il lui prenait les seins, mais tout de suite il « s'excusait » et disait que ça s'était fait comme ça. L'aube se levait, et ils se séparaient. Comme la nuit est courte ! Oksana courait comme une jeune chèvre à la maison, et toute la journée il y avait du brouillard dans sa tête.

... Et le canot quittait le lavoir, et quelque part sonnaient les cloches rouges des étoiles.

Document 2.

Source: Ткачівський В. В. Відтворення оказіоналізмів у німецькомовному перекладі роману В. Барки «Жовтий князь». *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2019. № 3. С. 372-380.

Етап 1. Пошукова діяльність / Étape 1. Recherche

- Укладіть біографічні довідки про Василя Барку / Faites une recherche sur la personnalité de Vassil Barka
- Пригадайте зміст роману Василя Барки «Жовтий князь» / Résumez le contenu du roman de Vassil Barka «Le prince jaune»
- Знайдіть відомості про історію публікації роману Василя Барки «Жовтий князь» та про його переклади різними мовами / Faites une recherche sur l'histoire de la publication du roman de Vassil Barka «Le prince jaune»

- Знайдіть відомості про перекладача, автора передмови та видавництво французького перекладу Василя Барки «Жовтий князь» / Faites une recherche sur le traducteur, l'auteur de la préface et l'éditeur de la traduction française du roman de Vassil Barka «Le prince jaune»
- У чому полягають жанрово-стильові особливості прози Василя Барки? / Quelles sont les particularité stylistiques de la prose de Vassil Barka?

Етап 2. Аналітична діяльність / Étape 2. Analyse

- Дайте визначення okazіоналізмів / Comment peut-on définir néologismes d'auteur?
- У який спосіб використання okazіоналізмів характеризує ідіостиль Василя Барки? / Comment les néologismes d'auteur caractérisent le style de Vassil Barka
- Чому okazіоналізми становлять труднощі для перекладу? Pourquoi les néologismes d'auteur présentent des difficultés pour la traduction?
- Які перекладацькі прийоми використовують при перекладі okazіоналізмів? A quelles stratégies de traduction peut-on avoir recours lors de la traduction des néologismes d'auteur?

Етап 3. Реферування / Étape 3. Synthèse

- Законспекуйте з цього документу питання «Okazіоналізми як перекладацька проблема та способи їх відтворення у перекладі» / Parlez des realia ukrainiennes en tant que sources de problèmes pour les traducteurs et des stratégies de leur traduction en français.
- Знайдіть okazіоналізми у наведених уривках роману Василя Барки «Жовтий князь». Визначіть спосіб відтворення okazіоналізмів у французькому перекладі / Repérez les néologismes d'auteur dans l'extrait du roman de Vassil Barka «Le prince jaune» en langue source, puis identifiez les procédés de leur traduction en français.

Extrait 1.

<p>Більший має право посилати, і Андрійко слухається. Звик! Шанував брата: той боронив, завжди добрий і справедливий, з тихою і світлою думністю в худорлявому вигляді.</p> <p>Посланець вернувся, бо з сіней сільради виступили два сизомундирні міліціонери і покурюють. Потягнули з перехрестка до сільради — місцеві партійці.</p> <p>Микола на них вимовив:</p> <p>— Хліботруси!</p> <p>— А ми ні: ми хліботруди, — сказав Андрій.</p> <p>— В основному вірно; але хліботруди не ми з тобою, а старші. Ми хлібокуси.</p> <p>Андрій мовчки згодився; потім повідомив:</p> <p>— Я знаю, хто всякі другі.</p> <p>— Що знаєш?</p> <p>— Є хлібопроси, і всякі.</p> <p>— Добре! — сказав Микола.</p> <p>— Твій горщик здібний варити. А ще?</p>	<p>L'aîné a le droit de lui donner des ordres et Andrijko obéit. Il est habitué. Il a beaucoup d'estime pour son frère, bon et juste, qui le défend toujours; une pensée claire et sereine émane de toute sa maigre personne.</p> <p>L'envoyé revint car deux miliciens en uniforme bleu-gris étaient sortis du soviet pour fumer. Ils font les cent pas du carrefour au soviet; ce sont des membres locaux du Parti.</p> <p>Mykola dit en les désignant:</p> <p>— Voilà des agrivoleurs!</p> <p>— Nous, nous sommes des agritravailleurs, répondit André.</p> <p>— En gros, c'est vrai. Mais les agritravailleurs sont plutôt les adultes. Toi et moi, nous sommes des agrimangeurs.</p> <p>André approuva en silence; puis il dit:</p> <p>— Je connais tous les autres noms.</p> <p>— Qu'est-ce que tu connais?</p> <p>— Il y a les agriquémandeurs et encore beaucoup d'autres.</p>
--	--

<p>— Ну, є... хлібоноси і хлібовози.</p> <p>— Ще — хто?</p> <p>— Ще, зараз подумаю, є хліботорги, і хлібокупи, хлібокрази. Це все.</p> <p>— Гаразд. А хто — ті, що хліб дають хлібопросам? Андрій думав і вагався, і не міг сказати; видно, знайшов слово, яке не задовольняло — плечима знизав від невирішення.</p> <p>— Звуться: хлібодани! — назвав Микола, — їх мало; витіснили їх сильніші. Скажи, хто ті, що хліб беруть?</p> <p>— Хлібобери, чи ні...</p> <p>Микола поправив:</p> <p>— Вони хлібохапи.</p> <p>Засвоївши новий термін, Андрій показав на збір коло сільради, куди прикотили дрожки.</p> <p>— Пам'ятай, — попереджує Микола, — щоб замок держав на губі! Десь проквакаєшся з назвами, тата замучать по арештах: через нас. Зрозумів?</p> <p>— Я мовчатиму</p> <p>Микола перевіряв крейдяні окраси на кілках, доповнив декотрі. Витяг поймакану</p>	<p>— C'est bien ! dit Mykola; tu es un grand garçon I Qu'y a t-il encore?</p> <p>— Les agritransporteurs.</p> <p>— Et après?</p> <p>— Attends que je réfléchisse: les agrivendeurs, les agri- acheteurs: les agrivoleurs. C'est tout.</p> <p>— Très bien! Comment s'appellent ceux qui donnent du blé aux agriquémandeurs?</p> <p>André réfléchit, hésita et ne trouva pas; visiblement, le mot qui lui venait à l'esprit ne le satisfaisait pas. Dans son indécision, il baissait la tête.</p> <p>— Ce sont les agridonneurs! dit Mykola; il en reste peu, de plus forts les ont évincés. Dis-moi, qui sont ceux qui prennent le blé?</p> <p>— Les agripreneurs, peut-être?</p> <p>— Les agriextorqueurs!</p> <p>André assimila le nouveau terme et désigna un attroupement qui s'était formé près du soviet où s'était arrêtée une charrette.</p> <p>— Rappelle-toi, le met en garde Mykola, bouche cousue I Si tu laisses échapper un mot à propos de ces noms, papa mourra dans une prison à cause de nous. Compris?</p>
---	--

книжку з кишені і, сказавши братові: "Гуляй, поки що!" — зосередився на сторінках з обідраними берегами. От, спільно мандрують Правда і Кривда, і мусять, згідно з умовою, хліб ділити. Правда спочатку постачає, далі — черга Кривди, бо ця друга так запропонувала, і перша згодилась. Як клунок Правди спорожнів і гинула з голоду, то Кривда вийняла з неї очі — платою за дрібні кусники хліба.

Читає і жахається Микола, і обурюється: як же так?! Страшно ранив його підступність.

Книжку старші учні дали тихцем, — звеліли: "Читай і думай! — чим відплачують нам, забираючи хліб".

— Je me tairai.

Mykola vérifia les marques qu'il avait tracées à la craie sur les poteaux, en paracheva certaines. Il tira de sa poche un livre froissé, dit à son frère: «Va faire un tour !» et concentra toute son attention sur les feuillets aux bords déchirés. La Vérité et l'injustice voyagent ensemble et, comme il faut bien se nourrir, décident de partager leur pain. Elles commencent par manger celui de la Vérité; ensuite viendra le tour de celui de l'injustice: c'est elle qui a proposé de suivre cet ordre et la Vérité a accepté. Lorsque la musette de la Vérité est vide et qu'elle meurt de faim, l'injustice lui arrache les deux yeux en paiement de ses miettes de pain.

Mykola lit et son âme est remplie d'effroi; il s'indigne: comment est-ce possible? Cette perfidie le meurtrit cruellement.

Des élèves plus âgés lui ont donné ce livre en cachette; ils lui ont dit: lis-le et réfléchis ! Que nous donne-t-on en échange de notre blé?

Extrait 2.

<p>— От ненаїда! От обжера! — нарікає Андрій.</p> <p>— Нічого, — потішає Олекса, — то він з голоду; а він непоганий; часом оборонить. Завтра мій батько збирається по рибу, з ним підемо. Ви від якого місяця голодні?</p> <p>— З осені дуже голодні, а зовсім — від грудня.</p> <p>— Від грудня? Тепер нема такого місяця.</p> <p>— Ні, є грудень.</p> <p>— Нема, вже нема! Тепер місяці нові — вчора нам сусід сказав.</p> <p>— Як по-новому грудень?</p> <p>— ЗВСТЬСЯ: ТрупеНЬ.</p> <p>— Січень — як?</p> <p>— Зветься: могилень.</p> <p>— А ті, що попереду?</p> <p>— Вересень тепер розбоєнь, бо грабували всіх, жовтень — худень, а листопад — пухлень.</p> <p>— А після січня?</p> <p>— Лютий — людоїдень, березень — пустирень, квітень</p>	<p>— Quel goinfre! quel rapace! maugrée André.</p> <p>— Ça ne fait rien, le console Oleksa, c'est parce qu'il a faim! Il n'est pas méchant, parfois il nous défend. Demain, mon père va à la pêche, nous irons avec lui. Depuis combien de temps vous n'avez rien à manger?</p> <p>— Depuis l'automne; mais surtout depuis décembre.</p> <p>— Depuis décembre? Ce mois n'existe plus.</p> <p>— Si, il existe!</p> <p>— Non, nous avons de nouveaux mois maintenant; notre voisin nous l'a dit hier.</p> <p>— Alors comment s'appelle décembre?</p> <p>— Cadabre.</p> <p>— Et janvier?</p> <p>— Tombier.</p> <p>— Et les autres mois?</p> <p>— Septembre, c'est brigandre, car on a dépouillé tout le monde; octobre, maigrobre, et novembre, boursoufendre.</p> <p>— Et après janvier?</p> <p>— Février — cannibalier, mars — désertars, avril — épidémil,</p>
---	--

<p>— чумень, а далі я забуду. Так приходь завтра!</p> <p>— Чого ж ні? — прийду.</p> <p>Вони розійшлися коло пустельних дворів, коло хаток з винесеними дверима і вирваними вікнами. Андрій віддав свій добуток мамі, що сказала:</p> <p>— Не дуже вам з Оленкою щастить. Оленко, глянь на черепашки! — свіжий харч...</p> <p>— Ми б назбирали більше, так Гриць напав.</p> <p>— Відходьте і не бийтеся!</p>	<p>ensuite j'ai oublié. Alors, tu viens demain?</p> <p>— Pourquoi pas! Je viendrai.</p> <p>Ils se séparèrent près des exploitations désertées, des maisonnettes aux portes enlevées, aux fenêtres arrachées.</p> <p>André remit son butin à sa mère qui lui dit:</p> <p>— Vous n'avez pas tellement de chance, Oleksa et toi. Olenka, regarde les coquillages! — de la nourriture fraîche...</p> <p>— Nous en aurions ramassé plus, mais Hryts nous est tombé dessus...</p> <p>— Évitez-le, et ne vous battez pas!</p>
---	--

ДОДАТОК А

АРКАДІЙ ЖУКОВСЬКИЙ ЗАДУМАНО У БАРСЕЛОНІ

До виходу Антології української літератури XI—XX століть

Задум про Антологію започатковано у місті Барселоні, політичному і культурному центрі Каталонії, на узбережжі Середземного моря, де каталонці, наші приятелі, zorganizували 21-25 жовтня 1998 року конференцію на тему «Що таке Україна» («Que es Ucraina?»). У цій конференції брав участь також Іван Драч. Після конференції разом з Іваном Федоровичем ми провели розмову про українську літературу, і я запропонував своєму співбесідникові робити заходи, щоб хтось із сучасних українських письменників отримав Нобелівську премію з літератури, одразу ставлячи кандидатури Ліни Костенко та Івана Драча. У відповідь була заява: це наша вина, що такої премії серед українців ще не було, бо для отримання Нобелівської премії треба, щоб твори письменника були перекладені світовими мовами. З того дня мені довелося поцікавитися перекладами французькою мовою з української літератури і впродовж шести років присвятитися цій справі. Ще один момент, який спонукав мене до цього важливого діла. Ідучи щодня з Парижа до Сарселя, осередка НТШ, в дорозі я запізнав професора філософії, якому розказав про Григорія Сковороду, і подарував йому брошуру, яку ми видали французькою мовою про українського філософа. При черговій зустрічі француз сказав, що він хотів би прочитати не те, що пишемо про Сковороду, а його твори — ще одна спонuka до перекладів українських творів французькою мовою.

Спочатку було потрібно дослідити, що дотепер зроблено в ділянці перекладів української літератури французькою мовою. Українська література є ще сьогодні мало відома у світі, особливо у французькому. На жаль, досі на цьому відтинку було мало що зроблено. У 1921 році Михайло Грушевський підготував Антологію української літератури до середини XIX ст. (*Anthologie de la litterature ukrainienne jusqu'au milieu du XIX siecle*), що охоплювала українську літературу до Шевченка включно, а в Бельгії

видавництво «La Nerve» в 1928 році перевидало згадану Антологію з деякими доповненнями Антуана Мартеля. За новішого періоду в 1967 році видано літературу українських шістдесятників «Нова літературна хвиля в Україні» (*La Nouvelle vague litteraire en Ukraine*). Ці видання є сьогодні бібліографічною рідкістю, і тому антологія української літератури французькою мовою дуже необхідна. Це нам далось відчутти, коли професор Лювенського університету в Бельгії, Жан-Клод Поле, готуючи антологію європейських літератур під назвою «Європейська літературна спадщина» (*Le Patrimoine litteraire europeen*), звернувся до французьких українців, щоб вони подали відповідні матеріали про трьох обраних українських письменників: Тараса Шевченка, Лесю Українку й Івана Франка, що мали ввійти до 11 і 12 томів вищезгаданої Антології, згодом доповнено ще про трьох інших письменників: Василя Стефаника, Миколу Хвильового і Юрія Яновського. Довідки про українських письменників неважко знайти, однак великий брак на переклади їхніх творів французькою мовою. І саме тому ця потреба спонукала нас зайнятися підготовкою антології української літератури французькою мовою.

Дотепер було мало фахових перекладачів українських літературних творів французькою мовою. За малими винятками, це були аматори або люди, які не володіли досконало двома мовами. Тому деякі французи перекладали українські твори за посередництвом російської.

Насамперед було потрібно укласти план наміченої Антології, яка мала охоплювати цілість української літератури, від зародження по сучасний період, майже одне тисячоліття. При виборі авторів і їхніх творів ішлося, щоб включити всіх визначних представників української літератури; однак ми зустрілися з трудностю: перекладачі, які здійснювали свою працю добровільно, мали своїх улюблених письменників, тому зі списку не вибрано певних цінних авторів.

Наша Антологія – за редакцією М. Кадо, А. Жуковського, В. Коптілова, Е. Круби, І. Попович – охоплює українську літературу від XI до XX століття включно. Це збірка творів чи уривків з них близько 100 авторів на основі вже існуючих перекладів, доповнених новими перекладами, зробленими для наміченої

Антології. Більше як половина вміщених перекладів є новими, ніде дотепер не друкованими.

В Антології чотири розділи/періоди: Давня література (XI-XV ст.), Відродження і бароко (XVI-XVIII ст.), національне відродження (XIX ст.) і сучасний період (XX ст.). До чотирьох розділів додано ще один розділ, присвячений літературній критиці.

Давня література охоплює період Київської Русі і Галицько-Волинської держави, це переважно літописання і релігійно-церковна тематика. Тут знаходимо зразки з «Повісті временних літ», Галицько-Волинського літопису, як також найвидатніший твір княжої доби «Слово о полку Ігоревім», який дослідив і майстерно переклав французький дослідник Ярослав Лебединський. Серед оригінальної літератури подано витяги з творів митрополита Іларіона, Кирила Турівського, життя ченців Києво-Печерської лаври «Києво-Печерський патерик». Цей період української літератури є найкоротшою частиною Антології.

З кінця XVI ст. починається літературний період Відродження і бароко з ренесансними ознаками, але також агіографічними творами. Подано витяги творів представників «полемічної літератури», створеної у зв'язку з унією, літературну творчість Івана Вишенського, Герасима і Мелетія Смотрицьких, Іпатія Потія, Йосифа Рутського, а також літературну творчість Петра Могили і Паїсія Величковського. У цьому періоді мотором національного життя України була Козаччина, тому у духовно-літературному плані широко заступлені сюжети історичного порядку. Це насамперед козацькі думи, також літературна творчість Івана Мазепи, козацьке літописання Самійла Величка, твори Митрофана Довгалевського, «Історія русів». На закінченні цієї літературної доби подано витяги з літературно-філософської творчості Григорія Сковороди. З цим періодом кінчається стара українська література, в якій панувала українізована церковнослов'янська мова.

Третій період так званого «національного відродження», що охоплює XIX ст., це становлення нової української літератури з користуванням народної розмовної мови, яку започаткував Іван Котляревський. У цьому періоді в українському письменстві охоплено всі традиційні літературні стилі: класицизм, романтизм, реалізм і модернізм; переважали сюжети етнографічні й історичні,

головно із життя селян, бо більшість населення України було сільським. Щодо ХІХ ст., в Антології ширше подано частину чи уривки з творчості визначних українських класиків: Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Марка Вовчка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського. Центр літературного життя містився на Наддніпрянщині, звідки промінувало і на Західну Україну: Галичину (Маркіян Шашкевич), на Буковину (Юрій Федькович). Представлено також уривки з творів Петра Гулака-Артемовського, Миколи Костомарова, Павла Чубинського, Олександра Кониського, Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Бориса Грінченка. Центральною постаттю української літератури цього періоду, як і всієї літератури, є Тарас Шевченко, тому його поетична творчість найобширніша. Цей період охоплює четвертину обсягу Антології, і більшість перекладів творів є новими.

Понад половину Антології присвячено сучасному періодові, ХХ століттю, на сто авторів у цьому розділі вміщено вибір творів 52 українських письменників. Серед них більше місця присвячено В. Стефаникові, В. Винниченкові, П. Тичині, М. Рильському, М. Зерову, М. Хвильовому, Є. Маланюкові, Ю. Яновському, У. Самчукові, О. Довженкові, О. Гончареві, Л. Костенко, І. Драчеві, Є. Гуцалу, Е. Андіївській, П. Загребельному. На початку розділу вміщено переклади творів О. Кобилянської, Г. Хоткевича, Б. Лепкого. Олександра Олеса, В. Свідзинського, Б. Антоненка-Давидовича, В. Підмогильного, М. Куліша; згодом неокласиків М. Драй-Хмари, П. Филиповича, Ю. Клена; письменників радянського періоду В. Сосюри, М. Бажана, Т. Осьмачки, А. Малишка, Л. Первомайського, О. Бердника, Г. Тютюнника; серед шістдесятників нової хвилі (крім вже згаданих Л. Костенко, І. Драча, Є. Гупала) М. Вінграновського, В. Симоненка, В. Голобородька, В. Шевчука, В. Стуса; твори письменників, що перебували поза радянщиною або на еміграції: Б.-І. Антонича, О. Ольжича, О. Теліги, І. Багряного, В. Барки, М. Руденка, а серед сучасних живих ще письменників, крім вищезгаданих, Є. Сверстюка, Р. Іваничука, Ю. Мушкетика, І. Калинця, В. Яворівського, Ю. Андруховича.

Крім попередніх чотирьох періодів української літератури, до Антології додано ще один розділ, присвячений літературній критиці, з метою, щоб французький читач мав можливість довідатися про досліди, аналізи, теорію та історію української літератури. Коротко подано розвідки М. Драгоманова, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Зерова, О. Білецького, Ю. Шереха (Шевельова), І. Кошелівця, І. Дзюби, І. Світличного, Є. Сверстюка, Е. Райса і М. Жулинського.

В цій Антології переважає поезія, за нею йде проза, тоді як драма слабо представлена. Вибір залежав від наявності перекладів. Редакція старалася подати якнайновіший загальний перегляд української літератури, але не вдалося включити деяких цінних авторів, серед яких Теофана Прокоповича, Євгена Гребінку, Леоніда Глібова, Анатолія Свидницького, Михайла Старицького, Степана Васильченка, Григорія Косинку, Олексу Влизька, Юрія Смолича, Михайла Стельмаха, Остапа Вишню, Ігора Качуровського і багато інших. Цей недолік можна буде виправити при черговій редакції Антології, а також подати більш селективний вибір текстів.

При авторах додано малий чорно-білий фотопортрет.

Цю Антологію підготувало Наукове товариство ім. Шевченка у Франції, а саме: концепцію подав Аркадій Жуковський, Мішель Кадо і Еміль Круба переглянули переклади, а бібліографічні нотатки кожного автора підготував у більшості Віктор Коптілов, а також А. Жуковський і Е. Круба. Наприкінці книги подано короткі дані про перекладачів творів, розміщених в Антології, підготовлених А. Жуковським. Технічна редакція усього твору належить Ірині Попович.

Редакція Антології дякує усім установам та особам, які посприяли реалізації цього твору, насамперед щедрим спонсорам, список яких подано наприкінці книги. Наша щира вдячність Видавництву ім. Олени Теліги в Києві, яке фахово, дешево і в короткий час видало цю Антологію.

Сарсель, Франція

Джерело: Аркадій Жуковський. Задумано у Барселоні. До виходу Антології української літератури XI-XX століть. Всесвіт. Український журнал іноземної літератури. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/46/41/>

ДОДАТОК Б

КНИЖКОВА ІНДУСТРІЯ ФРАНЦІЇ

Виклад основного матеріалу дослідження. Книжкова індустрія Франції розвивається доволі активно й фінансується державою на високому рівні. Кожен житель має доступ до сучасної книжкової інфраструктури, що охоплює 5 тис. книгарень, бутиків, кіосків тощо. У країні діють майже 8 тис. видавництв, з яких 4 тис. випускають книги постійно, а приблизно 1 тис. – великі й потужні підприємства.

Французький видавничий рік перебуває в ритмічному співвідношенні з низкою значущих подій. Зі стартом навчального сезону, в період між кінцем серпня та початком жовтня, на ринок потрапляє приблизно 600 новинок. З них не більш як 20 посідають найвищі сходинки – настільки висока конкуренція. Цей сплеск активності передре піку премій, що припадає на перший тиждень листопада.

Літературних нагород у Франції доволі багато, з них 10 – найпрестижніші. Безумовно, премії, які здобули автори й видавці, впливають на статистику продажів літератури в передсвятковий період. Упродовж року відбуваються й професійні заходи, як-от Паризький книжковий салон.

Більшість великих видавничих груп Франції мають власні структури, що відповідають за дистриб'юцію. Інший шлях – реалізація продукції через комерційних представників, діяльність яких часто сегментовано: одні опікуються художньою літературою, інші – лише книгами для молоді чи дітей тощо. Частина компаній продає книги лише у спеціалізованих крамницях, решта – у супермаркетах. Усього у Франції працює майже 10 книжкових дистриб'юторів, з яких 4 або 5 – найпотужніші, що мають на складах мільйони назв. Завдяки розвиненій логістиці та професіоналізму фахівців цих компаній шлях книги від видавця до крамниці не перевищує двох діб.

Напрями діяльності об'єднань видавництв

Найвідомішим об'єднанням видавництв Франції є Міжнародне бюро французького книговидання (МБФК) – професійна

організація, до складу якої входить майже 100 видавництв. Директором МБФК є Жан-Гі Буен. Видавництва – члени бюро мають можливість користуватися певними сервісами. Передусім це організація колективної участі в міжнародних професійних виставках. МБФК проводить дослідження книжкових ринків різних країн і ділиться результатами з учасниками. Важливим напрямом діяльності є організація професійних зустрічей між гравцями ринку книговидавців на світовому рівні.

МБФК також приділяє значну увагу організації перекладу книг французьких авторів мовами інших країн. За обсягами продажу прав і перекладів французької літератури країна входить у десятку лідерів. Проте й французького читача цікавлять іноземні видання, насамперед психологічні, детективні, для дітей і молоді. Водночас у Франції доволі активно розвивається сегмент дитячої й підліткової літератури. Це дуже динамічний ринок – як з погляду перекладу творів французьких письменників іншими мовами, так і з погляду купівлі прав на закордонні видання. Потрапити у тренд можуть і великі видавництва, і менш відомі незалежні гравці. Якщо розглядати лідерів експорту прав, то перше місце посідає англomовна література, відтак – Іспанія, Німеччина, Японія.

Для будь-якого автора переклад його творів іноземними мовами є важливою стратегічною метою, тому, враховуючи, як бурхливо розвивається міжнародний ринок прав, слід прагнути того, аби творчість письменника мала якнайширшу промоцію за кордоном. Сьогодні французька мова – друга за кількістю перекладів після англійської, країна попереду таких учасників глобального ринку, як Китай і Німеччина. У 2020 р. різними мовами було перекладено 13 тис. назв французької літератури.

Слід зазначити, що до практики купівлі прав у французьких видавців найактивніше вдаються видавництва англосакської літератури, а решта розподіляється на інші мови. Однак до цього бюджету ще слід потрапити! Якщо видавець не відчуває твір, він не вписується в загальну концепцію чи редакція вважає його безперспективним, ніхто не купуватиме прав.

Ціна на книгу в роздрібній торгівлі у Франції фіксована, а електронна версія коштує на 20% дешевше за друкарську. Роялті

авторам нараховують від роздрібної ціни, а не від видавничої. Проте виникають певні непорозуміння, коли йдеться про книги, права на які продано іншій країні. Авторам важко зрозуміти, чому 300-сторінковий роман у Франції коштує 16 євро, а в українських книгарнях – 6. Видавці часто змушені підвищувати відсоток роялті, аби письменник мав певний зиск від того, що права продають на переклад в Україну. А коли йдеться про електронні версії чи аудіокниги, літературному агентові доводиться вдаватися до складних маніпуляцій, щоб пояснити, скільки вони коштуватимуть у нашій країні.

За останні 20 років професія агента з продажу авторських прав зазнала серйозних змін. Зокрема, інтернет значно прискорив комунікацію: якщо раніше, щоб відправити рукопис, потрібно було користуватися послугами пошти, то тепер достатньо натиснути на клавішу – і він вирушає в будь-яку точку світу. З огляду на ці тенденції, важливою проблемою видавців є створення іноземного відділу – автономної служби, що функціонує майже при кожному французькому видавництві й здатна досягати високих фінансових результатів.

Робота менеджера з прав вимагає постійної мобілізації й адаптації до мінливого й динамічного контексту. Слід добре розуміти еволюцію ринку, видавничу лінію конкретного імпринта. Важливо, наскільки видавництво адаптовано до певного автора, як просуватиме його твори на ринку країни. Для видавництв Франції важлива політика забезпечення прозорих відносин з авторами на всіх етапах. Зокрема, це стосується вибору перекладача, визначення й нарахування роялті тощо. Письменникові надають повну інформацію, аж до особливостей роботи видавництва, що випускатиме його твори.

Французькі видавництва зазвичай авторські, адже цінують співпрацю з письменниками, які навзаєм віддають міжнародні права здебільшого своїм же видавцям. Це означає, що правовий відділ має зосередити зусилля на просуванні автора за кордоном, враховуючи театральні й кіноправа. Майже весь пакет прав опиняється в руках французького видавця, а отже йому потрібні коагенти в різних країнах, зазвичай по одному на кожен окрему мову чи групу споріднених мов, як-от російська та українська.

Проте й ті, й інші відчувають тиск із боку авторів, які стали вимогливішими до можливості публікуватися за кордоном, передусім щодо отримання прибутку. Цей тиск посилюється, коли автор стає популярним.

Очевидно, що під час вибору прав на купівлю зарубіжної книги видавець завжди ризикує. Продажі на національному ринку – доволі об'єктивний показник, адже в іншій країні книга може не стати популярною, і видавець зазнає збитків.

Які ж критерії відбору? Як зауважують експерти, видавець насамперед орієнтується на власний смак. Також він може скористатися послугами рідерів – фахівців, які досконало знають мову, якою написано книгу. Звичайно, ризик об'єктивно є. «Був випадок, – зазначає французький експерт Ніколя Рош, – коли книга, продана 200-тисячним накладом у Франції, виявилася непопулярною на інших ринках. Однак трапляється й так, що несподівано "вистрілюють" незнайомий автор чи роман. Тобто, критерії відбору не піддаються формалізації, а цілком підвладні певним, непрогнозованим примхам ринку».

Цифрове книговидання Франції

Видання паперових книг у Франції має давні традиції й неабиякий досвід, водночас цифрова книга змусила багато видавців розпочати справу з нуля. Сплеск попиту на електронні книги стався наприкінці 1990-х рр. із появою зручних мобільних пристроїв для читання. Проте ще років десять е-книги майже ніхто не продавав. Індустрія розвивається, і нині ставлення видавців до нового формату радикально змінилося. Нещодавно побутувала думка: якщо самі видавці не візьмуться за випуск електронних книг, це робитимуть інші. А сьогодні навіть невеликі незалежні видавництва Франції випускають е-версії, шукають нові канали розповсюдження. Видавці, які активно працюють з цим форматом, отримують від поширення цифрового контенту 10-15% доходу. Звісно, це середній показник, значна частка успіху залежить від жанру. Так, найшвидше переходить в електронний формат масова література: любовні романи й детективи.

Драматичні колізії виникли на старті цифрового книговидання Франції. Приблизно чверть торгового обігу видавництва припадало на зарубіжні країни. Просуванням французької книги у світі

опікується низка державних і громадських організацій, у тому числі МБФВ, які допомагають видавцям виходити на ринки інших країн через участь у виставках, ярмарках, конференціях, семінарах. Це стосується й паперової книги, й цифрової. Про такий формат французькі видавці серйозно замислилися років вісім тому, а головне, одразу зрозуміли, що розвиток технологій, досягнення Силіконової долини не можна плутати з економічною й культурною моделлю, котра працює в певній країні. Зрозуміло, що Google – гігантська, надпотужна система, але користувач знайде там потрібні відомості, якщо пошуковик має певний запас інформації. Тому часто Google та Apple називають окремими дровами – потужними й ефективними, але вони потребують батареї, що виробляє енергію. У цьому разі – це зміст, тобто власне книги. Кому вони належать? Видавцям і авторам.

П'ятнадцять років тому Google, Amazon і Apple брали книги в американських видавців, жодним чином не замислюючись про права. У 2004-му Google запустив проект зі створення власної цифрової бібліотеки. Без згоди правовласників було відскановано величезну кількість текстів, у тому числі французьких авторів. Однак саме француз – Евре де ла Мартиньєр, директор видавництва Le Seuil видавничої групи La Martinière – першим дав відсіч інтернет-корпорації. Позивач домігся, аби в суді порушили питання про ігнорування саме французького авторського права, яке не еквівалентне американському копірайту. Процес, до якого приєдналися Синдикат видавців Франції та Спілка літераторів, тривав п'ять років. У результаті Google й інші члени «великої четвірки»: Amazon, Apple і Facebook – вимушені були укладати контракти безпосередньо з французькими видавцями. Як бачимо, в ситуації з цифровими книгами насамперед слід визначити, хто є власником і зберігачем «джерела енергії» та хто ним керує.

Закон про «недоступні» книги ХХ століття

Щодо «недоступних» книг Франція обстоює офіційну позицію: якщо всі видавці домовилися про спільну діяльність, це справа правомірна. Згідно із законом, держава сканує сотні тисяч текстів французьких авторів, не запитуючи дозволу. На першому етапі це пів мільйона книг, виданих до початку ХХІ ст. і вже відсутніх у продажу. Завдяки оцифруванню вони знову стають доступними

користувачам. Правовласникам надсилали повідомлення про майбутню процедуру, з'ясовували, чи мають вони запитання. Зазвичай спадкоємці авторів не можуть надати адекватну відповідь, оскільки не обізнані в юриспруденції й не розуміють, про що йдеться.

Щоб полегшити цю взаємодію, було створено товариство, що опікувалося оформленням оцифрувань. Закон набув чинності 2015-го, коли встигли реалізувати лише 100 тис. творів. Проте невдоволених виявилось надто багато, в Євросоюз стали надходити скарги на кшталт претензій французьких видавців до Google. І Євросоюз ухвалив рішення, що така практика не відповідає нормам авторського права.

Щодо дистриб'юції цифрових перекладних книг, то все значно простіше. Наприклад, у Франції важко уявити ситуацію, коли потрібно терміново оцифрувати щойно видану книгу. Немає значення, французьке це видання чи перекладне, одночасно виходять обидва варіанти – паперовий та електронний. Французькі видавці давно відмовилися від продажу е-версій у форматі pdf, використовуючи лише ePub. Залишається розв'язати ще одну проблему: версія придбаної книги має бути читабельною на всіх без винятку пристроях. Amazon, Google та інші потужні продавці уникають уніфікації, адже вважають за краще, щоб книгу, придбану на Amazon для Kindle, читали лише на цьому пристрої. Видавці Франції в Євросоюзі домоглися заборони на специфічний формат під один носій.

У Франції цифрові видання охоплюють невеликий сегмент книжкового ринку – приблизно 3% загального обсягу продажу літератури. Проте є видання, котрі реалізують майже винятково в е-форматі. Це юридична література. Якщо врахувати цей чинник, то отримаємо 6% е-книг, проте все одно не 22,5%, як у Великій Британії, і не 24%, як у США. Безумовно, річ не у відсутності гаджетів чи інтернету, а в тому, що чинний у Франції закон єдиної вартості на книгу не допускає конкуренції цін. Конкурують якість і послуги. Цей закон забороняє й великі знижки на цифрові книги, які ще донедавна практикували Amazon і Apple.

Ситуація певною мірою змінилася завдяки активності американського підрозділу французької компанії Hachette. Цей, третій за величиною, гравець на книжковому ринку США пішов в атаку на інтернет-корпорації й, можна сказати, переміг. Так в Америці з'явилася поняття «агентська модель»: книга продається за ціною, призначеною видавцем, а не торговельним майданчиком. Два роки тому обсяги продажу цифрових книг у США становили 28% ринку, а згодом акції Hachette знизилися до 22-23%.

Від 2012 р. система єдиної ціни охоплює й цифрові видання. У Франції контракт автора з видавцем містить два самостійні розділи: перший – щодо видань на папері, другий – щодо цифрової версії. І в першому, і в другому випадках це не кілька речень, а роз'яснення на 10 сторінках.

Після того, як владнали юридичний бік питання, постала проблема податку з продажу. У Франції податок на додану вартість (ПДВ) на книги становить 5,5%, але спочатку цифрові видання потрапляли в категорію «решта», де податок вищий, оскільки цю норму країні, як члену Євросоюзу, нав'язали. Розуміючи недолугість цього рішення, видавці об'єдналися з німецькими колегами, аби лобювати свою позицію. Наприкінці 2016 р. Єврокомісія погодилася з аргументами Франції та Німеччини й встановила для цифрової книги такий самий ПДВ, як і для паперової. Це суто символічна перемога й важко оцінити, наскільки відчутним стане економічний ефект.

Можемо припустити, що до кінця 2021 р. французький ринок цифрової книги зросте від 3-4% до 8-9%. Ймовірно, схожу ситуацію спостерігатимемо в усіх країнах, де діє закон про фіксувану ціну й впроваджено єдину систему оформлення відносин між авторами та видавцями.

Аналізуючи перспективи індустрії, слід розуміти механізми ефективної реалізації е-книг, що не перешкоджатимуть роботі бібліотек і книгарень та не призведуть до їх знищення. Французькі видавці вирішили, що не торгуватимуть лише через гіганти на кшталт Amazon, адже намагаються бути відповідальними за долю галузі. Впливові французькі видавництва об'єдналися в консорціум, аби створити єдину платформу з продажу цифрових книг. Приєднатися може будь-який учасник ринку за умови

дотримання визначених норм. На платформі консорціуму купують книги, щоб згодом довести їх до кінцевого споживача; і для величезного Amazon, і для крихітного торговця з провінції ціна книги буде однаковою.

Яким же виявився для французького книжкового ринку незвичайний 2020 рік? На думку представника Міжнародного бюро французького книговидання Ніколя Роша, «...французький ринок книговидання за минулий рік просів, але менше, ніж очікувалося. Перший місяць 2020-го виявився непоганим, але потім почався спад, пов'язаний з тим, що всі книгарні були зачинені й реалізовували лише електронні та аудіокниги. У травні французькі читачі змогли потрапити у книжкові крамниці, й продажі знову зросли. Пов'язано це було, зокрема, й з тим, що інші культурні пропозиції залишилися обмеженими, наприклад, у кінотеатри можна було потрапити тільки за умови дотримання суворих санітарних норм.

На жаль, рішення про внесення книгарень до переліку соціально значущих об'єктів інфраструктури ухвалено не було, й під час другої хвилі пандемії вони залишалися зачиненими до кінця грудня. Наприкінці року власники книжкових крамниць були занепокоєні, оскільки майже 25% річного обороту припадало на грудень. Перед Різдом книгарні нарешті відчинилися, й ми спостерігали бум продажу літератури, враховуючи, що залишалися зачиненими театри та кіно. Книга стала головним культурним продуктом і одним з основних подарунків.

Рік закінчився падінням: книговидавці випустили набагато менше книг, аніж планували. Проте маємо виділити певні тренди. Найкраще продавалися художня література та підручники. Останні – завдяки тому, що у Франції проводиться освітня реформа. Доволі успішно продавався шлейф для електронних книг: діти два місяці не відвідували школу, й батьки шукали альтернативних рішень для дистанційних занять. Продажі книг для підлітків, коміксів і манга зростають найшвидше, ці видання активно перекладають іноземними мовами. Підвищуються темпи реалізації літератури, присвяченої хобі й практичним аспектам життя.

Цікавий тренд: якщо на початку року найвищий попит мали новинки, то згодом стали краще продаватися книги, випущені

два-три роки тому, наприклад, відбувся сплеск популярності роману Альбера Камю «Чума». Завдяки цим книгам багато видавців змогли поліпшити ситуацію, підірвану кризою.

За останні чверть століття у Франції постійно зростала кількість новинок, і книгарні мали проблеми з їх реалізацією. У 2020 р. ситуація змінилася, й книжкові крамниці спромоглися продати чимало літератури минулих років. Слід зазначити, що видавці вирішили перенести видання книг, запланованих до випуску в першій половині 2020 р., на друге півріччя чи навіть на 2021 р. Це рішення передусім торкнулося путівників різними країнами.

У великих книгарнях (першого рівня) Франції реалізують майже третину книг. Магазины другого рівня трохи менші, в них можуть продавати пресу – ще третина продажів. Книги реалізують і в гіпермаркетах, але останнім часом у цьому сегменті спостерігаємо падіння, хоча навесні ситуація була зворотною: книги можна було купити лише там. Цей канал продажу опинився в привілейованому становищі, тому 2020 р. його частка певною мірою зросла. Однак, попри пандемію, незалежні книгарні у Франції за підсумками року вийшли у плюс. Природно, що в період карантину зросли обсяги продажу через інтернет – на 10%, кількість мережевих покупців збільшилася на 6%.

Цікаву тенденцію спостерігаємо з е-книгами. Показники їх реалізації значно зросли під час першої хвилі пандемії, тоді як восени ця статистика була меншою. Як тільки ситуація владнається й скасують карантин, темпи реалізації електронних видань повернуться до стабільного рівня. Спостерігаємо вибухове зростання обсягів продажу аудіокниг, кількість поціновувачів яких за рік зросла на 70% і становила 3 млн.

Неочікувана для видавців популярність autofiction

Останнім часом на книжковому ринку домінують видання на кшталт autofiction. У літературній критиці автофіксація – це форма белетристичної автобіографії. Autofiction поєднує дві несумісні одна з одною форми оповідання – автобіографію й художню літературу. Вони привертають увагу читача не лише різноманітністю історій, а й формою, мовою та стилем. Чому цей напрям так стрімко набуває популярності?

Autofiction як термін виник у 1970-ті рр. у Франції, на Заході цей жанр набув поширення у 2010-х. Найвидатніші представники – Карл Уве Кнаусгор, Девід Шілдс. Популярність напряду пов'язана з тим, що роман вже не спроможний описати реальність ХХІ ст. У медіа можна зустріти такі міркування: закінчується постмодерністський роман і розпочинається інший – гібридний, авторський, щирий. Новий жанр охоплює не лише автобіографічну частину, особисту історію, це гібридний формат з витончено сконструйованими проблемами, як, власне, і в *theory fiction* (вигадана теорія): не сухий академічний виклад, а захопливе читво. Той факт, що можна прочитати книгу та отримати два в одному: нову інформацію й емоційну історію – приваблює читача. Autofiction кожного разу винаходить нові форми й рішення.

Минулого року твір autofiction вийшов у видавництві Ad Marginem. Це книга британської письменниці, пропагандистки жанру Олівії Ленг «Крудо». Її книги – це своєрідна комбінація засобів fiction, в яких присутній автор. Художня література вже давно має іншу форму. У літературному середовищі точаться розмови про втому від романоцентричної культури. Тривалий період, коли література мірялася романами, бере початок у ХІХ ст. і, схоже, закінчується у наш час. Дедалі більше людей, які пишуть, розуміють умовність такої жанрової конструкції.

Сучасна свідомість перебуває під сильним тиском інтернету, її не порівняти зі свідомістю людини, яка відкривала товстий роман при мерехтінні свічки. Це фрагментарне сприйняття, що останнім роком збагатилося фобіями й тривогами. Autofiction – найпопулярніший альтернативний шлях, і він доволі розмаїтий: іноді це спроби згадати забуті імена чи вбудувати у простір літератури неканонічні жанри (збірки оповідань, «листівки з того світу» тощо).

Характерною особливістю autofiction є стратегія, якій властива фігура автора – письменника-початківця. Це роман про те, як головний герой приходить до ідеї написати книгу про себе. У російськомовній традиції чимало таких текстів, схожі тенденції виразні й у серіальному світі. Один із найбільш обговорюваних торішніх серіалів – це autofiction мовою телемистецтва. У нього є творець, який використовує власний досвід, змішує факти й художньо їх інтерпретує. І якщо на Заході autofiction-романи

виходили упродовж 30-40 років, то до нас вони потрапляють одночасно й здається, що сучасна проза – це суцільна автофіксація: скрізь одне величезне «Я».

Ймовірно, найцікавіше в autofiction – не термін і його історія, а популярність жанру. Певною мірою це своєрідна неймережа: оскільки autofiction модний тренд, писати книги в цьому жанрі набагато крутіше, ніж вигадувати карколомні сюжети для романів. Йдеться про людей, які, можливо, особисто не цікаві: вони стають популярними завдяки своїм книгам. За множиною романів цей жанр жіночий, виразна його спорідненість з Instagram, TikTok і Stand-Up – жанрами, що ґрунтуються на документалістиці. Autofiction – той самий Instagram, фіксація подій життя в картинках і текстах. Утім, не варто зневажати решту жанрів. Нині autofiction в тренді, але романи ще повернуться.

У сучасному світі багато книг, які описують не вченого як героя, а науку як середовище. У XVIII-XIX ст. образ ученого-одинака був надзвичайно актуальним і впізнаваним. Науку творили індивідууми. У наш час цього практично не відбувається, відкриття здійснюють колективи учених, університети, лабораторії. Імена поодиноких дослідників, причетних до певних відкриттів, майже невідомі. Різні колективи приходять до однакових результатів і далі рухають науку разом. Учений більше не одинак. І як персонаж книги він поступається місцем науці як середовищу. Як приклад наведемо книгу Стівена Кінга «Інститут», в якій наука – важлива частина історії. Є ще один тип – учений-робінзон, який з примхи долі опиняється у складних обставинах і вимушений змінювати світ силою науки. У сучасній літературі це, наприклад, роман «Марсіанин» Енді Вейра. А Луїз Бенкс із книгою «Історії твого життя», за якою знято фільм «Прибуття», – позитивний і натхненний приклад ученого-гуманітарія, яких у книгах набагато менше, аніж «технарів». Ще один приклад – роман «Анігіляція», в якому героїнями є жінки-учені з їхніми філософськими міркуваннями, сповненими сумнівів і коливань.

Цікаво розглянути питання, чому взагалі існує культура негативного ставлення до вчених. Якщо успішні науковці десь і залишилися, то лише у фантастиці чи історичних романах. Цей жанр або фантастичний, як одноріг, або вимерлий, як дронт,

тобто такі персонажі перебувають не в актуальній реальності. Чому так? Людство нині живе в суспільстві, що одночасно технологічно залежно та технофобно. Наука дедалі менше зрозуміла й дедалі більше скидається на чорну магію. Очевидно, що істерія щодо пандемії (штучне походження, вакцинація-чипування) – породження глибокої технофобії. Що більше у світі технологій, що більше його пронизано світлом науки, то більше страхів і проблем. Тому негативний образ ученого, який нехтує моральними й загальнолюдськими принципами, дедалі частіше з'являється у книгах і кіно. Література стає віддзеркаленням нашої тривожної реальності.

Сьогодні загальний рівень читача знижується, а розрив між наукою, що здійснює великий стрибок, і читачем стає драматичним. Питання в тому, чи готовий читач до образу вченого, який створює розумне, добре, вічне, і чи готовий читач його романтизувати?

Я однаково погано ставлюся до сегрегації читачів. У певному розумінні споживач завжди правий. Звичайно, це десаєралізація літератури, але ж книги пишуть для читача. Якщо вважати, що він примітивний і не здатний досягнути романтичні ідеали, притаманні ученим, то цей погляд непродуктивний. Сучасні виклики суспільства перебувають у площині етики. Читачі хочуть, аби у книгах учені робили щось таке, що люди можуть досягнути. Однак щоб розібратися в сучасній молекулярній біології, слід мати профільну освіту. Навіть біологи із сусідніх галузей не розуміють один одного, те саме стосується будь-якої науки, що динамічно розвивається. У людства є запит на те, щоб учені робили добро, натомість вони резонно заперечують: наукове дослідження – поза мораллю та етикою. Звідси й розрив між умовним героєм і умовним читачем, адже є ще й письменник. Авторіві, аби написати роман про учених, які сподобаються читачеві, слід мати широке коло знань, і якщо він ґрунтовно опрацював тему, то, найімовірніше, писати не стане.

Висновки.Потужна й динамічна книгоіндустрія Франції ґрунтується на столітньому досвіді, але спроможна гнучко реагувати на сучасні виклики. Найбільший сегмент ринку належить художній літературі, зокрема романам, крім того, значні обсяги реалізації припадають на категорії шкільних підручників та освітньої

літератури, гуманітаристики, книг для дітей та юнацтва, коміксів і прикладної літератури. У 2020 р. зросла динаміка продажів електронних видань, до чого спричинилася реформа середньої освіти, дві третини цифрових видань становить професійна й університетська література.

Щодо каналів реалізації літератури у Франції, то на тлі пандемії частка продажів у великих книгарнях і мережах, так званих книгарнях першого рівня, скорочується, тоді як зростають темпи продажу через інтернет-книгарні. Пандемія позначилася й на розподілі продажів між великими торговельно-розважальними центрами, що зачинялися під час карантину, й продуктовими гіпермаркетами, що продовжували працювати.

Вагомим складником ефективної книговидавничої політики Франції є закон щодо єдиної ціни на книги, що дає змогу видавцям встановлювати фіксовану ціну на свої книги, а також захистити невеликі видавництва й книгарні від конкуренції з великими гравцями.

Джерело: Сенченко М. Книжкова індустрія Франції. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. URL: <http://www.upba.org.ua/index.php/uk/vydavnytstva/item/368-knyzhkova-industriia-frantsii>

ДОДАТОК В

ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ З 1991 ДО 2012

*Дослідження фонду Next Page в рамках проекту Book Platform
підготувала Ірина Дмитришин, лютий 2013*

I. Вступ

Україна мало відома країна у Франції. Відповідно, українська література невідома як така. Тільки посвячені спеціалісти славісти згадають Шевченка/Андруховича, тоді як широкий загал при згадці про Україну теж назве Шевченка, але не Тараса – Андрія. Нерідко звучить також ім'я Гоголя, з неодмінними супровідними питаннями щодо Росії/України та російської/ української мови. Перші згадки про українську літературу з'являються у Франції у ХІХ столітті завдяки зацікавленню славістів, серед яких варто згадати визначні імена Альфреда Рамбо, Люї Леже що цікавилися Російською імперією, а також Адольфа д'Аврїля, який присвятився вивченню слов'янських культур загалом. (Існує також, менш впливовий, польський фільтр.) Саме завдяки їм були надруковані перші переклади поем Тараса Шевченка, а також дослідження про українські думи. Чимало подорожніх до Російської імперії, переїжджаючи Україною, приносили до Франції романтичні спомини про український фольклор чи, як Арман Сільвестр, згадували землю Гоголя і стверджували романтичний образ краю щедро наділеного природою: «...Україна – земля кохання».

Величезний успіх мала у Франції епопея Марка Вовчка Маруся, адаптована до французького смаку і підлаштована під французьку проблему автором – який провів паралель між Україною та Альзасом, втраченим Францією під час франко-пруської війни – одним з фундаторів дитячої літератури, видавцем П'єром-Жюлем Ецелем (літературне псевдо П.Ж. Сталь). Незважаючи на те, що прізвище справжнього автора швидко зникло з обкладинки, книжка, яка лишалася улюбленим твором французьких дітей (зокрема дівчат), поширювала українську тематику.

II. Огляд ринку книговидавництва та перекладів у Франції

Статистичні дані по французькому ринку книговидання можна переглянути в інтернет мережі на сайті Міністерства Культури Франції:

http://www.dgmic.culture.gouv.fr/IMG/pdf/Chiffres-cles_2010-2011.pdf

У 2011 році у Франції було видано 70 109 титулів, що на 4,2% більше ніж у 2010 році (67 278 назв). Середній тираж у 2010 році становив 7 937 примірників, що на 2,6% менше відносно попереднього року. Нові титули склали трохи більше 60% продажів протягом 2010 – 2011 років. У 2012 році, було видано 65 412 нових титулів. У 2011 році загальний обсяг продажу впав на 1% у грошовому вимірі порівняно до попереднього року. Ця тенденція до зниження утримується третій рік поспіль, як стверджує Франслівр. Натомість, за кількість назв, тенденція вже другий рік є позитивною: +7% у 2010, +2% у 2011. Якщо прибутки видавців незначно збільшилися у 2010 році (+0,2%), кількість проданих примірників впала на 2,7%, лишаючись на відносно високому рівні 451,9 мільйонів примірників. Цей спад частково обумовлюється збільшенням продажів електронних книжок (+2%), що становило у 2010 році 52,9 мільйонів євро. У 2012 році, продаж інтернет мережами збільшився на 6,5%. Ціни на книжки у 2011 році збільшилися у середньому на 2,2%. У книжковому секторі працювало у 2008 – 2009 роках 13 792 особи, тоді як книгарні задіюють 12 467 осіб.

Якщо говорити про читацькі звички, близько 50% французів купують як мінімум одну книжку на рік, тоді як 11,3% купують річно більше 12 книжок. Якщо 23,4% населення купують книжки у книгарнях, 13,1% послуговуються Інтернетом. 70% французів від 18 років, згідно даних 2008 року, прочитали хоча б одну книжку за рік, тоді як 17% стверджують що прочитали більше 20 книжок. У 2010 році французький ринок пропонував 622 440 титулів, проти 599 450 у 2010 році (+3,8%).

Романи становлять 24% фінансового обсягу (25% проданих примірників), 14% обсягу (20% примірників) припадають на

книжки для дітей, тоді як 10% обсягу (8% примірників) складають підручники. Кишеньковий формат складає 18,5% друкованих титулів і 25,2% проданих примірників, що становить 12,9% фінансового потоку.

Переклад займав у 2009 році 14,3% (9 088 нових титулів) і становить у 2011 році 15,9% або 10 226 нових титулів. 60% книжок перекладених у 2011 році у комерційних видавництвах були перекладені з англійської мови (6 130 титулів), тоді як на наступний щабель – японську мову – припадає тільки 8,8% і 898 титулів. Перша з східноєвропейських мов – російська – становить 0,9%, або 96 титулів. У 2010 році, Франція продала за кордон права на 9 478 титулів (сукупні дані від 98 видавців).

III. Переклади з [української] на [французьку] мову

III.1. Загальні дані та поділ за жанрами

Перша спроба узагальнюючої збірки присвяченої українській літературі мала місце у 1919 році, у Берні, стараннями графа Тишкевича: йшлося про резюме історії української літератури С. Сфремова.

У міжвоєнний період у Інституті Східних Мов відкривається завдяки старанням Ілька Борщака кафедра україністики. Він же докладав зусиль до поширення української словесності, вів історичні студії і намагався, дарма що не завжди з науковою вимогливістю, давши поштовх численним легендам і перебільшенням, вкорінити імідж України як європейської нації. Саме його учениця, Марі Шерер-Долгорукий, яка заступила його на посаді завідувача кафедрою, зробила найповніше видання українських дум у 1947 році.

У повоєнний період, не в останню чергу завдяки радянсько-французької співпраці, побачили світ у престижному видавництві Галлімар, Вершники Яновського та Художник Шевченка.

Але буде несправедливо ствержувати що переклад українських авторів пропагувався тільки як один з різновидів радянської літератури. На цей період припадає також вихід французькою мовою романів представників української літературної діаспори

– Марія Уласа Самчука та Сад Гетсиманський Івана Багряного. Неможна не згадати і Михайла Осадчого, журналіста, поета, письменника, дисидента, який передав рукопис книги на Захід, де вона 1971 вперше вийшла друком, стала відомою і одразу була перекладена англійською, німецькою, французькою, іспанською, російською й китайською

мовами. Наступного 1972 року книга «Більмо» посіла шосте місце серед 102 бестселерів у Франції.

Отже, йдеться радше про визнання вартості української літератури загалом. У 1981 році виходить у видавництві Галлімар переклад Жовтого князя Василя Барки, який моментально зникає з полиць і є нині надзвичайною бібліографічною рідкістю.

Варто згадати роботу проведено у справі популяризації українських авторів і української літератури у Франції українською друкарнею – ППУФ, яку було засновано у 1933 році. Саме з-під її пресів вийшли анотовані переклади творів шістдесятників, а також збірки присвячені Тарасу Шевченку, Іванові Франку та Лесі Українці (як правило йшлося про акти конференцій організованих у Сорбонні). Не зважаючи на той факт що ці публікації мали дещо конфіденційний характер і не поширювалися у загальних мережах книгарень, вони підтверджували історичність української літератури.

Українська газета – «Українське слово» – де друкувалися твори дисидентів, зокрема Інтернаціоналізм чи русифікація І. Дзюби чи Горе з розуму В. Чорновола, підтримувала імідж потужної інтелектуальної спільноти яка веде шляхетну боротьбу проти тоталітарної системи. Український дисидентський рух уособлювався у Франції чи не в першу чергу українськими письменниками. Кампанія на підтримку Леоніда Плюща чи Василя Стуса, смерть останнього у пермському таборі, супроводжувалися кампаніями у французькій пресі, яка неодмінно згадували про утиски що їх переживає Україна та її творчі сили.

У пост-радянський період, перший комерційний переклад з української мови – Микола Хвильовий – був надрукований у Едісьон дю Роше (Edition du Rocher), після того як у ньому вийшла книги дисидента Леоніда Плюща, Україна, даєш Європу.

Видавництво Нуар сюр Блян, яке спеціалізується на східно-європейській літературі, одним з перших звернуло погляд на Україну. На сьогодні тут з'явилося три книжки Юрія Андруховича і готується до друку четверта. Це ж видавництво включає українських авторів до тематичних збірок, як то Одеса трансфер (2011) чи Літературний Атлас країн центральної та східної Європи (2009), а також готує видання до кінця 2013 року роману Сергія Жадана, Ворошиловград.

До молоді когорти письменників які з'явилися у Франції треба додати роман Любка Дереша Культ, що вийшов у престижному видавництві Сток. Останніми роками, завдяки старанням поетів ентузіастів Д. Чистяка та І. Рябчія з'явилися у Франції і Бельгії численні поетичні переклади, як сучасних так і вже класичних поетів.

III.2. Інші публікації

Завдяки наполегливості професора Аркадія Жуковського з'явилася на світ Антологія української літератури, яка зібрала чи не всі існуючі переклади на французьку мову. Але, ця книга не зможе потрапити до легальних мереж через не завжди чітке дотримання авторських прав.

Серед інших джерел розповсюдження українського слова варто згадати літературні журнали, які публікують окремі поетичні чи прозові твори. До франкомовних грубих літературних журналів які друкували українських авторів, належить швейцарське «Ревю де Бель-Летр», що надрукувало Андруховича і Жадана (2010/1-2 і 2012/2), а також «ВісєВерса», який відкрив свої сторінки Юрієві Андруховичу (2012/6).

III.2. Інші публікації

Завдяки наполегливості професора Аркадія Жуковського з'явилася на світ Антологія української літератури, яка зібрала чи не всі існуючі переклади на французьку мову. Але, ця книга не зможе потрапити до легальних мереж через не завжди чітке дотримання авторських прав.

Серед інших джерел розповсюдження українського слова варто згадати літературні журнали, які публікують окремі поетичні чи прозові твори. До франкомовних грубих літературних журналів які друкували українських авторів, належить швейцарське «Ревю де Бель-Летр» що надрукувало Андруховича і Жадана (2010/1-2 і 2012/2), а також «ViceVersa» який відкрив свої сторінки Юрієві Андруховичу (2012/6).

IV. Переклади [українських] авторів іншими мовами

Українські автори потрапляють до французького читача завдяки прямим перекладам (у 60-х роках практикувався переклад через польських чи російських посередників).

З видань, наведених у списку, лише твори Андрія Куркова та Марії і Сергія Дяченків перекладалися з російської, тобто мови якою вони були створені. Андрій Курков, якого все більше, завдяки його ж старанням, ідентифікують як українського – російськомовного, але українського – письменника, є беззаперечною зіркою у Франції: видавництво Ліана Леві надрукувало більше десяти його творів.

V. Умови праці та професійного розвитку

Професійне навчання літературного перекладу, а не просто письмового, з'явилося у Франції не так давно. Більше половини студентів вчать перекладати з англійської мови, що зрештою об'єктивно відповідає перекладацькому ринку, де лівова частка належить перекладним книжкам з англійської мови. Перекладацькі дипломи чи опції можна отримати у паризькому університеті Сен-Шарль та Інституті східних мов і цивілізацій – єдиному, до речі, закладові де викладають українську мову. Експериментальну школу літературного перекладу було відкрито у Національному Центрі Книги – СНЛ: <http://www.etl-cnlf.fr/>.

Користуються популярністю щорічне зібрання літературних перекладачів у місті Арлі (цьогорічна сесія святкуватиме 30 річницю) <http://www.atlas-citl.org/fr/assises.htm>

Зібрання 2012 року об'єднало 228 перекладачів протягом трьох днів у листопаді. У Арлі також відбуваються зустрічі у рамках Міжнародного Коледжу Літературних Перекладачів (СІТЛ), який ставить за мету налагодження контактів між перекладачами різних країн і різних рівнів (<http://www.atlas-citl.org/fr/citl.htm>).

Інтереси перекладачів захищає, зокрема, Асоціація Літературних Перекладачів Франції (АТЛФ): <http://www.atlf.org/>. Вболіваючи за якість перекладів, Асоціація слідкує за тенденціями ринку, а також надає поради перекладачам щодо захисту їх прав у стосунках з видавцями (складання контракту, наприклад). Асоціація рекомендує орієнтовний тариф на рівні 20-22 євро за сторінку у 1500 знаків. Мінімальна ціна визнана працівниками сектору складає 18 євро за сторінку 25 рядків/60 знаків (джерело: СНЛ). АТЛФ надає також список перекладачів членів за типом перекладу та лінгвістичними комбінаціями. На даний момент, на сайті асоціації з української зазначені Оксана Мізерак і Ірина Дмитришин.

Останніми роками, переклади з української мови у комерційних видавництвах друкували Марія Маланчук та Олесь Маслюк. Професійний реєстр Франслівр подає на запит «український перекладач» чотири прізвища: Галина Чернієнко, Дмитро Чистяк, Євгенія Кононенко і Ганна Малець.

У 2011 році СНЛ замовив П. Асуліну звіт про ситуацію перекладачів (умови праці, права і обов'язки): http://www.centrenationaldulivre.fr/fichier/p_ressource/1942/ressource_fichier_fr_ressource_fichier_fr_2011.assouline.la.condition.du.traducteur.pdf. Провівши широкі консультації, зокрема з АТЛФ, звіт зазначає що ситуація перекладача у Франції викликає заздрощі у решти планети.

Сприяння перекладу

Умови надання допомоги на переклад від Національного Центру Книги – СНЛ – розписана на сайті організації: [http://www.centrenationaldulivre.fr/fr/editeur/aide_a_la_traduction/ide_pour_la_traduction_en_francais_d_ouvrages_etrangers/](http://www.centrenationaldulivre.fr/fr/editeur/aide_a_la_traduction/aide_pour_la_traduction_en_francais_d_ouvrages_etrangers/)

Комісія яка збирається тричі на рік, приймає рішення по запитах які їй адресують напряду перекладачі, і надає допомогу

на у сумі максимум 7 000 євро. Комісія розглядає критерії такі як важливість перекладу обраного твору на французьку мову, складність перекладу, фінансова ситуація перекладача і якість наданого перекладеного уривку.

VI. Посередники

Провідна роль у популяризації творів української літератури і перекладів належить перекладачам. У Франції системно цим питанням займаються: Оксана Мізерак, яка очолює «Український Літературний клуб», на запрошення якого в Парижі пройшла вже не одна акція з українськими письменниками, та Ірина Дмитришин, яка діє не тільки як перекладач, але й промоутер української літератури на теренах Франції і виступала координатором подій (починаючи з 2010 року), які відбувалися за програмою міжнародного проекту «Більше країн-більше книжок» (<http://www.uabooks.org/>).

Завдяки старанням недержавних організацій, які діють в рамках цього проекту у Франції за останні 2 роки, активізувалась співпраця між українськими і французькими видавцями та офіційними інституціями, які опікуються книжковою політикою у Франції.

Україна була запрошена почесним гостем на літературний фестиваль в м. Коньяк в 2012 році, а в березні 2013 року вперше за багато років на книжковому Салоні в Парижі буде організовано офіційний український стенд за участю 7 українських письменників та 5 видавців.

Асоціація «Mouvement Interculturel France-Ukraine (МІСТ)», яка діє в Страсбурзі є партнером проектів по організації заходів з просування української літератури у Франції.

VII. Реакція на переклад

з української мови занадто мало щоб окреслити загальні тенденції. Але, реакції які з'явилися у пресі після друку романів

Ю. Андруховича чи Л. Дереша були позитивними і підкреслювали потужність і тяглисть зв'язків з центрально-європейською літературою, а також гоголівські мотиви.

З 2012 року, коли стало відомо що найвідоміше французьке видавництво Gallimard підписало угоду з Марією Матіос і після того як ім'я України прозвучало на Фестивалі Європейської Літератури (Коньяк), полегшили спілкування у видавничих французьких колах з українськими видавцями: Україну почали ідентифікувати на видавничій мапі Європи. Саме завдяки Коньяку була надрукована збірка українських новел у серії «Мініатюри» (видавництво Мажелян), яка об'єднала 6 авторів: М. Матіос, О. Забужко, Ю. Андрухович, С. Жадан, А. Курков і Ю. Прохасько.

VIII. Підсумкові положення та рекомендації

Відсутність чітких ідентифікаційних маркерів країни і літератури значно утруднює спроби популяризації українських авторів. Пропонуючи сьогодні українського автора французькому видавцеві / читачеві, варто розуміти що у співрозмовника, як правило, не виникає жодної літературної асоціації, окрім можливо стосовно Гоголя, очевидно амбівалентної.

А тому, всі заходи спрямовані на відновлення місця Україна на ментальних мапах французів є надзвичайно важливими і потрібними. До їх числа можна занести безсумнівні успіхи презентації української літератури у Національному Центрі Книги у 2011 році, а також запрошення України як почесного гостя на Фестиваль Європейської Літератури у місто Коньяк у листопаді 2012 року.

Присутність України на Книжковому Салоні у Парижі, вже другий рік з програмою презентацій і виступів на які запрошуються французькі працівники книжкового сектору, рівно як і зустрічі у Франкфурті, Лейпцігу чи Лондоні, дозволяють поширити мережу контактів, без яких годі сподіватися зацікавити французьких видавців українськими авторами. Видання Альманаху-каталогу з уривками українських авторів (http://www.uabooks.org/index.php?option=com_content&view=article&id=105:-1&catid=11:2012-05-30-10-09-54&Itemid=16) є також

одним з каналів предметного ознайомлення спеціалізованого прошарку з сучасною українською літературою.

Надзвичайно важливою була б постійна співпраця з французькими книжковими інституціями, такими як БІЄФ (Міжнародне Бюро Французького Видання) <http://www.bief.org/>, СНЛ (Національний Центр Книги) чи Книжка Франція (Франс Лівр) <http://www.francelivre.org>.

На сайтах цих організацій, зокрема БІЄФу, варто було б розмістити Огляд українського ринку (такі дослідження існують на більшість країн, або під загальною назвою Видавнича справа у..., або у іншій формі, як то: Каталог видавництв країн Балтії:

Естонія, Литва, Латвія (серпень 2011); Ситуація та перспективи книжкового ринку у Об'єднаних Арабських Еміратах (лютий 2011); Елементи інформації щодо книжкового ринку Росії (липень 2009) і т.і.) Такі дослідження – БІЄФ їх друкує зазвичай 3-4 на рік – свідчать перш за все про існування у країні книжкового ринку, читачів (що безперечно цікавить в першу чергу більшість французьких видавців), а отже і письменників. Крім загальних досліджень, існують також тематичні секторні розвідки, такі як Видавництво мистецьких альбомів у Туреччині (грудень 2012), Комікси та дитячі книжки в Росії (грудень 2012), Університетські видання у Сполучених Штатах Америки (вересень 2011).

Нарешті, непогано було б допомогти БІЄФу заповнити рубрику Україна, яка на сьогодні біліє порожньою сторінкою. Так само як Україна відсутня у рубриці «Іноземні видавці», яка заповнюється згідно зазначеній інформації, завдяки обмінам і контактам з партнерами. (Для порівняння, Росія афішує 6 видавництв, Польща – 2). Відсутність присутності, перефразуючи українського письменника, наводить на думку про відсутність чи надзвичайну слабкість і невикінченість книжкового ринку як такого. Варто також пильніше вивчити програми обмінів та ознайомлення з французьким ринком, організовані БІЄФом (рубрика «Професійні обміни»), як інструмент нав'язування плідних контактів.

Міжнародний Коледж Літературних Перекладачів міста Арль (СІТЛ) організовує також бінаціональні зустрічі з певними країнами у формі семінарів між досвідченими перекладачами і

початківцями, де би варто було спробувати запропонувати українську мову: <http://www.atlas-citl.org/fr/citl.htm>

Не останньою проблемою поширення української книжки є майже втрата позицій в університетських колах. Українські студії систематично не розвивалися в силу об'єктивних і суб'єктивних обставин, і якщо є окремі дослідження у історичній чи політичній ділянках, літературні студії перебувають на даний момент у стані відірваності від загального літературного процесу. Потрібно буде чимало наполегливих зусиль аби повернути місце України, хоча б на позиції кінця XIX – початку XX століття, навіть якщо ситуація того часу зумовлена перш за все присутністю таких потужних імен українського слова як Іван Франко, Леся Українка чи Ольга Кобилянська. Але поза існуванням першопричини – письменників світового рівня – цей процес не почнеться допоки не з'явиться певна кількість студентів які опанують українську мову на рівні достатньому аби читати, аналізувати і поширювати знання про українську літературу. Тому обміни, літні мовні школи для студентів, семінари та стажування для перекладачів, знайомство з Україною, її історією і культурним простором є вкрай важливими.

Всі ці заходи, зустрічі, контакти складають шаблі майбутніх успіхів української літератури у Франції. Є надія, що постійна присутність українських авторів і видавців на заходах, які організовує французький книжковий ринок, з часом кардинально змінить ситуацію.

Нарешті, українська література не може розраховувати у Франції на потужне сприяння дипломатичних чи культурних державних структур. Підтримка перекладів, організація фестивалів музики чи театру, зустрічей з французькою публікою, чим регулярно радують парижан Польський, Угорський чи Чеський Інститути, не порівняти з політикою офіційного Києва. Програма сприяння перекладам фонду «Опен Юкрейн» є на сьогодні єдиним відомим українським актором на цьому ринку.

Джерело: Дмитришин І. Переклади з української мови французькою мовою з 1991 до 2012. 2013. URL: <http://www.bookplatform.org/images/activities/429/15ukpj5oa76ilrg3.pdf>

ДОДАТОК Г

ІРИНА СЛАВІНСЬКА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ТРЕНД: КОМУ ЦІКАВА УКРАЇНА?

Створити в Європі тренд на українську літературу – саме такі амбітні цілі переслідують учасники круглого столу «Чи матимемо добрі переклади» та проекту «Ukrainian Literature in European Context. European Literature in Ukrainian Context».

Це спільний проект, в якому візьмуть участь декілька українських видавців і, можливо, Асоціація книговидавців і книгорозповсюджувачів.

Ідеї видаються вкрай позитивними: учасники збираються не лише сприяти роботі перекладачів з іноземної мови українською. В планах також розгорнути діяльність із зацікавлення європейських книговидавців у створенні українських перекладів, познайомити Європу з сучасною українською літературою, виховати молоде покоління перекладачів.

Чи цікава українська література Європі? Хто кого має представляти? Які автори могли б «прижитися» на жвавому і набагато більш прибутковому закордонному книговидавничому ринку? Хто перекладатиме українські тексти іноземними мовами?

Тут виникає більше запитань, ніж відповідей. Надати відповіді мали «агенти впливу» – саме так Анетта Антоненко («Кальварія») назвала українців, які проживають за кордоном і зацікавлені у впровадженні програми.

«Агентів впливу» наразі було представлено двоє. Це Ірина Сабор – перекладач, радник з питань культури посольства України в Норвегії та Ірина Дмитришин – професор кафедри Східних мов, літературний агент, автор французьких перекладів українською мовою у Франції. Поспілкуватися з ними вдалося за допомогою Skype.

Ірина Сабор поділилася досвідом спроби зацікавити іноземного видавця українською літературою: «Я взимку ініціювала зустріч із норвезькими видавцями, щоб презентувати їм українську літературу. У відповідь я отримала хвилю цікавості та

здивування від того, що наша література була раніше їм невідома. З іншого боку була також певна інертність до конкретних кроків, бо українська література для Норвегії – це цілина».

Водночас перекладач Ірина Дмитришин нагадала: «Якщо український автор потрапляє на стіл французькому редактору, то він потрапляє на стіл, де вже лежать твори інших світових авторів. Це світова літературна конкуренція. А ще це питання іміджу – наскільки Україна цікава Франції?».

Представляти сучасну літературу складно – виникає, як мінімум, одне запитання. Які автори є репрезентативними? Тобто, як визначити, хто гідний включення у той список пропозицій щодо перекладів?

Ірина Сабор пропонує відштовхуватися від пропозиції видавництва: «Це не може бути окремим проектом посольств України закордоном. Найбільша проблема – це банальна проблема відсутності презентаційних матеріалів у українських видавництвах. Також бракує аматорських перекладів української літератури іноземними мовами, таких, які можна передати у видавництва для першого враження – це відбиває охоту до співпраці».

А Ірина Дмитришин бачить проблему з точки зору літературного агента: «Україно-українські твори не підуть на зарубіжний ринок. Українська книжка, яка може зацікавити, має бути репрезентативна, але універсальна. Купуючи українську книжку, французький читач мріє з нею купити кавальчик України. Наразі це дуже добре зрозумів Андрій Курков».

Ідею про необхідність спільних кроків з української сторони заявила також Анетта Антоненко – зокрема про ініціативу створення спільного каталогу українських видавництв та про ідею публікації в інтернеті підкастів – записів круглих столів і дискусій навколо теми перекладів.

Однак тут виникає наступна проблема – проблема майданчиків для оприлюднення результатів роботи.

Учасники закликали приєднуватися до ініціативи українські медіа, але тим же самим журналістам дісталось й на горіхи. Директор видавництва «Нора-Друк» Елеонора Симонова, яка виступила з лекцією про професійну етику критиків та журналістів, що пишуть про літературне та культурне життя, поскаржилась на

її відсутність. Одним із центральних персонажів цього спічу стала і ваша покiрна слуга.

Не обiйшлося і без центральної для даної проблеми постаті – перекладача. Від їх спiльноти виступив перекладач з англійської та німецької мов Олекса Логвиненко, який відкрив завісу над виробничою кухнею:

«Перекладач не може проiснувати на заробітки, які він отримує. Переклад 1800 знаків тексту середньої складності коштує 3-5 доларів. В день перекладач може робити до 4-5 сторінок перекладу. Хоча зараз я перекладаю "Людину без властивостей" – це складний текст, в день я перекладаю лише 2 сторінки. Це значить, що за місяць роботи я заробляю не більше 1000 гривень».

Євгенія Кононенко, колега Логвиненка по цеху, бачить іншу сторону медалі і стверджує, що «не можна казати, що текст перекладу вийшов поганий, бо платять мало».

У будь-якому разі перекладач художньої літератури в Україні сьогодні отримує менше, ніж, скажімо, досвідчена прибиральниця без вищої освіти.

Можливо, ситуацію можна врятувати, якщо перекладачам платити більше?

Андрій Мокроусов («Критика»), як видавець, вголос поміркував про шляхи пошуків достойної оплати роботи перекладача. Картина намалювалася доволі апокаліптична, причому видавці стверджують, що не знають, як із неї вийти:

«Середньомісячний темп перекладу – 5 друкованих аркушів, тобто 110 умовних сторінок по 1800 знаків. Перекладач на місяць має заробляти близько 1000 доларів. Тобто за друкований аркуш перекладач отримуватиме 200 доларів. Редактор отримає близько 70 доларів за аркуш, хороший коректор – десь половину від літературного редагування».

«Тобто понад 300 доларів собівартість друкованого аркуша. Тобто неповний препрес книжки на 200 сторінок коштуватиме 6 тисяч. Уявіть, що ми чесно платимо податки – інколи ми це робимо – і тоді собівартість буде не 6 тисяч, а понад 10 тисяч».

«Якщо це наклад 2 тисячі, то собівартість однієї книжки – і це без купівлі прав, без друку, без верстки, без дизайну – складе як мінімум 36 гривень», – резюмував Мокроусов.

У свою чергу Елеонора Симонова для порівняння з Україною навела Індію: «В Індії 1800 знаків коштують максимум 2 долари. Але книжки там все одно дорожчі, ніж в Україні – не менше 10 доларів».

Володимир Брискін (видавництво «Теза») повторив цю думку конкретніше: «Українцям треба звикати, що книжка буде дорожчати, що книжка повинна коштувати не 10 гривень, а 10 євро. Коли суспільство стане готове хоча б раз на місяць віддати таку суму за книжку, весь ланцюг працюватиме справно».

Власне, дискусія закінчилася черговим усвідомленням того, що українці читають і платять мало, а молоді перекладачі виконують свою роботу погано.

Попри банальність висновків, оголилася одна цікава річ.

З одного боку, організатори ініціативи просування української літератури говорять про низку відчутних проблем і хиб недостатньої представленості інформації про сучасну вітчизняну літературу. Для допомоги вони пропонують створення сайту, сторінки на «Facebook», підкастів, регулярні зустрічі, поїздки закордон для проведення семінарів і тренінгів.

Проте з іншого боку це надто скидається на створення красивої обкладинки та імітації бурхливої діяльності. Чому? Тому що всі інформаційні заходи залишаються беззмистовними, якщо не відповісти на декілька фундаментальних запитань.

Як привчити українців читати?

Як навчити видавця проводити послідовну політику видання справді якісних і цікавих романів у справді якісному та цікавому перекладі зі справді якісною редактурую?

Як виховати хорошого перекладача і змусити його працювати з художньою літературою?

Як зацікавити українською літературою Європу? Адже одне діло, коли все тримається на 1-2 ентузіастах у кожній країні окремо, і зовсім інша – коли література знаходить свої «обличчя» і репутацію.

Джерело: Славінська І. Українська література як тренд: кому цікава Україна? *Українська правда*, 20.05.2010. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2010/05/20/48928/>

ДОДАТОК Д

ДУРМАНЕНКО А.М. ФРАНКОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Якщо українська історія у світі вже досить відома, якщо інформацію про українських поетів і письменників знайти можна, то переклади українських класичних і сучасних авторів іншими мовами до останнього часу з'являлися рідко і їх було мало. Залишається українська література «terra incognita» і для франкомовної аудиторії. Досліджуючи українсько-французькі літературні відносини у XX-XXI століттях, можна назвати кілька спроб познайомити франкомовний світ з українською художньою літературою.

У 1921 році Михайло Грушевський підготував Антологію української літератури до середини XIX ст., що охоплювала українську літературну спадщину різних часів від періоду XI ст. до творів Тараса Шевченка включно. Укладена разом із донькою К. Грушевською з передмовою відомого славіста А. Мейє, Антологія вийшла мізерним тиражем і вже давно неможливо її знайти в друкованому вигляді. На щастя, з відсканованим примірником оригіналу ще можна ознайомитись на сторінках французьких Інтернет-джерел.

Відвідавши Галичину та радянську Україну, французький славіст Антуан Мартель зацікавився нашою країною та присвятив їй хроніку в журналі *la Revue des Etudes Slaves*, а також зініціював доповнене перевидання Антології М. Грушевського. Так, 1928 р. у Бельгії видавництво «La Nerve» в IV-V і VII випусках бельгійсько-французького літературного журналу «La Nerve» із матеріалами про Україну та українську літературу перевидало згадану Антологію з деякими доповненнями Антуана Мартеля. У 1947 році вийшла книга французької перекладачки, славіста Марі Шеррер «Українські думи козацької доби». В книзі перекладачка досліджує джерела та історію народних пісень про боротьбу козаків проти мусульман, а також поруч з французьким перекладом

подає українські оригінали 18 дум – «Невільники», «Плач невільника», «Маруся Богуславка», «Самійло Кішка», «Олексій Попович» та інші. Після другої світової війни в 1949 році виходить у світ переклад французькою мовою Сюзанни Давон роману Володимира Винниченка «Нова заповідь», який був високо оцінений критикою. 1961 року з'являється «Сад Гетсиманський» Івана Багряного перекладений французькою мовою емігрантом та другом Леніна Григорієм Алексинським. Роман справив сильне враження і на критиків, і на читачів. Зіставивши французький переклад роману з оригіналом, не можна не помітити несподіване – майже четверта частина тексту І. Багряного в перекладі була відсутня!

В такому пошматованому, «розіп'ятому», вигляді «Сад Гетсиманський» потрапив до рук франкомовного читача. Це стало однією з причин того, чому роман І. Багряного не мав у Франції «ефекту Солженіцина», який лише через багато років після перекладу українського твору змінив ставлення Заходу до СРСР, змусив його визнати злочинність радянської влади [5].

Засноване на чужині в 1938 році незалежне підприємство з чітко окресленою національною приналежністю – Перша Українська Друкарня у Франції (*Première imprimerie ukrainienne en France, PIUF*), зробило чимало для ствердження українознавства у Франції. Перша Українська Друкарня у Франції видавала не лише періодичні видання українською мовою про політику, культуру та громадське життя України, не лише літературні твори українських митців українською мовою, а й переклади цих творів французькою мовою. 1964 року у ній було видано за редакцією К. Угрин та А. Жуковського збірник статей та перекладів 22 віршів Тараса Шевченка «Тарас Шевченко (1814-1861). Життя та творчість». У 1965 році побачив світ збірник 18 поезій Євгена Маланюка у перекладі Мирослави Маслов та Ольги Репетило. У 1967 році Мирослава Маслов представила зібрання творів українських шістдесятників «Нова літературна хвиля в Україні». У 1970 році Перша Українська Друкарня публікує повість Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» у перекладі Жана-Клода Маркаде, з передмовою Марі Шеррер. І вже у 1985 році читачі мали змогу познайомитися з твором Олеса Бердника «Зоряний корсар. Збірник вибраних творів» у перекладі Калени

Угрин. 1964 року під егідою ЮНЕСКО до 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка було видано малий «Кобзар», ілюстрований автопортретом та кількома малюнками поета, в перекладі французькою мовою Ежена Гійвіка, з передмовою М. Рильського та О. Дейча [Чередниченко 2005, 171].

Великий внесок у розвиток українсько-французьких літературних взаємин належить французькому літературознавцю і перекладачу Емілю Крюба, який досліджував творчість українських письменників кінця XIX – початку XX ст. Е. Крюба переклав французькою мовою вірш «Каменярі» І. Франка, який було надруковано 1966 р. з нагоди 110-ї річниці від дня народження письменника, а також повість «Тіні забутих предків», новели «Поєдинок», «На камені», «Цвіт яблуні», «Він іде», «Intermezzo» та «Що записано в книгу життя» М. Коцюбинського, опубліковані 1971 року окремою книжкою «Nouvelles» видавництвом «Дніпро». Як дослідник-українознавець Е. Крюба багато зробив для знайомства французької громадськості з українською літературою і культурою, про що свідчать його праці «М. Кочубynskyj et la prose ukrainienne de son temps», представлена як докторська дисертація у 1974 р. в Паризькому університеті, а надрукована окремою книгою 1982 р., а також «Національне та культурне відродження в Україні в 1917-1930 рр.» (1989), у співавторстві з ученим-філологом Аркадієм Жуковським [Яцків 2008, 311]. 1974 року виходить друком автобіографічна повість «Більмо» українського дисидента Михайла Осадчого у перекладі Калени Угрин, якій завдячуємо перекладами творів багатьох українських авторів: Тараса Шевченка («Заповіт» якого у її перекладі вважається найближчим до оригіналу і найкращим), Лесі Українки, Олени Теліги, Василя Симоненка та Івана Дзуби, переклад книги «Інтернаціоналізм чи русифікація?» якого побачив світ у 1980 році.

У 1974 та 1976 роках опубліковано перекладені французькою мовою професором Делаварського університету Рене Кулет дю Гардом збірки поезій «Завойовники прерій» та «Жар-птиця» українського поета та перекладача з когорти національно-визвольних бійців Яра Славутича, який, перебуваючи в еміграції, взяв на себе відповідальну місію захисника і вільного (від загроз репресій сталінщини) речника української нації.

Про роман Василя Барки «Жовтий князь» в Україні ніхто навіть не довідався, зате зарубіжна критика відгукнулася на нього досить прихильно. У 1981 році вийшов переклад цього роману французькою мовою, який зробила Ольга Яворська для престижного видавництва «Галлімар». Цьому виданню сприяв відомий французький письменник П'єр Равіч, що написав до нього передмову. Серед відгуків тогочасної французької преси на цей твір були такі: «Добра книжка. Страшна книжка... Великий трагічний твір, який абсолютно варто прочитати...» «Арт Прес»; паризький часопис «Ле Монд» назвав «Жовтого князя» «найкращим твором у повоєнній Європі на одну з найважчих тем»; «Організовані українці повинні висунути майстра художнього слова на кандидата Нобелівської нагороди» «Ля Нувель Ревю Франсез».

У 1993 році Олесь Маслюк перекладає французькою збірку новел «Дорога і ластівка» Миколи Хвильового, неперевершеного майстра малої прозової форми, який витворив власний стиль, своєрідний різновид лірико-романтичної, імпресіоністичної новели, на середину двадцятих років став визнаним лідером цілого літературного покоління і був незмінним детонатором гострої критичної полеміки про шляхи розвитку пореволюційної української культури.

З українськими казками та легендами франкомовний читач може познайомитися у збірці «Українські казки та легенди», яку уклала та переклала Галина Кабакова у 1999 році і яка була перевидана у 2009; та збірці «Російські і українські казки» (1999) за редакцією Олександра Афанасьєва, Марко Вовочок та Івана Тургенєва, яку переклав на французьку мову Мішель Кадо.

У Бельгії українську літературу пропагував Андрій Свірко (1920-1994), який активно виступав у галузі художнього перекладу в кінці 60-х і на початку 70-х рр., відтворюючи французькою твори Лесі Українки, Івана Франка та Тараса Шевченка (на жаль, задуманий переклад віршів Тараса Шевченка так і залишився незавершеним – перекладач помер 1994 року; комп'ютерний варіант його перекладів творів Т. Шевченка, як він сам стверджував, потребував ще додаткового редагування). Художні переклади А. Свірко супроводжував власними критичними розвідками про життя і творчість українських письменників і друкував, переважно власним коштом, у брюссельських видавництвах [Кравець 2006, 202].

Також сприяв ознайомленню франкомовних читачів з українською поезією і Роман Бабовал (1950-2005) – український і французький поет та перекладач з Бельгії. У 1996 році Роман Бабовал переклав та видав книгу поезій Ігоря Калинця в двох томах «Коронування опудала». Ця книга побачила світ з приводу і в рамках п'ятої «*Biennale Internationale de la Poésie Nord / Pas-de-Calais*», виключно присвяченої поезії Східної Європи (20-22 вересня 1996 року). Багато перекладів сучасних українських поетів французькою мовою Романом Бабовалом було опубліковано в бельгійській франкомовній літературній пресі.

Чимало для поширення української літератури у світі було зроблено і безпосередньо у Києві. Українське видавництво художньої літератури «Дніпро» у радянський час входило до п'ятірки найбільших видавництв світу і експортувало книги до 110 зарубіжних країн. Щороку у видавництві видавали 250-255 назв книг загальним накладом близько 14 мільйонів примірників. Також видавництво «Дніпро» сприяло становленню української школи художнього перекладу. Загалом були перекладені книги з понад 100 іноземних мов. Існував при видавництві і відділ, де працювали кілька фахівців, що склали редакцію перекладів української літератури на іноземні мови. Серед франкомовних перекладів української літератури того часу можна назвати: кіноповість Олександра Довженка «Зачарована Десна» (1972), перекладену Женев'євою Кофман, повість Ольги Кобилянської «Земля» (1973) у перекладі Жінет Максимович, збірку «Тарас Шевченко. Вибрані твори» (1978) у перекладі Анрі Абріля, Олександра Карвовського, Ніни Насакіної, Казимира Шиманського, збірку поезій

Лесі Українки, перекладену у 1978 році Анрі Абрілем, «Вибрані твори» (1979) Павла Тичини у перекладі Анрі Абріля з передмовою О. Гончара, повість Івана Франка «Захар Беркут» (1981) у перекладі Івана Бадича та збірку новел Романа Іваничука, яку переклала у 1983 році Жінет Максимович.

Своєрідним містком у справі ознайомлення франкомовного читача зі здобутками української літератури були періодичні видання. Для збереження етнічної й культурної самобутності українці Франції засновують мережу громадських організацій і установ, випускають періодичні видання, знайомлячи зарубіжних

читачів із життям, історією, культурою, літературою українського народу та сприяючи розвитку франко-українських контактів, популяризації духовних цінностей України у світі. Так, інформація про Україну та українську літературу (зокрема переклади творів українських митців) друкується в наступних періодичних виданнях: «La Revue Prométhée», що його випускав (1938-40) О. Шульгин, «L'Est Européen» (з 1962), редактор В. Косик; «Echos d'Ukraine» (1962-69), орган Французько-Українського Товариства «Cercle d'Etudes Franco-Ukrainiennes», редактори М. Татаруля і К. Митрович; «Bulletin Franco-Ukrainien» (1959-70), редактор К. Лазовінська; «Echanges» (з 1971) редактор К. Угрин.

Французькі переклади поезій Тараса Шевченка, Василя Стуса, Юрія Тарнавського, здійснені відповідно Луї Арагоном, Олафом Едерою, Олесем Маслюком, зустрічаємо і у французьких журналах «Les Lettres Françaises» (No557, 1955), «Continent» (1989), «La Reviste» (1994), «L'intranquille» (No4-5, 1999).

Журнал «Тисяча нових новел» (Les milles nouvelles nouvelles) виходив у Парижі й публікував французькою мовою щомісяця десять найкращих новел світової літератури. У 1911 р. (No 21) журнал публікує в перекладі М. Рудницького новелу «В монастирі» М. Яцківа – молодого представника українського модернізму, а в 1912 р. (No 25) – новелу В. Стефаніка «Злодій».

З ініціативи керівництва дипломатичної місії УНР у Парижі виходить газета «France et Ukraine» (1920-1922) для пропаганди у Франції відомостей про Україну, її історію та культуру. До складу редакційної колегії видання входили французький славіст, літературознавець і перекладач Фернанд Мазад, вчені Ілько Борщак, Федір Савченко та Михайло Рудницький. На сторінках газети М. Рудницький систематично публікує статті про українське мистецтво, літературу, критичні розвідки про письменників і поетів, переклади їхніх творів. У 5 номері газети у рубриці «Українське мистецтво. Легенди та міфи України» доктор філософії та філології Ежен Гінс знайомить франкомовного читача з українським фольклором, подаючи у власному перекладі українські християнські перекази [Яцків 2008, 309].

Серед корифеїв української літератури газета «France et Ukraine» друкує переклад новели М. Коцюбинського «В дорозі»,

у перекладі Л. Галафрея новелу «Серп» М. Яцківа. Серед зарубіжних популяризаторів української літератури, важливу роль відіграв польський і німецький літературознавець Артур Зеліб (1878–1958), який видавав у Лозанні з 1915 р. журнал «La Revue Ukrainienne», де знайомив франкомовних читачів Західної Європи з публіцистичними працями українських учених: М. Драгоманова, М. Костомарова, М. Грушевського, В. Дорошенка, Є. Бачинського та інших, а також збирав розвідки про Україну в іноземній періодиці, маючи за мету, в міру своїх сил, «помогти Україні вийти на широку арену Європи, бо ж культура українська дійсно заслуговує на те, щоби її знали в Європі» [Яцків 2008, 310]. У його перекладі на сторінках журналу друкуються і новели В. Стефаника «Вечірня година» та «Похорон». Французький літературний журнал «Revue des Deux Mondes» – один з найкращих і найвпливовіших французьких літературних журналів, заснований в 1831 році в Парижі швейцарським друкарем Франсуа Бюлозом, також сприяв поширенню відомостей про Україну та її культуру франкомовною аудиторією. Журнал виходив двічі на місяць і з самого початку був зорієнтований на інтелектуальну еліту Франції, вирізнявся серйозністю, ґрунтовністю і глибиною публікацій та давав широку панораму європейського суспільного та культурного життя. Саме зі сторінок цього видання франкомовні читачі мали змогу дізнатися про Україну та ознайомитися з творчістю українських письменників, з яких першим у журналі у 1876 році було опубліковано вірш Тараса Шевченка «Мар'яна-черниця», перекладений французькою Емілем Дюраном.

Отже, можна впевнено стверджувати, що творчість українських письменників кінця XIX–XX ст. стала відомою у Франції передусім завдяки старанням самих українців, емігрантів та просто небайдужих до України і української літератури письменників, перекладачів, літературознавців, етнографів, науковців, які прагнули представити українську культуру європейським читачам. Потреба представлення України, її культури, мови та літератури франкомовному світові не втратила актуальності і у наш час. У ХХІ столітті першим проторував шлях до франкомовної аудиторії український автор Андрій Курков, який на сьогодні вже набув певної популярності. Андрій Курков – найбільш успішний та

плідний сучасний український белетрист, який пише свої твори російською мовою. Його книжки перекладено англійською, німецькою, французькою, іспанською, голландською, турецькою та іншими мовами. Він – єдиний автор із СНД, твори якого потрапили до першої десятки європейських бестселерів. Книжки Андрія Куркова, видані французькою мовою видавництвом Liana Levi, отримали схвальні відгуки франкомовних читачів та критиків: «Смерть стороннього» (2000) більш відома під назвою «Пикник на льду», перекладена з російської Наталі Амаржє; перекладені Крістіною Зейтунян-Белоус «Добрий ангел смерти» (2001) та «Милый друг, товарищ покойника» (2002); «Закон улитки» (2004) у перекладі Наталі Амаржє; «Последняя любовь президента» (2005), перекладена Ані Епельбвен; перекладені Полем Лекесном «Ночной молочник» (2010) та «Рождественский сюрприз» (2010). Другим сучасним українським письменником, з яким знайомився французький читач, був Юрій Андрухович. У 2004 році видавництво Noir sur Blanc друкує переклад французькою мовою книги Анджея Стасюка та Юрія Андруховича «Моя Європа», яка представляє собою два есеї про найдивнішу частину світу польського і українського письменників під однією обкладинкою. Есей Анджея Стасюка називається «Корабельний щоденник», Юрія Андруховича – «Центрально-східна ревізія», кожен з яких є «книгою спостережень» над нинішніми особливостями європейського культурно-історичного ландшафту та спробою гранично відвертого осмислення свого власного «часу і місця». 2007 року французькою мовою з'являється «Московіада» Ю. Андруховича у перекладі Марії Маланчук, а вже 2008 року Ірина Дмитришин перекладає французькою його роман «Дванадцять обручів». Чималий внесок в ознайомлення франкомовного читача зі здобутками української літератури зробило Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Франції, яке, за сприяння Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, підготувало публікацію видавництвом ім. Олени Теліги у 2004 році «Антології української літератури XI-XX ст.». Редакційна колегія Антології, до якої увійшли М. Кадо, А. Жуковський, В. Коптілов, Е. Крюба, І. Попович, намагалася на 1202 сторінках збірки якнайширше охопити цілість української літератури від

зародження до сучасності. І хоча укладачі прагнули подати як найновіший загальний огляд української літератури, вибір представлених творів та уривків залежав від наявності перекладів, тому деяких видатних представників українського красного письменства включити до Антології не вдалося [Жуковський 2005, 143]. На жаль, маємо також констатувати, що невеликий наклад цього видання навряд чи зробить його доступним для широкого загалу читачів. У 2006 році виходить ще одна збірка творів українських авторів, підготована Іриною Дмитришин «Україна очима українських письменників: з кінця ХІХ до першої половини ХХ століття». Хоча обсяг збірки менший за Антологію (всього 290 сторінок), І. Дмитришин на її сторінках представила франкомовному читачу твори нових, раніше неперекладених авторів (Марка Черемшину, Степана Васильченка, Антіна Крушельницького, Григорія Косинку та Віктора Домонтовича), уривки відсутніх в Антології творів, а також запропонувала свої переклади вже перекладених раніше творів. Цікаво відзначити, що в книжці упорядник подає і українські оригінали перекладених текстів. Третім сучасним українським письменником, якого видано французькою мовою, став Любко Дереш. У 2009 році видавництво Stock публікує переклад французькою мовою Оксани Мізерак першого роману молодого автора «Культ». Згаданий текст на початку прийдешнього тисячоліття набув блискавичного й дуже широкого розголосу, а його автор миттєво став культовим. Можливо, саме тому для перекладу його обрала Оксана Мізерак – директор Українського літературного клубу в Парижі, що має на меті знайомство французького читача з новими літературними творами українських авторів та популяризацію французької літератури, в якій йдеться про Україну. Щодо періодичних видань французькою мовою, які ширили знання про Україну у ХХІ столітті, варто назвати цікаве франкомовне видання газети «Качка» («Katchka» – «Le canard ukrainien»), яке з'явилося у 2001 році у Франції і концепція якого була в руслі розвитку та зміцнення стосунків України і Франції, а також консолідації молодого крила української діаспори. Проте на даний час видання припинило своє існування. Як бачимо, певні спроби ознайомити франкомовного читача із новинками книжкового ринку України ХХІ століття

робляться і на полицях французьких книгарень нашу книжку знайти складно, але можна. Прикро, але маємо визнати, що у новітню епоху популяризація здобутків сучасної української літератури дещо збавила оберти. Головним чином це пояснюється відсутністю державної підтримки та заохочення перекладів сучасних українських авторів французькою мовою (як, наприклад, програма «Сковорода» посольства Франції в Україні, спрямована насамперед на переклад французької літератури українською мовою). Адже справа ця не тільки копітка, а й коштовна. Держава не підтримує видавців і перекладачів, а відтак – не сприяє ознайомленню світової спільноти з сучасною українською культурою. Можливо, саме через брак інформації про нашу країну, через брак доступу до здобутків нашої культури, у французьких джерелах майже неможливо знайти відгуки та критику перекладів французькою сучасних українських творів. Але з кожним днем зростає зацікавлення європейців Україною, її культурою та літературою, а тому при бажанні та доклавши певних зусиль, наша країна зможе гідно репрезентувати себе наміжнародній арені.

1. Жуковський А. І. Задумано у Барселоні // Всесвіт. – Київ, 2005. – №1-2. – С. 143-144.
2. Кравець Я. Іван Франко у франкомовних перекладах і критиці // Українське літературознавство. Київ, 2006. Вип. 68. С. 194-207.
3. Чередниченко О. І. Україніка у франкомовному світі // Всесвіт. – Київ, 2005. – № 5-6. – С. 169-172.
4. Яцків Н. Я. Українська мала проза кінця XIX – початку XX століття у французькому літературному контексті // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Вип. 6. С.305-315.
5. <http://lettresukrainiennes.blogspot.com/>

Джерело: Дурманенко А.М. Франкомовні переклади української художньої літератури XX – початку XXI століть. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2011. №38. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/mikks/mikks_2012_38.pdf

ДОДАТОК Е

АЛЛА ЛАЗАРЕВА, ІРИНА ДМИТРИШИН УКРАЇНА ПРОСУВАЄТЬСЯ НА ЗАХОДІ, КОЛИ ФРАНЦУЗЬКИЙ КАНДИДАТ У ПРЕЗИДЕНТИ ЦИТУЄ ВАСИЛЯ БАРКУ

Ірина Дмитришин – фаховий перекаладач, історик літератури, викладач паризького Інституту Східних мов та цивілізацій. Саме вона, мабуть, найефективніше просуває українське письменство на французькій землі.

У розмові з Тиждень.ua пані Дмитришин виклала своє бачення перспектив української літератури за кордоном, розповіла, хто і чому потрапив на Фестиваль європейських літератур у місті Коньяк та пояснила, що потрібно зробити українцям, аби існувати на літературній мапі Європи.

Тиждень.ua: Пані Ірино, ви займаєтеся просуванням української літератури у Франції не перший рік. Наскільки, на вашу думку, українські письменники «вписуються» в європейський літературний контекст?

– Напевне, ще рано виводити константи, в усякому разі стосовно французького простору: надто мало книжок було перекладено. Думаю йдеться швидше про «неподібну подібність»: з одного боку відмінне, з іншого рідне. А це констатація повернення у європейський простір, відкриття західним читачем ментальної приналежності українців до східноєвропейського літературного середовища.

Тиждень.ua: Але щоб збільшити кількість перекладів, треба мати досить цікавих для іноземного читача творів. Наскільки рівень українських літераторів відповідає світовому?

– Рівень – дуже нечітке поняття, адже у світовій літературі є також різні письменники, зі своєю читацькою аудиторією. Думаю, що хороший письменник, справжній, отримає визнання, скільки би це не забрало часу.

Тиждень.ua: Наша розмова відбувається в місті Коньяк, де триває Фестиваль європейських літератур. Наскільки, на вашу думку, дієва подібна фестивальна промоція?

– Україна незнана і погано znana країна у Франції. Фестиваль – нагода вивести країну, її культуру і історію з-за лаштунків, вписати її на ментальні карти європейців. І потрібна буде ще не одна така подія. Все це – ті камінчики, які створять підмурок для майбутнього. Колись європейський культурний простір не уявлятиметься без української складової.

Фестиваль європейських літератур – це не франко-український фестиваль, а французький захід, на який Україну запрошено почесним гостем. У контексті європейської літератури. І коли політичні лідери (мер міста, голова регіону, голову департаменту) і громадські представники (відповідальні за фестиваль, директор центру книги) у словах привітання цитують Барку і Вольтера, наголошують на прагненні України до свободи, переконана, що саме так Україна «просуватиметься» на Заході. Та Україна, яку варто підтримувати і захищати.

Тиждень.ua: Деякі відвідувачі висловлювали сумніви щодо списку запрошених письменників. Казали, що когось бракує, а інші могли б і почекаати...

– Вибір творів виходив з об'єктивної реальності – наявності перекладів сучасних авторів на французьку мову. На сьогодні цей список короткий і був повністю представлений: Андрухович, Дереш, Курков. Сергій і Марина Д'яченки позиціонувалися французьким видавництвом як кияни і українці, чиї твори належать до найкращої літератури фантастичного жанру. Вибір англomовних авторів, чиї книжки були перекадені французькою, був обумовлений як їх українським походженням, так і українською тематикою.

На мій погляд, вибір бездоганий з огляду на те, що наявне на французькому ринку: читачам пропонувалися твори абсолютно різні за жанром, за стилем письма, за тематикою, за письменницьким «стажем». Ця еkleктичність, на мою думку, була на користь загальної «марки» української літератури.

І якщо відбір на премію Коньяку не відповідав реальному українському літературному просторові, то його відтворила у межах можливого видана до фестивалю збірка новел, яка об'єднує шість авторів: Марія Матіос, Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Андрій Курков, Оксана Забужко і Тарас Прохасько.

Тиждень.ua: Ви викладаєте в Інституті Східних мов та цивілізацій, щоденно спілкуєтеся з колегами, які досліджують «сусідні» з українською культурою. З якими темами, на ваш погляд, асоціюється Східна Європа в літературі?

– Думаю, східно-європейська література надто багата, щоб бути підведеною до одного знаменника. Перш за все, напевне, йдеться про «перетравлення» історії, тієї про яку західна Європа тільки здогадувалася. Людина у тоталітарно-комуністичному просторі. Безумовно, східно-європейська естетика, чутливість, замріяність – протилежно тому, що у Франції називається «картезіанізм» (від Декарта). Можливо, також гумор, східно-європейський абсурд, знову ж таки зумовлений історією.

Тиждень.ua: Як би ви визначили останні літературні тенденції в Європі? Наскільки українські автори, за вашими спостереженнями, ідуть у ногу з часом?

– На мій погляд, у глобалізованому світі Україна йде поряд з європейськими тенденціями, але у своєму власному варіанті, де можна віднайти і наслідування і спротив. Причини для хвилювання, мені здається, є не у письменниках, а у загальному стані книжкового ринку. З браком книгарень, недостатніх мереж розповсюдження, коли ятки завалені дешевим російськомовним непотрібом (це не камінь у бік російської літератури) – підійдіть на будь-який вокзал, до кіосків – навіть на заході країни.

УТ: Як ви ставитеся до розподілу літератури на інтелектуальну та масову?

– Література повинна задовольняти потреби всіх прошарків. І українська література перемаже тоді, коли розвинеться не тільки високоінтелектуальний продукт, а і масова література, зі всіма бойовиками і жіночими романами.

Джерело: Лазарева А., Дмитришин І. Україна просувається на Заході, коли французький кандидат у президенти цитує Василя Барку. *Тиждень.ua*, 23 листопада 2012 р. URL: <http://tyzhden.ua/Culture/65810>

ДОДАТОК Ж
ЄВГЕНІЯ ПАНЧЕНКО
ОБ'ЄДНАНІ УКРАЇНСЬКОЮ КНИГОЮ

На Паризькому Книжковому Салоні, що проходив з 21 до 24 березня у найбільшому виставковому комплексі Porte de Versailles, окремим стендом Україна була представлена вже вдруге. Загалом в експозиції брали участь 1200 видавництв та майже 200 тисяч відвідувачів, почесним гостем Салону була Аргентина, яку представляли 30 письменників, а містом-спеціальним гостем – Шанхай. Символічно, що експонувати свою продукцію на цій надзвичайній книжковій імпрезі виявили бажання не тільки європейські видавці, а й китайські, африканські, американські. Нашу країну представляли письменники Андрій Курков, Юрій Макаров, Любка Дереш, Сергій Жадан, Марина Гримич, Антон Кушнір, Дмитро Чистяк, журналістка та гро-мадський діяч Ірина Славінська, видавці, інші діячі культури. Інтерес до стенда Open Ukraine («Відкрий Україну»), оформленого у стилі «Майдан», був величезний – видавництва «Кальварія», «Дуліби», «Нора-друк», «Букрек» не лише презентували нові книги, а й організували зустріч українських авторів і перекладачів із французькими шанувальниками літератури, науковцями, представниками української діаспори і дітьми. Для видавничого дому «Букрек» цього-річний Салон був своєрідною експо-прем'єрою. Відвідувачі із захопленням зупинялися біля подарункового раритетного пере-видання 1900 року – енциклопедії козацького життя «З української старовини», надрукованої старослов'янською, і залюбки купували її у французькому перекладі. За словами директора чернівецького видавництва Дарини Максимець, ця виставка стала знаковою, оскільки «вдалося зробити важливий крок до мрії упорядника і збирача 40-томника українських казок Миколи Антоновича Зінчука» і презентувати у Парижі видання, що об'єднало понад 8000 казок із різних регіонів України. Зацікавлення світової книжкової спільноти викликала й антологія поезії «Небесна сотня», до якої увійшли вірші понад 200 українських письменників та непрофесійних авторів про останні політичні події в Україні. Не оминули організатори української експозиції й 200-річний юві-

лей Тараса Шевченка. З цієї нагоди на українському стенді відбулося кілька заходів. Зокрема, Дмитро Чистяк репрезентував франкомовну книгу перекладів пісень Шевченка «Заповіт», а видавничий дім «Букрек» – українсько-румунське видання «Кобзаря». Збірку творів відомих українських письменників «Мій Шевченко», спеціальний франкомовний варіант якої підготовлено до Паризького Книжкового Салону у видавництві «Нора-Друк» завдяки підтримці Французького інституту в Україні, представили Юрій Макаров та Андрій Курков. Також презентовано подарунковий художній календар (українською, англійською і французькою мовами), що містить репродукції малознаних широкому загалу картин Тараса Шевченка.

Варто зазначити, що цьогорічні книжкові заходи української делегації не обмежилися роботою виставкового стенда, а проходили в різних мистецьких закладах Парижа, Страсбурга та Бордо.

Творча програма українських майстрів слова була насиченою й різнобічною і торкалася як літературного процесу, так і політичної ситуації в Україні. Зокрема, Андрій Курков та Юрій Макаров були активними учасниками політичного диспуту на одній із головних сцен Салону – Сцені Авторів. Прикметно, що українських письменників вперше запросили виступити на одному з центральних майданчиків виставки, а їх співрозмовницею була легенда французької журналістики, політолог Марі Мендрас. Любо Дереш у враженнях від книжкового дійства відзначив, що «паризький Салон виказав неабияку увагу українському стендові. Це було помітно по тій кількості людей, яка зібралася на публічне обговорення проблем сучасної України за участі Юрія Макарова та Андрія Куркова». Також надзвичайно жвавою та емоційною була дискусія, проведена ними в Раді Європи (Страсбург). Український літературний клуб Оксани Мізерак, що приймав Юрія Макарова з імпровізованою лекцією про Шевченка, став місцем нових знайомств між українцями Парижа та Києва; також письменник прочитав «Шевченківську» лекцію в Українському вільному університеті (Мюнхен, Німеччина). Небайдужі до літературного процесу могли долучитися до «Літературних дебатів» із Мариною Гримич та Любом Дерешем, що проходили у читачькому клубі м. Бордо. Письменницю вразило, що «більше половини

слухачів – неукраїнці. Принаймні третина – французи. Друга третина – росіяни. Маленький ресторанчик Le Bodoir – переповнений...», сама ж зустріч була дивовижно теплою, майже сімейною. Показово, чи не так?

У рамках заходу гості Салону мали змогу переглянути фільм «Мій Шевченко», озвучений французькою мовою. Презентація відбулася для академічної та університетської публіки Інституту східних мов і цивілізацій. Найменших любителів книги теж чекали свої цікавинки: малеча охоче приєдналася до конкурсу «Відгадай загадки», переможці якого дістали писанки. Для учнів української недільної школи (Париж) молодий письменник та журналіст Антон Кушнір провів «Шкільну годину». До слова, представниці цього закладу запевнили, що підручники «Букреку», видані для національних меншин, прийнятні й для навчання дітей у недільній школі, чим радо скористаються. Українські видавці, зокрема директори видавництв Анетта Антоненко («Кальварія»), Елеонора Сімонова («Нора-Друк»), Марина Гримич («Дуліби»), мали свою програму зустрічей та переговорів з колегами. Заходи у Франції відбулися в рамках Проекту «Більше країн – Більше книжок» за підтримки Фонду Арсенія Яценюка «Open Ukraine», Фонду Ріната Ахметова «Розвиток України», Посольства Франції в Україні, Французького Інституту в Україні, Проекту «BookPlatform», ECF STEP Beyond, Асоціації МІСТ та особисто всесвітньвідомого економіста, громадського діяча, мецената Богдана Гаврилишина, а також професора Інституту східних мов та цивілізацій (Париж) Ірини Дмитришин. Паризьке книжкове бієнале вкотре продемонструвало, що книга справді об'єднує – людей, народи, країни. Завдяки таким непересічним подіям відбувається синтез культур, їхнє взаємозбагачення, що, безумовно, впливає на інтелектуальний та культурний потенціал кожної нації.

Матеріал підготувала Євгенія Панченко, науковий співробітник відділу наукового редагування бібліографічної інформації Книжкової палати України (за інформацією ЗМІ та інтернет-ресурсів).

Джерело: Панченко Є. Об'єднані українською книгою. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 4. С. 51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2014_4_16

ДОДАТОК 3

МИКОЛА ТИМОШИК УКРАЇНКА В АРХІВАХ, БІБЛІОТЕКАХ, РЕДАКЦІЯХ І ВИДАВНИЦТВАХ ФРАНЦІЇ

Не буде перебільшенням ствердити, що саме у Франції, як ні в якій іншій країні західного світу, такими глибокими і давніми є українські коріння.

Не одне покоління вітчизняних і зарубіжних дослідників прагнуло докопатися до цього коріння, вивчити і збагнути його, залишаючи на папері результати своїх пошуків прийдешнім поколінням «літописців сучасного й минулого».

Тому що добувалися історичні факти з різних джерел, у різний час й інтерпретувалися в залежності від суспільних, релігійних, політичних, національних переконань чи симпатій, зрештою, від власного наукового сумління дослідників різних країн, маємо так багато суперечливих тверджень, гіпотез і припущень з приводу цілого ряду знакових постатей, подій чи фактів, якими так багаті українсько-французькі взаємини.

Взяти хоча б історію заміжжя і сходження на французький королівський престол Анни Ярославни – нашої видатної землячки, наймолодшої і найкрасивішої доньки Ярослава Мудрого. Як також і перипетії щодо появи в Парижі подарованої Ярославом Мудрим своїй доньці Євангелії, яке в історію світової рукописної книги увійшло під назвою Реймської. Саме цій, київській, книзі судилося стати національною святинєю французького народу, бо на ній, за прикладом Анни, пізніше присягали на вірність своєму народові наступні майбутні королі цієї країни – від Франсуа I в 1512-му до Людовіка XVI в 1774 роках. Хто тільки не «присвоював» собі Реймську Євангелію, синьо-жовті й червоні кольори якої на ініціалах та заставках, як і словниковий ряд (неділя, третю годину, по правді вам, ідіте і ви в виногради мої тощо) не можуть не переконувати в українському її походженні: і чехи, і словаки, і греки, і навіть... росіяни. Та й серед самих українців, як зазвичай і в інших принципових питаннях нашої історії, також не було й досі немає однієї думки.

Переконаний: ґрунтовне вивчення і справедливе з історичного й наукового погляду ствердження цієї пам'ятки в найвагоміших набутках української культури ще попереду, як і повернення її в Україну шляхом перевидання факсимільним способом. Французи це вже давно зробили. Переписаний празьким монахом 1395 року з київського оригіналу рукописний примірник Реймської Євангелії, як і раніше, зберігається у спеціально виготовленому вогнетривкому сейфі за сімома замками в місті коронації Анни Ярославни – Реймсі, а факсимільна копія – в Парижі, у відділі рукописів Паризької національної бібліотеки. Отож, вона є доступною сьогодні і для українських дослідників, хто матиме змогу туди добратися, і для тих наших високопосадових чиновників, від патріотизму і волі яких залежатиме розв'язання на міждержавному рівні питання про наближення цього шедевру в перевиданому вигляді до своєї прабатьківщини.

Рукописний відділ Національної бібліотеки Франції – найбільшої книгозбірні країни, де пощастило попрацювати авторові цих рядків, – знаходиться, як і багато літ тому, в серці Парижа – на вулиці Рішельє неподалік знаменитого Лувру. Саме звідси починалося знайомство з давньою рукописною і друкованою українською, що вже кілька століть зберігається на французьких теренах, багатьох наших відомих українських учених і громадсько-політичних діячів, хто в різні часи приїздив з цією метою до Парижа. З-поміж них – М. Драгоманов, Б. Кістяківський, І. Лучицький.

Серед найцінніших документів цього відділу в контексті нашої історії – одна з підписаних королевою Анною Ярославною грамот (зберігається в Collection de Picardie). Відноситься вона до тієї доби, коли через 11 років після шлюбної церемонії в королівському Реймському соборі і смерті Генріха I Анна переїхала до містечка Сен-Ліс, заснувала монастир Святого Вікентія і вийшла заміж за графа Валуа, прибравши його прізвище [1]. Документ цікавий тим, що підпис Анни, як і на попередніх її паперах, що реєструвалися в королівській канцелярії, прочитується нами легко, бо писаний нашими буквами «Ана» (з одним н). Цей підпис можна вважати одним з найстаріших зразків давньоукраїнського письма [2].

Починаючи з XIV століття, в архівах, що відносяться до історії одного з найстарших у світі вищих навчальних закладів – Паризького університету (Сорбонні), заснованого 1150 року, – часто віднаходимо свідчення про молодих українців, хто приїздив студіювати науки до Парижа. У списках тогочасних студентів, які походили здебільшого з Правобережної України, у графі «національність», як правило, зазначається – «Ruthenus de Ukraine».

А скільки цікавих, незнаних досі, сторінок нашої історії можна створити на основі уважного опрацювання кількох тек документів, які озаглавлені, хоча й у латинській транскрипції, відомим усім українцям прізвищем – Orlik. Ідеться про подвижника гетьмана Мазепи Пилипа Орлика та його сина Григорія. Французам ці імена добре відомі: автора першої української Конституції тут знають через позитивне ставлення тогочасної верхівки Франції до сепаратистських намірів Мазепи проти Росії і рекомендацію французів Туреччині не видавати російському цареві Мазепи та мазепинців, а Григорія – й поготів. Адже доля молодшого Орлика була тісно пов'язана з Францією: колишній полковник запорозьких козаків одружується на відомій французенці пані де Денвіль і незабаром робить там блискучу військову кар'єру – стає генерал-поручником і лицарем ордену Св. Людовіка. Саме Григорій Орлик сприяв переселенню до Франції не одного десятка запорозьких козаків, з яких навіть було утворену окрему чоту у французькій армії. В одному з боїв за Францію він і загинув геройською смертю.

Факт поселення прихильників гетьмана І. Мазепи в побережжі Сени на початку XVII століття дав підстави академікові А. Жуковському вважати цей період першим етапом української еміграції до Франції [3].

Інтенсивні контакти французьких дипломатів протягом XVII ст. Шаню, Лякруа, Лінажа, Невілля із запорозькими козаками, їхні проукраїнські симпатії й погляди зафіксовані в сотнях аркушів, які, на жаль, і сьогодні залишаються не прочитані, не систематизовані і не перекладені українськими дослідниками. До речі, французький автор П'єр Шевальє написав значну за обсягом книгу «Історія козацької війни проти Польщі», рукопис якої також зберігається в цій колекції.

Якщо історія формування окремих тек унікальних українознавчих документів козацької доби в головному архівному сховищі Франції зрозуміла, то, скажімо, обставини появи тут рукопису однієї із програмних праць Петра Могили «Православне визнання» поки що не з'ясовані.

Про один з давніх українських рукописів, який був практично підготовлений до видання у Франції, але так і залишився понині в тамтешньому архіві, варто сказати окремо. Рукопису цьому понад 300 років, але він добре зберігся. На титульному аркуші зазначено латинською мовою такий довгий заголовок: «Грамматика слов'янська, написана Іваном Ужевичем, студентом-богословом знаменитої Паризької академії в Парижі від народження сина Божого 1643 року».

Про автора рукопису відомо зовсім мало. Родом він був із західноукраїнських земель (Галичини або Холмщини). Висновок такий робимо на підставі наявності в рукописі багатьох слів, забарвлених наддністрянськими діалектами. Текст підручника написаний кириличним письмом. До речі, існує два рукописи цієї граматики. Один – паризького походження (обсяг 71 аркуш); другий, датований двома роками пізніше (1645 р., 86 аркушів), виявлено в муніципальній бібліотеці французького міста Аррас. Ймовірно, автор шукав запасного варіанту друку своєї праці на чужині.

Це чи не єдиний рукописний твір українського автора, написаний у Франції і збережений там, якому пощастило нещодавно повернутися на батьківщину й навечно перетворитися в книгу. «Грамматика слов'янська» колишнього студента, а згодом і викладача Сорбонни доктора Івана Ужевича була надрукована в київському видавництві «Наукова думка» за безпосередньої участі академіка І. Білодіда 1970 року – через 327 років від часу підготовки її до видання в Парижі.

Іншим місцем збору, а отже і джерелом майбутнього видання, різноманітних документів, які стосувалися новітньої історії української еміграції після 1917 року, стала Державна Школа Східних Мов у Парижі, яка нині отримала назву Інституту східних мов. Саме там у лютому 1949 року з ініціативи Апостольського візитатора українців-католиків архієпископа Івана Бучка було

засновано Український архів у Франції. Лише за перші п'ять років існування Архіву було зареєстровано понад 4500 документів. За браком місця варто лише фрагментарно перелічити основні розділи цього Архіву: архів першої Української громади у Парижі; документи української делегації на Міровій конференції 1919 року; документи про визвольну боротьбу України 1917-1920 років; документи про різні українські організації, які створювалися і діяли у Франції після 1919 року; матеріали видатних діячів українського відродження, життя й діяльність яких пов'язані з Парижем – С. Петлюру, В. Винниченка, В. Прокоповича, Д. Дорошенка, З. Кузеля; документи про діяльність українських церков у Франції після 1919 року; матеріали про різноманітні українські виставки; документи про смерть і похорон гетьмана П. Скоропадського; документи, що стосуються життя українців під час окупації й після визволення Франції тощо.

Про діяльність цього видатного осередку українознавства на етапі його становлення у Парижі вийшло окреме видання [4].

Послуговуючись схемою академіка А. Жуковського, виокремимо другу (від початку століття до кінця Першої світової війни) і третю (до кінця Другої світової війни) хвилі української еміграції.

На початках століття ця еміграція була переважно заробітчанська. Українців гнали в далекі світи передусім злидні, тому до Франції вони потрапляли обдерті й голодні, влаштовувалися на різноманітну чорнову роботу, здебільшого на шахтах, у металургійній та текстильній промисловості північної та східної Франції – Шалет, Кнютанж, Ромба. Там вони нерідко потрапляли під вплив переважаючої більшості польських і російських робітників, тому думки про організоване життя себе як українців вони відкладали на потім.

Ситуація змінилася після поразки національно-визвольних змагань українського народу, в результаті чого Україну назавжди залишили сотні тисяч національно свідомих громадян. До Франції поступово почала прибувати політична еміграція – службовці українських дипломатичних і економічних місій УНР та ЗУНР, колишні вояки і старшини Української армії, значна частина Української хорової капели Олександра Кошиця, цілий ряд визначних діячів Української Народної Республіки.

Прагнення до об'єднання в українців спонукалося тепер об'єктивними чинниками. Французькі роботодавці і місцеві чиновники, посилаючись на факт невизнання Української Народної Республіки, відмовлялися при оформленні на роботу писати в паперах наших земляків національність «українець», і повсюдно оформляли їх як «nationalite russe». Тому, як зазначає у своїх спогадах Л. Котович, «першими словами, які вивчав наш емігрант, була фраза «non, pas russe – ukrainien» (ні, я не росіянин, я – українець) [5]. Перші «Просвіти» і Українські доми, що активно поставали в місцях скупчення українців на кошти, пожертвовані ними самими, зробили свою справу. Адже в основі їхньої діяльності було пробудження в українців почуття національної свідомості, звернення до історичної пам'яті. Вже на початку 1925 року в Парижі проходить Перший український емігрантський з'їзд, під час роботи якого було засновано Союз українських емігрантських організацій у Франції. На порядок денний поставало питання про заснування власних друкованих органів і видавництв.

В архівах не вдалося віднайти жодного документа, який би точно фіксував час і місце появи першого українського видавництва у Франції. Ймовірно, таким є «Український друкар». Бо саме ця назва зазначена на одній з найдавніше виданих тут книг – 1923 року – брошурі Ілька Борщака «Ідея соборної України в Європі в минулому» з підзаголовком: «По невиданих документах і стародавніх працях». Епіграфом до цього видання, що в одному примірнику зберігається нині в Бібліотеці імені Симона Петлюри в Парижі, послужили промовисті слова французького мислителя Томазелло: «Мій бідний народ! Ти не знаєш своєї історії! Наче безбатченко, ти не знаєш ні імені, ні справи твоїх батьків!..» Тоді ж це видавництво випустило в світ «"Вибраний Кобзар" Тараса Шевченка», редакцію текстів, передмову і примітки до якого зробив також І. Борщак. На той час цей автор працював генеральним секретарем Українського дієвого комітету в Парижі, одним з організаторів Ліги української культури.

Першим україномовним періодичним друкованим органом, що надовго і всерйоз постав у Парижі й незабаром перетворився у своєрідний орієнтир для всієї української еміграційної преси,

став, безумовно, «Тризуб» – громадсько-політичний і літературно-мистецький часопис.

Ініціатива заснування щотижневика політики, культури, громадського життя, який би виходив для розкиданих по всій Європі і роз'єднаних політичними переконаннями українців щонеділі і в творенні якого брали б участь видатні українські літературні сили, належить Головному отаману УНР в екзилі Симону Петлюрі. Перебуваючи 1924 року в Женеві, він детально обговорював зі своїми однодумцями – П. Чижевським, В. Прокоповичем – завдання, програму, головні гасла нового часопису. Осідком журналу вирішили обрати Париж, куди незабаром переїхав Петлюра.

Редакція розмістилася в одному з дешевих номерів робітничого готелю на вулиці Гобелін, 19. Серед перших співробітників, окрім С. Петлюри, були добре відомі в еміграції політичні, освітні й громадські діячі: О. Саликівський, О. Лотоцький, М. Славінський, М. Левицький, В. Сальський, В. Королів, Є. Чикаленко. Головним редактором часопису було призначено відомого громадського і політичного діяча, публіциста, педагога й історика В. Прокоповича, який залишався на цьому трудному і відповідальному посту до 1939 року.

Підготувавши до друку перше число нового видання, редакція несподівано зіткнулася з технічною проблемою: в усьому Парижі не вдалося віднайти жодної друкарні, в якій би були українські літери і, ї, є. Та це не зупинило ентузіастів.

15 жовтня 1925 року вийшло перше число «Тризуба» – обсягом 32 сторінки у форматі А4. Логотип видання склали помережані українським орнаментом букви назви журналу, що розміщені півколом на фоні променів, які розливаються від намальованого в центрі герба Української держави – тризуба. Тут же, в редакційні статті, так пояснюється ця назва: «Розпочинаючи наше видання, ми свідомо виступаємо під знаком тризуба, як символу Української держави. Цей символ буде нам завжди в нашій праці і критерієм її з тією метою, до якої ми змагатимемося йти. Наші заповіді: держава вище над партії, нація вища над класи!» В окремому виділеній примітці – звернення до читача: «Брак відповідних українських літер у друкарні не дозволяє додержати правопису.

Редакція просить вибачення у читальників і сподівається незабаром виправити хиби: належне вже замовлено».

Поступово автура і проблематика журналу розширювалася. Обличчя його стали визначати аналітичні публікації, окрім перелічених вище, ще й В. Дорошенка, О. Шульгина, С. Сірополка, С. Наріжного, В. Заїкина, Ю. Горліс-Горського, О. Удовиченка, В. Соловія, М. Ковальського. Постійно велися окремі розділи: «Декларації, відозви, заяви, комунікати», «Передовиці», «Огляди преси», «Хроніка українського життя в еміграції», «Події в Україні», «Бібліографія українознавчих праць», «Листи до редакції».

Паралельно із урізноманітненням проблематики публікацій проводилася серйозна робота щодо налагодження власної мережі розповсюдження журналу. Свіжі його числа можна було легко придбати в Парижі на станціях метро, залізничних вокзалах, у ряді книгарень. Вже з першого року існування він поширювався у США, Канаді, Чехословаччині, Польщі, Румунії, Німеччині. «Тризуб» стали читати, незважаючи на можливість бути розстріляними саме за це, і в радянській Україні.

Нагле вбивство в Парижі 25 травня 1925 року головного натхненника часопису Симона Петлюри не залякало і не зламало його співробітників. Більше того, редакція урізноманітнила форми свого впливу на чим далі зростаюче число читачів, розширюючи свою видавничу діяльність. Так, під час судового процесу над убивцею С. Петлюри Шварцбартом (1926-1927 роки) вийшло 10 чисел спеціального судового бюлетеня «Надзвичайне щоденне видання». 1928 року з'являється франкомовний додаток для студентської молоді. Наступного року побачили світ окремою книжечкою малюнки для дітей «Рідне військо» у виконанні відомого на еміграції українського маляра Є. Перфецького, а також кишеньковий «Французько-український словник», який уклала Наталя Королева. До речі, дбаючи щоразу про збільшення кількості своїх читачів, редакція безплатно надіслала наприкінці 1929 року примірники цього словника усім тим, хто оформив річну передплату «Тризуба». Кількома виданнями друкувалися кольорові портрети Т. Шевченка, С. Петлюри. У 30-х роках вийшли друком додатки «Тризуба»: «Наша жінка на чужині», «Трибуна молодих», «Пласт на чужині», «Наші діти на чужині».

Важливий крок для ствердження українського друкованого слова у Франції цього періоду зробила редакція «Тризуба», створивши власну книгарню. Число 19-те від 21 лютого 1926 року вийшло з такою шапкою на одній із сторінок: «Українська книгарня при “Тризубі”». Редакція повідомляла наших земляків, що незабаром організовує склад українських книг, нот, листівок для продажу, а також прийом замовлень щодо висилки з інших країн Європи тих книг, яких не буде на складі в Парижі.

У першій українській книгарні в Парижі, яка розміщувалася за адресою редакції, можна було придбати видані в різних українських видавництвах Європи твори Т. Шевченка, М. Грушевського, А. Кашенка, О. Олеса, В. Винниченка, Д. Дорошенка, Д. Донцова, О. Білецького – всього близько 70-ти назв. Завдяки цьому було задоволено не лише попит на українську книгу серед емігрантів, а й потребу в ній чужоземних установ і організацій.

Журнал «Тризуб» беззмінно, наприкінці кожного тижня, приходив до свого читача протягом 16-ти років, весь час дбаючи про відповідальність за свої слова, ідеї і лозунги, про авторитет українців і України в чужомовному середовищі, піднімаючи дух і віру наших земляків. Цей унікальний часопис припинив своє існування 1940 року, залишаючись, на жаль, і досі не пізнаним, не поцінованим достойно в Україні.

З метою розколу українського руху в еміграції, зокрема дискредитації середовища УНР, не без участі радянської закордонної контррозвідки, 1926 року в Парижі засновується двотижневик радянофільського напрямку «Українські Вісти». Основний зміст чисел визначали статті, в яких вихвалялися переваги «радянського раю» і засуджувалися так звані самостійники. Проіснував цей часопис (редактор І. Боршак) до 1929 року.

Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі.

Через два роки після заснування часопису «Тризуб» і через рік після вбивства Симона Петлюри в столиці Франції постає «живий пам'ятник Отаману» якій судилося незабаром стати всенациональним культурним осередком українства у вільному світі. Першою книгою, яка була внесена до каталогу цієї бібліотеки, стала подарована В. Прокоповичем «Конституція Української держави», яку написав Пилип Орлик в один з драматичних періодів свого

життя у Бендерах. Вітаючи створення цього своєрідного центру українознавчої науки, редакція журналу «Тризуб» з оптимізмом писала: «Українська колонія в Парижі вже досить чисельна. І коли тільки хвилі народні прорвуть ту греблю, що відділяє сьогодні Україну від вільного світу, – наша молодь, – жадна науки, звернеться до неї на захід. І серед тих міст, які вбиратиме для себе українське студентство, безперечно, одним з найперших буде Париж. Сотні й тисячі наших юнаків і дівчат, нав'язуючи порвану було традицію Петра Могили, побіратимуть тут науку. І саме тут, у Бібліотеці, наша молодь може мати і джерело рідної мови, історії, літератури, джерело знань про Україну» [6].

І в першому, і в наступному статутах Бібліотеки окремим рядком зазначалася видавнича діяльність. Проте, в першому періоді існування (20-40-ві роки) по-справжньому розгорнути цю справу через тяжкий матеріальний стан не вдалося. «Звідомлення Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі», які планувалися видавати окремо, до 1939 року друкувалися в офіційній Державного Центру УНР в екзилі. Окремою книжечкою вийшла 1939 року лише перша «Бібліографія про С. Петлюру», яку уклав П. Зленко і яка нараховувала 958 позицій.

На відміну від довоєнного періоду, у другій половині ХХ століття бібліотека поживає діяльність. З 1959 року починає регулярно виходити «Інформаційний бюлетень» бібліотеки (двічі в рік). Перше самостійно фінансоване книжкове видання – праця відомого французького журналіста й письменника А. Дероша «Проблема України й Симон Петлюра» (1962) – виявилася настільки актуальною, що її незабаром було перевидано англійською та іспанською мовами. 1966 року побачив світ політичний памфлет С. Петлюри «Московська воша», а 1976 року – посмертний твір основоположника й довголітнього голови Ради бібліотеки В. Прокоповича «Вічне підданство» – про згубні наслідки для України Переяславського договору 1654 року.

Бібліотека активно співпрацює з іншими видавництвами та інституціями, які готують до друку важливі праці, пов'язані із життям та діяльністю свого Патрона. Так, збірник статей міжнародної наукової конференції «Симон Петлюра» готувався до друку

спільно з «Українським вільним університетом» (Мюнхен), обсяговий том статей та листів Петлюри – з Українською Вільною Академією Наук (Нью-Йорк).

Цікаво, що вже в новітню добу в Києві, у видавництві імені Олени Теліги, виходить друком фундаментальна праця багатолітнього директора цього добре знаного в світі українознавчого центру В. Михальчука «Українська Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі: заснування, розвиток, діяльність (1926-1998)».

Щасливою і довгою виявилася доля ще одного, народженого 1 травня 1933-року у Франції, періодичного друкованого органу наших емігрантів – щотижневої газети «Українське Слово». Якщо заснований С. Петлюрою тижневий журнал «Тризуб» протягом всієї в історії свого існування був речником і захисником ідей Української Народної Республіки, то «Українське Слово» від початку стало неофіційним органом Проводу ОУН (А. Мельника). Видавцем її до 1939 року був Український Народний Союз (УНС), а в творенні чергових чисел протягом тривалого часу брали участь В. Мартинець, М. Сціборський, М. Капустянський, О. Ольжич, Д. Андрієвський, Є. Онацький. Багаторічним редактором цього часопису (1948-1977) був відомий у діаспорі журналіст, публіцист і літературний критик Олег Штуль-Жданович. До речі, 1986 року, до десятої річниці його смерті, Наукове Товариство ім. Шевченка в Європі видало в Парижі солідний збірник на пошану цього одного з багатьох ратаїв на українознавчому полі далекої чужини [7].

Програмною метою нової газети стало прагнення «змагатися писаним словом за оновлення української думки, за спрямування всіх наших зусиль на досягнення державности українського народу, потоптаної окупантами, та духовної соборности, брак якої роз'їдав нас, розбивав всі наші зусилля, ставив брата на брата, сприяв ворожим затіям, які спрямовані були на повне спараліжування нас» [8].

З ініціативи УНС було організовано збірку грошей для закупки маленької ротапринтної машинки. Отож, перше і наступні числа газети виходили у вигляді машинописного варіанту, розтиражованого у кількості 250 примірників. Отримавши відчутну матеріальну допомогу від редакцій канадського «Нового Шляху» та

американського «Вісника», редакція «Українського Слова» відважується перейти на друкарський спосіб виготовлення накладу. Цей перехід припав на економічну кризу, що охопила з середини 30-х років усю Францію. Ціни на друкарські послуги повсюдно стрімко зростали. Так, у 1936 році вартість друку першої тисячі примірників газети у чужій друкарні зросла вдвічі – з 1500 до 3000 франків, виручка ж від передплати залишалася на попередньому рівні. Через це нависла загроза припинення випуску газети. Засновники видання постали перед необхідністю заснування власної друкарні.

Таким чином, саме редакційний колектив «Українського Слова» та його видавців в особі УНС спричинився до появи 1938 року на чужині незалежного підприємства з чітко окресленою національною приналежністю – Перша Українська Друкарня у Франції. Називаючи так своє давно омріяне дітище, українці сподівалися, що і в Парижі, і по всій Франції будуть створені незабаром й інші українські друкарні. На жаль, як зазначалося пізніше в редакційній статті «Українського Слова», ця друкарня «залишилася тільки одна, сповняючи свої великі завдання на користь української еміграції». І в цьому полягає її особлива вартість і значення. Це була фактично друга, після друкарні М. Драгоманова в Женеві, українська друкарня в Західній Європі.

Покупка окремого приміщення і першого, хоча й старого, лінотипа та друкарської машини за зароблені українцями власні пожертви (збірки коштів організовувалися двічі), стало неабиякою подією для всієї нашої еміграції. Коли до цієї друкарні завели делегатів чергового з'їзду Союзу, то вони, як зазначається в репортажі про цю подію, немов зачаровані, стояли біля машин цілими годинами, приглядаючись уважно їхньому рухові.

Сьогодні не можна без хвилювання читати ось такі рядки з газети «Українське Слово», присвячені власній друкарні:

«Завдяки друкарні ми змогли забезпечити дальшу появу “Українського Слова” й з почуттям гордості можемо сказати, що в тій друкарні немає ані одного чужого цента, ані одного чужого франка. Все це українські гроші, важко, ах як важко запрацьовані нашими українськими патріотами, нашим робітництвом, яке по-

над усе ставить Україну, любов до неї і любов та наснагу до розвитку національної культури та всіх ділянок українського національного життя. Це ще один доказ, що власними силами можна творити тривалі цінності, не потребуючи жебрати в чужих чи надіятися на їхню ласку» [9].

На жаль, широко розгорнути відразу діяльність власної друкарні українцям Парижа завадила Друга світова війна. Вже з другої половини 1939 року у Франції запроваджується сувора цензура над всіма без винятку періодичними виданнями. У Бібліотеці імені Симона Петлюри в Парижі вдалося віднайти цікаві свідчення взаємовідносин українських видавців та друкарів із французькою цензурою.

Довідавшись, що зміст «Українського Слова» контролюватиме не поляк чи росіянин, чого, із зрозумілих причин, найбільше боялися українці, а корінний француз, редакція вирішила, для знайомства, подарувати «своєму» цензору чотиритомний словник української мови Б. Грінченка. Однак, передача потрапила начальнику того цензора, і він відразу ж сконфіскував ці книги, склавши акта і звинувативши редакцію «Українського Слова», що вона цим подарунком вирішила підкупити «державну контролюючу особу». Однак, на щастя, це суттєво не позначилося на подальших випусках газети. Ставлення до неї було таким же, як і до франкомовних видань: підготовлені до друку відбивки шпальт подавалися для перегляду цензору вранці, а ввечері їх можна було забирати. Часом траплялися викреслення окремих абзаців, рідше – цілих статей. У таких випадках газетне число виходило з білими плямами. Одного разу «ліберальний французький цензор» над викресленим абзацом із передової статті «Завдання українців у війні» дописав власною рукою: «Не нападати більше на поляків». Пізніше в редакції довідалися, що на вимогу поляків контроль над «Українським Словом» хотіли передати польській цензурі, але Міністерство закордонних справ Франції на це не погодилося, передавши лише через свого цензора побажання редакції «не бити по союзниках Франції».

Авторитет «Українського Слова» серед читачів невпинно зростав. У редакції обговорювалося питання про перехід на випуск

газети двічі в тиждень. Та цьому завадило розгортання військових подій на теренах Франції. Випуск «Українського Слова» було припинено з власної ініціативи редакції 12 червня 1940 року – за два дні до взяття німцями Парижа. Причин такого, здавалося б, несподіваного рішення редакція часопису пояснила для своїх читачів так:

«Ставити “Українське Слово” на службу німецької окупаційної влади ми не хотіли. Та свобода, яка була дана “Українському Слову” впродовж довгих років і яка дала нашому часопису змогу стати прапороносцем самостійної України та збройної боротьби за її оновлення, – наказувала нам бути лояльними супроти Франції, яка опинилася у великому нещастю. ... Отже, мовчати про визвольну боротьбу українського народу, а тільки хвалить німців, як це примушена була робити вся французька преса, яка появилася тут в часі німецької окупації, ми не хотіли. Ліпше мовчати, як служити ворогові – таке було наше рішення» [10].

Тимчасове припинення випуску газети розтягнулося аж на вісім років, але в роки війни частина працівників редакції працювали: вони випускали на циклостилї листівки, закликаючи українців «до стійкості і жертвенности в українській визвольній боротьбі».

Четверта (після завершення Другої світової війни) і п'ята (після розвалу Радянського Союзу та падіння залізної радянської стіни) хвилі української еміграції також були позначені результативною діяльністю кращих представників українства в ствердженні себе писаним і друкованим словом.

За даними «Енциклопедії українознавства», наприкінці 40-х років до Франції прибуло близько 4000 українців з таборів переміщених осіб у Німеччині й Австрії, але через побутові труднощі і брак праці багато з них у 50-х роках виїхало до Канади та США.

І все ж життя українців тут набирало й далі організованих форм.

Найперше, відновлювалася діяльність ряду редакцій, освітніх і видавничих структур, що діяли тут до війни. Хоча таке відновлення через збіг об'єктивних і суб'єктивних обставин давалося вкрай нелегко. Після завершення Другої світової війни, не без допомоги радянських спецслужб, у країнах Західної Європи і

Америци, де компактно проживали українці, робляться чергові спроби внести в їхні ряди розкол і розбрат.

Драматично склалися обставини, скажімо, для Першої української друкарні в Парижі. Після війни це приміщення, яке знаходилося практично в центрі Парижа на вулиці Сабот, захоплюють комуністи і на базі старого «Українського Слова» створюють «Нове Українське Слово». Лише через суд попереднім власникам через кілька місяців вдається відвоювати в лівих своє законне право на друкарню, але після вчиненого там політичними супротивниками справжнього погрому дісталася вона їм у неробочому стані.

Зволікання з відкриттям української друкарні спонукало деяких українських видавців звертатися за друкарськими послугами до чужинців. Так сталося з книгами митрополита Іларіона (Івана Огієнка), які готувалися до друку у перенесеному засновником з Варшави до Лозанни видавництві «Наша Культура», а друкувалися в Парижі. Представник цього видавництва, компаньйон митрополита Іларіона (Огієнка) Павло Сомчинський, знаючи про плачевний стан української друкарні, розміщує свої замовлення в друкарні «Less Edition Poliglottes». Її власники – поляки – подбали й про українські шрифти. Лише протягом 1946-1947 років у цій друкарні виходять накладом по 2000 примірників кілька замовлених «Нашою Культурою» видань. Це передусім книги митрополита Іларіона «Легенди світу», «На Голготі», «Політична праця Богдана Хмельницького», «Марія Єгиптянка», «Недоспівана пісня». А в друкарі J.A.B (Жанни-Аделі Бистржановської) з'являється на світ поема цього ж автора «Туми».

Перша Українська Друкарня у Франції відновила свою діяльність лише 12 червня 1949 року, налагодивши регулярний вихід довоєнного «Українського Слова». З новим обладнанням друкарня вирішує розшити свою діяльність. Аби привернути увагу передусім українців, в україномовній пресі Європи незабаром з'являється оголошення такого змісту: «В якій країні ви б не перебували, завжди найдешевше й найкраще всяку друкарську працю зрсить вам Перша Українська Друкарня у Франції. Дбайливо й дешево

виконуємо всякі праці – від найменших до найбільших, від найпростіших до найбільш люксових. Здійснюючи клич – «СВІЙ ДО СВОГО» – звертайтеся до нас».

Поступово асортимент друкованої продукції розширювався: від плакатів, афіш, візиток, запрошень, брошур – до регулярного видання книг. Замовлення в своїй друкарні розміщують ті українці, які раніше друкувалися на стороні. Так, Мирослав Небелюк, надрукувавши 1945 року власне дослідження «Генерал де Голь» та україномовний переклад книги Ф. Рене де Шатобріана «Пригоди останнього абенсеража» у французькій друкарні видавництва П'єр Адана, свою наступну книгу «Під чужими прапорами» вирішує випустити в Першій Українській Друкарні в Парижі. Ця книга з передмовою редактора «Українського Слова» О. Ждановича (Штуля) побачила світ 1951 року.

З середини 50-х років з маркою цієї друкарні виходять щорічні «Календарі-альманахи», за якими можна вивчати літопис українського життя не лише у Франції, а й у всьому світі. Для поживлення книговидавничої діяльності незабаром при друкарні створюється Націоналістичне видавництво в Європі.

Найголовніший набуток цього видавництва і друкарні, який золотим рядком назавжди впишеться в історію української видавничої справи, є видання бібліотеки «Вільна Думка». Основу її склали так звані самовидавні матеріали з України, які поширюючись у різноманітних рукописних варіантах по Україні, все ж пробивалися у 60-70-х роках крізь залізну заслону тоталітарної радянської держави до вільного світу. І саме паризьке українське видавництво вирішило оприлюднити такі матеріали для всього цивілізованого загалу, аби привернути увагу світової громадськості до істинного стану справ із свободою слова в Радянському Союзі. Однією з перших виходить друком укладений молодим журналістом і правозахисником В. Чорноволом збірник матеріалів «Лихо з розуму» – про 20 радянських «в'язнів совісті» та їхні «крамольні твори». Далі – «Собор у риштованні» Є. Сверстюка, «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби, збірка творів Валентина Мороза «Бумеранг», вісім випусків особливо забороненого в підрадянській Україні «Українського вісника».

Документи самвидаву з України друкувалися тут і в іншій серії – «Широке море України» (до 1972 року вийшло сім томів).

Твори ці на початку виходили українською мовою, але згодом у видавництві приходять до думки перекласти їх на основні мови світу. Цей проект, як і попередній, реалізовувався спільно з Українським видавництвом «Смолоскип» ім. Василя Симоненка (США). Цікава деталь: де б не готувалися до видання такі книги, хто і де б з упорядників не працював з ними, друкувалися вони неодмінно в Першій Українській Друкарні в Парижі. Емблема цієї друкарні і видавництва – обрамлений овальною формою захисний меч, який нагадує свічу надії, – відразу вирізняв ці книги із сотень тисяч україномовних книг, які друкувалися у вільному світі.

У післявоєнну пору в Парижі появляється новий неперіодичний друкований орган – журнал «Україна». Ідея такого видання належить І. Борщаку. Він же був незмінним редактором і автором переважної більшості статей українсько-французької тематики. Десятилітньому існуванню цього неординарного видання (з 1949 по 1953 роки вийшло десять чисел; до того, з 1947 року, вийшло чотири числа під назвою «Соборна Україна») слід завдячувати архієпископові І. Бучку, який фінансово підтримував його. На сторінках цього видання містилося немало матеріалів, які умовно можна озаглавити «Україніка в Парижі і світі». Про тематичний діапазон публікацій можуть сказати постійні рубрики – «Документи», «Забуті сторінки», «Про згаслих», «Україніка», «Огляди і рецензії», «Науково-культурна хроніка». Цінність часопису для нинішніх вітчизняних дослідників ще й у тому, що майже в кожному числі подавався реєстр статей з україно- й іншомовних газет усього світу, у яких тією чи іншою мірою йшлося про Україну і українців.

До характеристики цього видання варто додати, що київський учений І. Забіяка, ретельно проаналізувавши всі випуски, уклав і видав 2000 року хронологічний покажчик основних публікацій «Україніка» в контексті українознавства і французького культурного життя. У передмові до нього укладач зазначив необхідність перевидання цього часопису репринтним способом для українських дослідників. Безумовно, це цінна і своєчасна пропозиція.

Ще про один осередок українського руху у Франції варто сказати окремо. Йдеться про Наукове Товариство ім. Шевченка в Європі і його найголовніше дітище – «Енциклопедію українознавства» (словникова частина в десяти томах), що творилася протягом ряду років в Сарсельській українській оселі неподалік Парижа.

Як відомо, тритомна (статейна) «Енциклопедія українознавства» на 1230 сторінок побачила світ протягом 1949-1951 років у видавництві «Молоде життя» (Мюнхен-Нью-Йорк) і стала результатом чотирирічної напруженої праці кращих еміграційних українських наукових сил, що гуртувалися в Баварії навколо Українського вільного університету. Паралельно продовжувалася робота над створенням словникової частини енциклопедії. Однак у зв'язку з ускладненням умов життя та праці емігрантів у Німеччині, ліквідацією таборів численних ДіПі в американській і англійській зонах окупації та переміщенням значної частини українців за океан на кінець 40-х років у житті української еміграції настає переломна доба.

Перед керівництвом НТШ, що базувалося в Мюнхені, постало нагальне питання про збереження наукових сил і вибір нового місця для праці й побуту. Таким місцем, за щасливим збігом обставин, став тихий і затишний французький Сарсель, що віддалений від центра Парижа всього лише на 17 кілометрів. За сприяння Апостольського престолу в Римі і особисто великого українського патріота єпископа І. Бучка тут було придбано великий старовинний будинок і садибу. Не другорядну роль у виборі цього місця осідку українських учених відіграло прихильне ставлення французьких урядових структур до реєстрації тут українознавчого наукового центру. Перед освяченням будинку НТШ в Сарселі 28 серпня 1951 року сюди переїхали з Німеччини основні наукові. Серед них – В. Кубійович, З. Кузеля, М. Глобенко, В. Янів, О. Горбач, І. Кошелівець, Т. Волошин та інші.

1955 року побачив світ перший том словникової частини енциклопедії. Останній том – десятий – було надруковано 1989 року. Взагаліному обсязі ця праця займає 4015 сторінок і має 18217 гасел.

Створювана протягом понад 35 років у важких умовах еміграційної дійсності групою українських учених-патріотів і видана винятково на пожертви українського громадянства (на її видання

було зібрано 2785532 американських доларів добровільних датків) ця унікальна енциклопедія не лише подивувала західний світ феноменом незнищенності українського духу, а й спонукала московську владу ініціювати створення багатотомної «Української радянської енциклопедії», ідеологічну заангажованість і неправдивість якої видно навіть невідповідному читачеві.

Воістину неймовірний життєвий подвиг, здійснений у французькому Сарселі невеликою групою українських учених – вигнанців з рідної землі, увічнено перевиданням цих безцінних томів репринтним способом для нової України – її сучасникам і нащадкам. Зроблено це вже хоча й в умовах незалежної Української держави, але... без її участі. Кошти на цю важливу справу, як і раніше, збиралися методом народної толоки в середовищі патріотично налаштованих, але безгрошівних українців. Загальну, тритомну частину «Енциклопедії українознавства» перевидано протягом 1994-1995 років спільними зусиллями Інституту Української археографії НАН України, НШТ ім. Шевченка в Європі (Франція) та Фундації Енциклопедії України в Торонто (Канада). Таким же способом повертається в Україну і 10-томна, словникова, частини «Енциклопедії». За цю нелегку справу взялося на початку 90-х років минулого століття Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові. Однак через брак коштів цей видавничий проект ще й досі залишається незавершеним – останні підготовлені до друку три томи десятитомника все ще чекають спонсора.

НТШ в Європі, окрім «Енциклопедії», має й інші вагомні видавничі набутки. Протягом багатьох років видається неперіодичний інформаційний бюлетень «Вісті Європейського Відділу Наукового Товариства ім. Шевченка» (вийшло 26 чисел). Обсяг його різний – від 8 до 83 сторінок, наклад – 150-600 примірників.

З 1963 по 1988 роки виходив ще один неперіодичний інформаційний бюлетень «Вісті з Сарселю». Основною метою цього видання було збір коштів для чергових томів «Енциклопедії українознавства». Однак, тут вміщувалося немало інформації з історії НТШ, його бібліотеки та видавництва, а також матеріали дискусійного характеру щодо змісту енциклопедичних статей,

подавалися списки нових книжкових і газетно-журнальних надходжень до бібліотеки НТШ. Всього опубліковано понад півтори тисячі сторінок цього бюлетеню.

Останніми роками європейський осередок НТШ у Сарселі практикує спільні видання своїх праць з українськими видавництвами з тим, аби наклади таких книг поширювалися в Україні. Так, 1996 і 2000 років вийшло (спільно зі львівським видавництвом «Фенікс») солідне за обсягом (50 і 70 обліково-видавничих аркушів) двотомне видання праць Володимира Кубійовича. Дослідження нинішнього Голови НТШ в Європі академіка А. Жуковського «Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка в Європі» (2000) також є спільним паризько-львівським виданням. Нині в Сарселі завершується робота над черговим важливим видавничим проектом – виданням у трьох томах «Антології сучасної української літератури». Виходитиме вона французькою мовою і весь її наклад буде передано через бібліотечну мережу Заходу.

Бібліотека, як і раніше, продовжує видавати свій щорічний «Бюлетень» і готує кілька важливих видавничих проекти.

Джерело: Тимошик М. Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2002. Т. 8. С. 195-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2002_8_29

ДОДАТОК И

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Український художній переклад у Франції / Traductions de la littérature ukrainienne en France

1. Анотація дисципліни. Дисципліна дозволяє ознайомитися зі станом перекладу французькою мовою творів української літератури та їх рецепцією у Франції й, зокрема, з особливостями праці перекладачів художньої літератури у французькій видавничій сфері іноземної літератури. Дисципліна націлена на формування навичок спостерігати за новими тенденціями, які стосуються професійної діяльності перекладача, осмислювати отриману інформацію, щоб надалі застосовувати її у професійній діяльності. Засвоєнню дисципліни сприяє наведення й опрацювання конкретних прикладів рецепції перекладів української літератури у Франції.

2. Мета практичного курсу «Український художній переклад у Франції» міститься в ознайомленні майбутніх фахівців з перекладу з рецепцією української літератури у Франції, умовами перекладацької праці у французькій видавничій сфері та з історією й особливостями перекладів і публікацій творів української літератури французькою мовою.

3. Завдання курсу – набуття загальних (ЗК) та фахових компетентностей (ФК):

ЗК 5. Здатність учитися й опанувати сучасні знання.

ЗК 6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Уміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 11. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ФК 8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

ФК 9. Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.

4. Пререквізити. Ефективність засвоєння курсу «Український художній переклад у Франції» підвищують знання з таких дисциплін:

- *Основна іноземна мова (французька) 1-3й семестри* (загальні знання французької мови).
- *Українська мова 1-2й семестри* (загальні знання української мови).
- *Вступ до літературознавства 2й семестр* (знання ключових понять дисципліни).
- *Практичний курс перекладу основної іноземної мови (французької) 3й семестр* (Теми: Переклад реалій, Зіставний перекладацький аналіз).

5. Програмні результати навчання (ПР):

ПР 2. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПР 3. Організувати процес свого навчання й самоосвіти.

ПР 16. Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції перекладу, вміти застосовувати їх у професійній діяльності.

Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин					Вид підсумкового контролю	
			кредитів	годин	лекцій	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота		індивідуальні завдання
Денна	2	3	3	90		30			60		залік

Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин	
	денна форма	Заочна форма

	ус бо го	у тому числі					ус бо го	у тому числі				
		л	п	ла б	і н д	с. р.		л	п	ла б	ін д	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми практичних занять	Змістовий модуль 1.											
Тема 1. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку	15	5				10						
Тема 2. Особливості видавничого ринку Франції	15	5				10						
Тема 3. Традуктивні настанови перекладачів української літератури у Франції	15	5				10						
Разом за ЗМ 1	45	15				30						
Теми практичних занять	Змістовий модуль 2											
Тема 1. Франкомовна україніка у Франції та діяльність діаспори з поширення українського слова	15	5				10						

Тема 2. Українська література в сучасних французьких перекладах	15	5				10						
Тема 3. Труднощі при перекладі української літератури французькою мовою	15	5				10						
Разом за ЗМ 2	45	15				30						
Усього годин	90	30				60						

Самостійна робота

№	<i>Проаналізувати рецептивний статус перекладів:</i>
1	Ivan Franko «Zakhar Berkout» Traduit par Ivan Babytch
2	Maria Matios «Daroussia la Douce». Traduit par Iryna Dmytrychyn
3	Lyubko Deresh «Culte». Traduit par Oksana Mizerak
4	Mykola Khvylovyi «La route et l'hirondelle». Traduit par Oles Masliouk
5	Pavlo Tychyna «Poèmes» (dans «Clarinettes solaires»). Traduit par Dmytro Tchystiak
6	Lessia Ukrainka «La Chanson sylvestre». Traduit par Henri Abril
7	Yuri Andrukhovych «Lexique de mes villes intimes. Guide de géopoétique et de cosmopolitique». Traduit par Iryna Dmytrychyn

Форми й методи навчання.

Практичне заняття.

Пояснення викладачем теми заняття та завдань для пошукової роботи. Колективне опрацювання текстів з проблематики заняття. Бесіда

та обговорення зі студентами. Виконання та перевірка вправ (елементи зіставного перекладацького аналізу).

Самостійна робота. Виконання домашніх завдань, тобто опрацювання текстових матеріалів, дібраних викладачем, здійснення індивідуальних пошукових проєктів за тематикою дисципліни. Перегляд і прослуховування аудіовізуальних матеріалів з тематики курсу.

Консультації. Додаткове пояснення матеріалу, відповіді на питання студентів, відпрацювання студентами пропущених занять (перевірка вправ).

Інструктаж. Ознайомлення з метою та структурою курсу, формами та методами навчання, формами та методами контролю, очікуваними результатами навчання. Пояснення щодо виконання самостійних завдань.

Методи навчання. Пояснювально-ілюстративний, проблемний, пошуковий, дослідницький, інтерактивний.

Види контролю.

Поточний контроль: оцінювання усної відповіді, виконання письмових вправ (репродуктивні та продуктивні знання).

Періодичний контроль: оцінювання виконання індивідуальних пошукових проєктів (репродуктивні та продуктивні знання).

Підсумковий контроль: оцінювання усної відповіді на заліку (репродуктивні та продуктивні знання).

Методи контролю. Усне, письмове та комбіноване опитування; залік.

Технічне та програмне забезпечення.

Очна форма: Навчальна аудиторія з дошкою. Комп'ютер, відеопроектор. Мережа Інтернет. Інтернет-сторінка дисципліни на платформі Moodle.

Дистанційна форма: Комп'ютер, відеокамера, мікрофон. Мережа Інтернет. Відеозв'язок на платформі Google Meet. Текстова інформація та інтерактивна робота зі студентами на Інтернет-сторінці дисципліни на платформі Moodle.

Змішана форма: Навчальна аудиторія з дошкою. Комп'ютер, відеопроектор, відеокамера, мікрофон. Мережа Інтернет. Відеозв'язок на платформі Google Meet. Інтернет-сторінка дисципліни на платформі Moodle.

Політика курсу. Відповідає чинним нормативно-правовим документам України, стандартами вищої освіти, Етичному кодексу та Положенням щодо прав та обов'язків, правил поведінки, академічної доброчесності, доступу до навчання осіб з обмеженою мобільністю та ін. нормативно правовим документам, затвердженим в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (див. Докладні <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/scienc/02%20osvitniad/02>).

Система контролю та оцінювання.

Поточний контроль.

Усна відповідь на практичному занятті (репродуктивні та продуктивні знання): відповідність змісту, повнота і ґрунтовність викладу, наведення прикладів (1 бал за кожне заняття, разом 15 балів).

Виконання письмового зіставного перекладацького аналізу (продуктивні знання): ґрунтовність аналізу, самостійність, оригінальність (5 балів за кожне завдання, разом 15 балів).

Періодичний контроль.

Виконання письмових індивідуальних пошукових проєктів: ґрунтовність відповіді, дотримання термінів виконання, оригінальність (кожен вид роботи по 10 балів, разом 30 балів).

Підсумковий контроль.

Усна відповідь на заліку (репродуктивні та продуктивні завдання): відповідність змісту; повнота і ґрунтовність викладу, термінологічна коректність, наведення прикладів, мовні навички оформлення усного висловлювання, оригінальність (40 балів).

Розподіл балів

Поточне оцінювання (<i>аудиторна та самостійна робота</i>)						Кількість балів (залік)	Сумарна к-ть балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			40	100
T1	T2	T3	T1	T2	T3		
10	10	10	10	10	10		

Питання на залік:

Теоретичне питання:

1. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку до 1950-х рр.
2. Історія перекладу художніх творів з української мови на французьку після 1950-х рр.
3. Українська література в сучасних французьких перекладах: поезія, драма і проза.
4. Перекладачі української літератури у Франції (діаспора).
5. Діяльність вітчизняних перекладачів української літератури французькою мовою.
6. Особливості видавничого ринку Франції
7. Роль українських державних і недержавних інституцій у поширенні української літератури у Франції
8. Франкомовна українська у сьогоднішній Франції та діяльність діаспори з поширення українського слова
9. Труднощі настанови перекладачів української літератури у Франції.
10. Труднощі при перекладі української літератури французькою мовою.
11. Критична рецепція української літератури у Франції.
12. Історична тематика перекладених і виданих у Франції творів українських письменників.

Практичне питання:

Здійснити коментар рецептивного статусу перекладу уривка українського твору французькою мовою (із застосуванням елементів зіставного перекладацького аналізу).

Переклади української літератури французькою мовою

- « Clarinettes solaires. Anthologie de la poésie ukrainienne » par Dmytro Tchystiak
https://shron2.chtyvo.org.ua/Antolohiia/Clarinettes_solaires_antologie_d_e_la_poesie_ukrainienne_fr.pdf
- Ivan Franko « Zakhar Berkout » Traduit par Ivan Babytch
https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Zakhar_Berkout_fr.pdf
- Bagrianyi I., *Le Jardin de Gethsémani*, trad. de l'ukrainien et préfacé par G. Alexinsky, Paris, Nouvelles Éditions latines, 1961, 452 p.
- Samtchouk O., « Mariya », trad. de l'ukrainien inconnu, Paris, Éd. du Sablier. ¹_{SEP} 1955.
- Barka V., *Le Prince jaune*, traduit de l'ukrainien par O. Jaworskyj, Paris, Gallimard. 1981.
- Ukrainka, Lessia. *La Chanson sylvestre: Drame-Féerie en trois actes*; traduit de l'ukrainien par Henri Abril. Kiev: Editions "Dnipro", 1985.
- Khvylovyi, Mykola. *La route et l'hirondelle: nouvelles*, trad. de l'ukrainien par Oles Masliouk
- Pavlo Tychyna « Poèmes » (dans *Clarinettes solaires* »). Traduit par Dmytro Tchystiak
- Maria Matios "Daroussia la Douce" Traduit par Iryna Dmytrychyn
- Yuri Andrukhovych "Lexique de mes villes intimes Guide de géopoétique et de cosmopolitique" Traduit par Iryna Dmytrychyn
- Yuriy Andrukhovych "Douze cercles" Traduit par Iryna Dmytrychyn,
- Sofia Andrukhovych "Felix Austria" Traduit par Iryna Dmytrychyn
- Serhiy Jadan "La Route du Donbass" Traduit par Iryna Dmytrychyn
- Serhiy Jadan "Anarchy in the UKR Suivi de: Journal de Louhansk" Traduit par Iryna Dmytrychyn
- Lyubko Deresh « Culte » Traduit par Oksana Mizerak

Інформаційні ресурси

Основна література

1. Драненко Г., Сатиго І. Література та переклад: від поезики до етики. Чернівці: Місто, 2016. 184 с.
1. Stefurak O. Les traductions françaises dans le polysystème littéraire ukrainien Питання літературознавства: [збірник наукових статей / гол. ред.: О. В. Червінська]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2021. Вип. 102.
2. Чередниченко О.І. Україніка у франкомовному світі. Всесвіт. 2005. №-5. С. 169-172.
2. Драненко Г. Сила й насилля перекладу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського; редкол.: В. П. Казарін (голов. ред.) [та ін.]. Том 32 (71) № 1. Ч. 2. Київ: Гельветика, 2021. С. 262-268.
3. Dranenko G. Mykola Khvylovyi: la voie/voix à travers le silence. Le Silence en littérature. De Mauriac à Houellebecq. Paris: Harmattan, 2013. P. 239-258.
4. Dranenko G. Poésie sans frontières: Vassyl Stouss. Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac, octobre 2013. № 29. P. 29-32.
5. Dranenko G. Récits de vie et vie des récits dans les mémoires collectives ukrainiennes: Ivan Bagrianyi comme figure emblématique de l'histoire de l'Ukraine au XX s. Qualifier des lieux de détention et de massacre (3). Figures emblématiques, mobilisations collectives. Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2010. P. 273-300.

Література для самостійної роботи

1. Dranenko G. Autour du *Prince jaune* de Vassyl Barka: variations hypertextuelles et modélisations axiologiques. Carrières de témoins de conflits contemporains (3). Les témoins réflexifs, les témoins pollinisateurs. Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2015. P. 171-193.
2. Dranenko G. Le *Holodomor* dans les œuvres des écrivains de la « Renaissance fusillée »: déqualification, oubli et palingénésie du témoin. Carrières de témoins de conflits contemporains (2). Les témoins consacrés, les témoins oubliés. Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2014. P. 207-236.
3. Dranenko G. Les génocides et leurs représentations littéraires dans les oeuvres des écrivains de Bucovine. Qualifier des lieux de détention et de massacre (2). Territorialisation, déterritorialisation. Nancy: Presses universitaires de Nancy, 2009. P. 313-340.

4. Dranenko G. *Holodomor en régime littéraire: de la répétition à l'itérativité. Carrières de témoins de conflits contemporains (1). Les témoins itératifs.* Nancy: Éditions universitaires de Lorraine, 2013. P. 101-128.
5. Стріха М. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням, К.: Дух і літера, 2020.

Додаткова література

1. Dranenko G. Présence-absence de Gogol à Paris: un étranger de passage dans une ville étrange. *Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac*, mai 2012. № 27. P. 15-21.
2. Dranenko G. Le mythe Marie Bashkirtseff. Femme et/ou Artiste connue. *Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac*, mai 2012. № 27. P. 31-32.
3. Dranenko G. Lessia l'Européenne: une écrivaine ukrainienne (mal)connue. *Intervox. Bulletin de l'Association Européenne François Mauriac*, novembre 2011. № 26. P. 26-29.

Електронні ресурси

1. Електронна бібліотека діаспори. URL: <https://diasporiana.org.ua/>
2. Сайт про українську літературу французькою мовою *Lettres ukrainiennes*: все про українську літературу у Франції (створений Драненко Г.Ф. разом зі студентами кафедри романської філології та перекладу ЧНУ). URL: <https://lettresukrainiennes.blogspot.com/>
3. Тишкевич М. «Українська література» французькою мовою (Берн, 1919). URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22197/file.pdf>
4. Babélio. Littérature ukrainienne. URL: <https://www.babelio.com/livres-/litterature-ukrainienne/13863>
5. Dragomanow M., 1878, *La littérature oukraiïenne proscrite par le gouvernement russe*, Lviv, 2001, 94 p. (édition bilingue français/ukrainien). URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_YkrLit_2001/e_dzherela_YkrLit_2001.pdf
6. Histoire ukrainienne en français. URL: <http://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/ukraine-2histoire.htm>
7. La boutique ukrainienne. URL: <http://www.la-boutique-ukrainienne.com/fr/livres/littrature-en-franais/page>
8. La traduction et la modernité littéraire par Tatiana Sirotschouk. URL: <http://www.histrad.info/langues/50-ukrainien>

Навчальне видання

Галина Флорівна ДРАНЕНКО

Олена Валеріївна СТЕФУРАК

*Український художній переклад у Франції /
Traductions de la littérature ukrainienne en France*

Навчальний посібник

Літературний редактор *О. В. Лупул*

Дизайн обкладинки *Ю. С. Віщак*

Підписано до друку 21.09.2023. Формат 60 x 84/16.

Електронне видання.

Ум.-друк. арк. 11,00. Обл.-вид. арк. 11,8. Зам. Н-061.

Видавництво Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.

Видання прагне ознайомити студентів, що вивчають французько-український переклад зі станом перекладу української художньої літератури у Франції. Воно містить відомості з історії перекладу художніх творів з української мови на французьку, а також інформацію про особливості видавничого ринку Франції. Увагу приділено франкомовній Україні та критичній рецепції української літератури у Франції.

